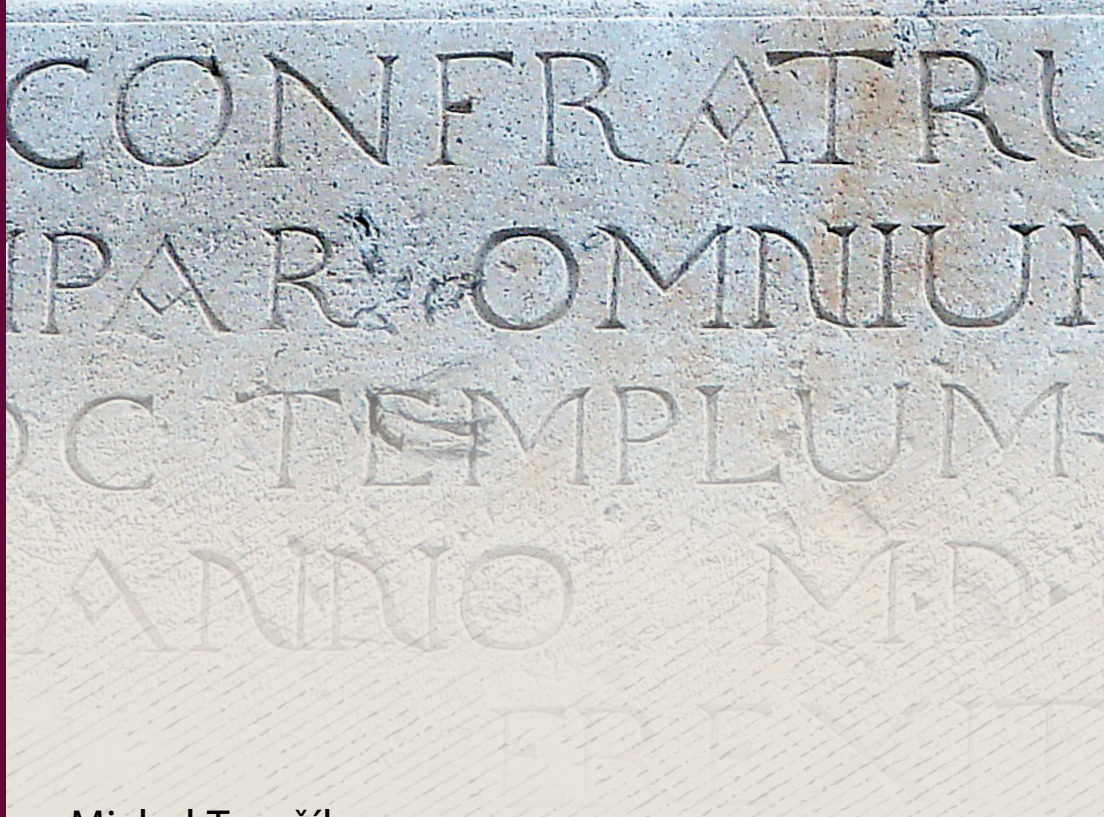

Michal Turošík
Lucia Horváthová
(eds.)

QUO VADIS RÍMSKE PRÁVO

§

ZBORNÍK zo XXIV. ročníka
medzinárodnej vedeckej konferencie
právnych romanistov
Českej republiky a Slovenskej republiky

UNIVERZITA MATEJA BELA
V BANSKEJ BYSTRICI

2024

BELIANUM

Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici

Právnická fakulta

ZBORNÍK

zo

XXIV. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie právnych romanistov

Českej republiky a Slovenskej republiky

QUO VADIS RÍMSKE PRÁVO

16. – 17. máj 2024, zámok Galicia Nueva v Haliči

BELIANUM

2024

Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

Predseda redakčnej rady a vedecký redaktor:
doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.

Predseda edičnej komisie:
doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD.

Recenzenti:
prof. JUDr. Matúš Nemec, PhD.
prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.
doc. JUDr. Pavel Salák, PhD.

Zostavovatelia:
prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.
Mgr. Lucia Horváthová

Vydavateľ:
Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Právnická fakulta Univerzity Mateja Bela
Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.
Za obsahovú a jazykovú stránku textu sú zodpovední autori publikovaných príspevkov.

ISBN 978-80-557-2212-2
EAN 9788055722122
https://doi.org/10.24040/2024.9788055722122

Recenzovaný vedecký ZBORNÍK z XXIV. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie právnych romanistov Českej republiky a Slovenskej republiky QUO VADIS RÍMSKE PRÁVO je publikovaný a šírený ako open access publikácia na základe podmienok Creative Commons Attribution 4.0 International Licence CC BY (uvedenie autora).

ÚVOD

V dňoch 16.-17. 5. 2024 sa uskutočnil XXIV. ročník pravidelnej medzinárodnej vedeckej konferencie právnych romanistov Slovenskej republiky a Českej republiky . Organizátorom bola tentokrát Právmická fakulta UMB v Banskej Bystrici, ktorá sa tohto podujatia posledný krát zhostila v roku 2013. Tentokrát sa organizátori po vzore úspešnej konferencie „Banskobystrické zámocké dni práva“ rozhodli pripraviť účastníkom konferncie príjemnú pozornosť v podobe osobitého miesta stretnutia romanistov. Tým sa stal Zámocký hotel Galicia Nueva, ktorý patrí k najkrajším hotelovým komplexom na Slovensku.

Rovnako ako špecifické miesto konania konferencie, osobitným sa stala aj tohtoročná téma spoločného stretnutia. Názov „Quo vadis rímske právo“ bol stanovený aj vzhľadom na potrebu všeobecnej diskusie o tom, akým smerom sa rímske právo bude vyvíjať v turbulentnej dobe zmien študijných programov a personálnej poddimenzovanosti romanistov na niektorých právnických fakultách. Popri klasických príspevkoch sa tak jednotliví účastníci venovali aj zhodnoteniu spôsobu výučby, ale aj skúšobného procesu na jednotlivých pracoviskách. Súčasťou týchto procesov bolo aj predstavenie prínosu a akademickej práce niektorých významných súčasných a minulých romanistov .

Celá konferencia sa niesla v duchu priateľskej atmosféry vďaka všetkým účastníkom a ich podnetným a zaujímavým príspevkom. Rovnako podnetný zážitok prajú organizátori aj čitateľom predkladaného zborníka.

Prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD.
Mgr. Lucia Horváthová
organizátori konferencie

Obsah

INTERPOLÁCIE V DIGESTACH PODĽA EMILIA ALBERTARIA – VEDÚCEJ OSOBNOSTI TALIANSKEJ INTERPOLAČNEJ ŠKOLY ***6***

INTERPOLATIONS IN THE DIGEST ACCORDING TO EMILIO ALBERTARIO – A LEADING FIGZRE OF THE ITALIAN SCHOOL OF INTERPOLATION ***6***

RÓBERT BRTKO ***6***

RÍMSKE PRÁVO V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SLOVENSKÝCH SÚDOV A PERSPEKTÍVY VÝUČBY RÍMSKEHO PRÁVA NA PRÁVNICKÝCH FAKULTÁCH ***23***

ROMAN LAW IN CASE-LAW OF SLOVAK COURTS AND PERSPECTIVES OF TEACHING ROMAN LAW ON FACULTIES OF LAW ***23***

VERONIKA ČUNDERLÍK ČERBOVÁ ***23***

VYUŽITIE RÍMSKOPRÁVNEJ VEDY V PRÁVE FINANČNÉHO TRHU A FINANČNÝCH INOVÁCIÁCH – PERSPEKTÍVY MEDZIODBOROVEJ SPOLUPRÁCE ***36***

THE USE OF ROMAN LEGAL SCIENCE IN THE LAW OF THE FINANCIAL MARKET AND FINANCIAL INNOVATIONS – PERSPECTIVES OF INTERDISCIPLINARY COOPERATION ***36***

VERONIKA ČUNDERLÍK ČERBOVÁ A ĽUBOMÍR ČUNDERLÍK ***36***

RÍMSKE PRÁVO V KONTEXTE SÚČASNÝCH PRÁVNYCH DISCIPLÍN - REFLEXIA MINULOSTI A VÝZVY SÚČASNOSTI ***50***

ROMAN LAW IN THE CONTEXT OF CURRENT LEGAL DISCIPLINES - REFLECTION ON THE PAST AND CHALLENGES OF THE PRESENT ***50***

ĽUBOŠ DOBROVIČ ***50***

NAŘÍZENÍ C. A K. MINISTERSTVA KULTU A VYUČOVÁNÍ Z 24. PROSINCE 1893 A JEHO VÝZNAM PRO VÝUKU ŘÍMSKÉHO PRÁVA V ČESKÝCH ZEMÍCH ***56***

REGULATION OF THE MINISTRY OF CULT AND EDUCATION OF 24TH DECEMBER 1893 AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE TEACHING OF ROMAN LAW IN THE CZECH LANDS ***56***

PETR DOSTALÍK ***56***

KRISTINA PEROUTKOVÁ ***56***

REFLEXIE PRINCÍPOV A INŠTITÚTOV RÍMSKEHO SÚKROMNÉHO PRÁVA V SÚDOBEJ SLOVENSKEJ APLIKAČNEJ PRAXI ***72***

REFLECTION OF THE PRINCIPLES OF ROMAN PRIVATE LAW IN CONTEMPORARY SLOVAK APPLICATION PRACTICE ***72***

JÁN IVANČÍK ***72***

OPODSTATNENIE A UŽITOČNOSŤ VÝUČBY RÍMSKEHO PRÁVA V PRÁVNICKOM VZDELÁVANÍ V ČESKEJ REPUBLIKE A V SLOVENSKEJ REPUBLIKE ***84***

JUSTIFICATION AND USEFULNESS OF TEACHING OF ROMAN LAW IN LEGAL EDUCATION IN THE CZECH REPUBLIC AND THE SLOVAK REPUBLIC ***84***

MATEJ PEKARIK..... **84**

VYUŽITIE POZNATKOV RÍMSKEHO PRÁVA PRI VÝUČBE KÁNONICKÉHO PRÁVA..... ***96***

THE APPLICATION OF ROMAN LAW IN THE TEACHING OF CANON LAW..... ***96***

VERONIKA PÉTIOVÁ ***96***

VÝZVY MODERNEJ DOBY A RÍMSKE PRÁVO: MÔŽE BYŤ ROBOT OTROKOM? CHALLENGES OF THE MODERN AGE AND ROMAN LAW: CAN ROBOT BE A SLAVE?.....***103***

JANA PRNOVÁ **103**

REFLEXE MÝTICKÝCH ODRAZŮ ŘÍMSKÉHO DĚDICKÉHO PRÁVA.....***113***

REFLECTION ON MYTHICAL REFERENCES OF THE ROMAN LAW OF INHERITANCE..... *113*

MATOUŠ PROCHÁZKA 113

PRÍNOS PROF. PETRA BLAHA K ROZVOJU SLOVENSKEJ PRÁVNEJ ROMANISTIKY.....***120***

THE CONTRIBUTION OF PROF. PETER BLAHO TO THE DEVELOPMENT OF SLOVAK LEGAL ROMANISTICS *120*

VOJTECH VLADÁR 120

INTERPOLÁCIE V DIGESTACH PODĽA EMILIA ALBERTARIA – VEDÚCEJ OSOBNOSTI TALIANSKEJ INTERPOLAČNEJ ŠKOLY[1]

INTERPOLATIONS IN THE DIGEST ACCORDING TO EMILIO ALBERTARIO – A LEADING FIGZRE OF THE ITALIAN SCHOOL OF INTERPOLATION

Róbert Brtko[2]

Abstrakt

V prvej časti príspevku je predstavený stručný historický prehľad interpolačného výskumu právnych textov klasických rímskych právnikov, t. j. od 16. stor. (humanistická jurisprudencia) do polovice 20. stor., ktorý sa zameriaval na kritiku pravosti Digest. Druhá časť príspevku predstavuje podstatné časti výskumu talianskeho právneho romanistu Emilia Albertaria (1885 - 1948) vo vzťahu k uvedenej problematike ako aj jeho reakcie na kritické postoje jeho oponentov.

Kľúčové slová

Corpus iuris civilis, Emilio Albertario, Salvatore Riccobono, interpolácie v Digestach

Abstract

The first part of the paper presents a brief historical overview of interpolation research in the legal texts of classical Roman jurists, i.e. from the 16th century (humanist jurisprudence) to the mid-20th century, which focused on the critique of the authenticity of the Digest. The second part of the paper presents the essential parts of the research of the Italian legal novelist Emilio Albertario (1885 - 1948) concerning the above-mentioned issue as well as his reactions to the critical opinions of his opponents.

Keywords

Corpus iuris civilis, Emilio Albertario, Salvatore Riccobono, interpolations in the Digest

Úvod

Problematika pravosti formálnych prameňov produkcie práva je zásadná pre každého právneho historika. V tejto súvislosti sa aj právna romanistika od určitého času zaoberala odhaľovaním interpolácií v dvoch zbierkach *Corpus iuris civilis*, a to v Digestach a Kódexe. Interpolačný výskum mal niekoľko fáz. V našom príspevku sa pre krátkosť času obmedzíme

[1] Článok je výstupom z vedeckého projektu VEGA č. 1/0548/22 „Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia“.

[2] Prof. et doc. PaedDr. JCDr. Róbert Brtko, CSc., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Katedra rímskeho práva a cirkevného práva.

len na jeho prvé dve fázy, a to 16. storočie a cca. prvá polovica 20. storočia - t. j. obdobie, v ktorom pôsobil popredný predstaviteľ talianskej interpolačnej školy, profesor rímskeho práva a filológ Emilio Albertario. Príspevok sa už teda nezaoberá obdobím po druhej svetovej vojne a taktiež neskúma ani aktuálne trendy pri objavovaní interpolácií.

Emilio Albertario sa narodil v roku 1885 vo Fileghere (Pavia), bol žiakom Pietra Bonfanteho, Ludwiga Mitteisa a Otta Lenela. Vyučoval na univerzitách v Perugii, Messine, Parme, Turíne, Miláne a Ríme. Na Právnickej fakulte Lateránskej univerzity v Ríme v r. 1935 založil významný vedecký časopis „*Studia et documenta historiae et iuris", ktorý do roku 2024 vyšiel už v 80 zväzkoch. Bol členom* kráľovskej komisie a ministerského výboru pre reformu občianskeho zákonníka a v roku 1936 bol ocenený Talianskou národnou akadémiou (Lincei) za prínos v oblasti právnych vied. Zomrel v Ríme v r. 1948.[3]

Humanistická jurisprudencia a interpolačná škola v prvej polovici 20. storočia (lov na interpolácie)

Hľadanie interpolácií v kodifikačnom diele cisára Justiniána sa vo výraznejšej miere začalo objavovať až v 16. storočí zásluhou humanistov, ktorí podnietili záujem o klasické rímske právo v jeho pôvodnej podobe.[4] Justiniánske právo konfrontovali s originálnym rímskym právom a ich pričinením sa justiniánske zákonodarstvo prvýkrát dostalo do historického kontextu a bolo ponímané ako jedna z vývojových etáp rímskeho práva. Právny humanizmus dosiahol najväčší rozmach vo Francúzsku (*mos gallicus* – galský mrav, ako opak proti *mos itlallicus*) a jeho stredobodom sa stala univerzita v Bourges. Prvými priekopníkmi v tomto smere boli Jacobus Cuiacius (1522 - 1590) a Anton Faber (1557 - 1624). Právni humanisti sa prostredníctvom kritickej (konfrontačnej) metódy snažili poukázať, že kodifikačná

[3] Informácie prevzaté z „Enciclopedia – Treccani", dostupné na: https://www.treccani.it/enciclopedia/emilio-albertario_%28Dizionario-Biografico%29/

[4] Pred uvedeným obdobím sa zmienka o interpoláciách objavovala len ojedinele napr. v glose bolonského profesora Accursiusa (asi 1182 – 1260) k D. 30,1: „*vel dic quod aliquid est hic detractum a compiribus novi iuris, et illud detractum induxit novitatem*". Na uvedenú tému bližšie pozri ANDRÉS SANTOS, F. J.: Brevissima storia della critica interpolazionistica nelle fonti giuridiche romane. In: Revista de Estudios Histórico-Jurídicos, roč. 33, 2011, s. 65-120.

komisia pod vedením Triboniána texty a myšlienky klasických rímskych právnikov menila a prispôsobovala potrebám novej doby.[5]

Výrazným kritikom týchto justiniánskych zásahov bol François Hotman, ktorý vo svojom diele „Antitribonianus sive dissertatio de studio legale“ (r. 1567) zvalil vinu za skazenie rímskeho práva na cisára Justiniána a hlavne na jeho „ministra“ Triboniána.[6] Podľa Franky de Marini uvedené kritické postoje vyplývali z nasledovných skutočností. Kodifikačná komisia zodpovedná za zostavenie Corpus iuris nebola na prácu dostatočne pripravená, pretože išlo o Grékov, ktorí nemali potrebné znalosti latinského jazyka a rímskeho práva z obdobia principátu. Justiniánove tvrdenie, podľa ktorého komisia len za tri roky musela preštudovať viac ako dvetisíc starých kníh (Const. Tanta,1), aby z nich vybrala časti, ktoré sa majú zahrnúť do Digest, je dôkazom nedostatku pozornosti, s ktorou sa výber uskutočňoval. Justiniánski kompilátori namiesto toho, aby nachádzali pôvodné zákony, uznesenia senátu a prétorské edikty, nezriedka uvádzajú len komentáre k textom, ktoré napísali neskorší právnici, a dokonca ani tieto komentáre sa nezachovali v ich pôvodnej podobe.[7]

Interpolačný výskum právnych humanistov - ako výborných filológov a znalcov latinského jazyka – nebol systematický a koncentroval sa viac menej na jazykové a štylistické vyjadrenia. Objavovanie interpolácií nazývaných aj „emblemata Triboniani“ alebo jednoducho „tribonianizmi“ sa zakladal na znalosti dejín rímskoprávnych inštitútov (a to aj vďaka ich vynikajúcej znalosti antickej literatúry), na textových porovnaniach s dielami nachádzajúcimi sa mimo justiniánskej kodifikácie a najmä na analýze jazykového štýlu diel antických spisovateľov.

S úpadkom francúzskej školy, ktorý nastal koncom 16. storočia, sa interpolačný výskum postupne utlmil a upadol do zabudnutia. Až koncom 19. storočia sa začali prejavovať tendencie

[5] Pre úplnosť ešte uvedieme ďalších významných právnych humanistov. Ulrich Zasius (1461 - 1535), Gregor Haloander (1501 - 1531), Hugo Donellus (1527 - 1591), Dionysius Gothofredus (1549 - 1622), Jacobus Gothofredus (1587 - 1652), Johannes Voet (1647 - 1714).

[6] FALADA, D. Recepce římského práva. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o, 2016, s. 123.

[7] DE MARINI, F. - LANZA, C.: Critica testuale e studio storico del Diritto. 3. vydanie, Torino: G. Giappichelli, 2001, s. 153.

Humanisti vynaložili značné úsilie na objavenie rukopisov právnických diel z obdobia pred Justiniánom. Podarilo sa im zostaviť kritické vydanie niekoľkých z týchto diel, napr.: Epitome Gai (r. 1517), Pauli Sententiae (r. 1517), Tituli ex corpore Ulpiani (r. 1549), Codex Theodosianus (r. 1566), Collatio Legum Mosaicarum et Romanarum (r. 1573), Fragmentum Dositheanum (r. 1573), Consultatio veteris ciusdam iurisconsulti (r. 1577) atď.

o obnovenie tohto vedeckého smeru, avšak bez explicitného prepojenia na výsledky výskumu humanistickej jurisprudencie. Záujem o štúdium klasického rímskeho práva , t. j. o zisťovanie pravosti justiniánskych zákonodarných prameňov, súvisel s prijatím nemeckého „Občianskeho zákonníka“ (BGB), ktorý nadobudol účinnosť v. r. 1990 a definitívne ukončil formálnu a materiálnu platnosť rímskeho práva v Nemecku. Do prijatia uvedeného zákonníka bola otázka pravosti justiniánskych legislatívnych textov irelevantná. V čase, keď rímske právo prestalo byť pozitívnym právom a stalo sa historickoprávnou disciplínou, do centra záujmu právnych romanistov sa dostala problematika originality jeho prameňov.

Začiatky tzv. „modernej“ interpolačnej školy sa zvyknú spájať s vydaním niekoľkých diel, a to najmä Otta Gradenwitza: *Interpolationen in den Pandekten* (v r. 1887)[8] a Otta Lenela: *Das Edictum perpetuum* (v r. 1883)[9], v ktorom mladý nemecký romanista pri pokuse o rekonštrukciu prétorského ediktu musel pracovať s určitými domnienkami a kritickým hodnotením právnych textov. K výskumu interpolácií sa pridali aj ďalší nemeckí učenci (napr.: Friedolin Eisele, Gerhard Beseler, Fritz Schulz, Alfred Pernice, Paul Wilhelm Krüger, Ernst Innanuel Bekker, Ernst Kalinka, Luigi Kalb, Wilhelm Rechnitz a ďalší), potom aj talianski právnici (napr.: Emilio Albertario, Pietro Bonfante, Vittorio Scialoja, Gino Segrè, Salvatore Riccobono, Siro Solazzi, Carlo Longo, Alfredo De Medio, Giovanni Baviera, Filippo Vassalli, Alfredo Ascoli, Silvio Perozzi, Muzio Pampaloni a iní) ako aj francúzsky právnik Charles Louis Appleton.

Výskum interpolácií dosiahol v prvej polovici 20. storočia veľký vzostup, v Nemecku takáto úsilie dostalo pomenovanie „Interpolationenjagd“ (lov na interpolácie). Hnutie malo v tomto období veľa priaznivcov najmä v Nemecku a Taliansku, avšak nechýbali ani odporcovia, najmä známy romanista Salvatore Riccobono.[10]

[8] GRADENWITZ, O.: Interpolationen in den Pandekten: Kritische Studien. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1887, 246 s., dostupné na: https://books.google.sk/books?id=TpgTAAAAQAAJ&pg=PR1&hl=sk&source=gbs_selected_pages&cad=1#v=onepage&q&f=false

[9] LENEL, O.: Das Edictum perpetuum ein versuch zu seiner wiederherstellung. 3. Aufl. Leipzig : Verlag von Bernhard Tauchnitz, 1927, 579 s.

[10] Bližšie pozri: BRTKO, R.: Vedecká kontroverzia Salvatora Riccobona a Emilia Albertaria o použití interpolačnej metódy pri výklade justiniánskych Digest. In: Historia et interpretatio Digestorum seu Pandectarum. Praha: Leges, 2016, s. 135-142.

Sumarizácia identifikačných kritérií na odlíšenie klasického a justiniánskeho rímskeho práva podľa právnych romanistov pôsobiacich počiatkom 20. storočia

Právni romanisti pôsobiaci na prelome 19. a 20. storočia a v prvej tretine 20. st. sa snažili predovšetkým identifikovať kritériá na určenie týchto justiniánskych zásahov. Už Gradenwitz vo svojom diele – „Interpolationen in den Pandekten" z r. 1887 - uviedol tieto rozlišovacie kritériá: a) vonkajšie („toto nenapísal klasický právnik"); b) vnútorné („toto nemohol napísať klasik"; c) filologické (klasik to takto povedať nemohol").[11] Neskorší autori kritériá postupne dopĺňali až Albertario v roku 1935 publikoval ich kompletný zoznam.[12]

Textové alebo porovnávacie kritérium. Ide o zriedkavé prípady, keď interpolácia vyplýva z porovnania skúmaného textu justiniánskej kodifikácie s textami predjustiniánskych zbierok (napr. Fragmenta Vaticana, Codex Theodosianus, Collatio legum Mosaicarum et Romanorum, Pauli Sententiae). Interpoláciu možno objaviť aj skúmaním textu, na ktorý dva rozdielne pramene justiniánskej kodifikácie odkazujú (*lex geminata*).[13]

Historické kritérium - anachronizmy. Tu zas interpolácia vyplýva z nekompatibility určitého princípu (ktorý v skúmanom fragmente vyjadril právnik) s charakterom klasického práva vo všeobecnosti alebo s vývojom rímskeho práva v tom čase, v ktorom tento právnik pôsobil.[14]

Logické kritérium – nelogizmy. Interpoláciu prezrádza evidentná kontradikcia dvoch rozdielnych častí predmetného fragmentu alebo kontradikcia dvoch rozdielnych fragmentov toho istého právnika.[15]

Logicko-právne kritérium – „inelegantia iuris" (neobratnosť práva). Na interpoláciu poukazuje kombinácia určitého normatívneho výroku a k nemu pripojenému dodatku (exegetického aparátu), ktorý uvádza výnimky vo vzťahu k aplikácii normy alebo vymenúva skutočnosti, na základe ktorých je aplikácia normy vylúčená. Takéto obmedzenia môžu zmeniť zmysel normatívneho textu. Na interpoláciu môže poukazovať aj nemožnosť zosúladenia

[11] GRADENWITZ, O.: Interpolationen in den Pandekten: Kritische Studien (Classic Reprint). Berlin: Adamant Media Corporation, s. 36 a nasl.
[12] ALBERTARIO, E.: Introduzione storica allo studio del Diritto romano giustinianeo: parte prima. Milano: Giuffrè, 1935, s. 43 a nasl.

[13] Napr. Pauli Sent. 3, 6, 43 < - > D. 33, 7, 18, 9; Frag. Vat. 283 < - > C.J. 8, 54(55), 2; Frag. Vat. 12 < - > D. 18, 6, 19(18), 1; C.Th. 2, 25, 1 < - > D. 50, 17, 206.
[14] Napr. D. 30, 1; D. 3, 5, 46(47), 1; D. 43, 31, 1, 1; D. 26, 1, 1 pr.; D. 26, 1, 1 / C.J. 5, 35, 1-2.
[15] Napr. Modestinus D. 18, 1, 62, 1.

normy (ktorej pôsobnosť sa vzťahuje len na určitú právnu oblasť – t. j. druh, „species“) s pripojeným dodatkom, pretože tento dodatok pôsobnosť špeciálnej normy rozširuje.[16]

Zákonodarné kritérium – „sententia imperativa“ (rozkazovacia veta, výrok). V tomto prípade interpolácia je zrejmá zo slovného prejavu zákonodarcu, ktorým zasiahol do textu právnika a ktorý sa nezhoduje s lexikou právnika. Zásah mohol byť uskutočnený buď použitím rozkazovacieho spôsobu alebo pomocou slovies „sciat“, „faciat“ alebo prostredníctvom výrazov ako „definimus“, „constituimus“, „generaliter sancimus“, „generaliter definiendum est“, „placet nobis“ a podobne.[17]

Systematické alebo metodologické kritérium – inskripcie, ediktálne rubriky. Zásahy kompilátorov možno zistiť aj na základe predpokladu, podľa ktorého klasický právnik nemohol vyjadriť určitý právny názor týkajúci sa subjektov alebo inštitútov, a to preto, lebo v danom období nebol známy alebo nebol v súlade so spisbou právnika. Napríklad kompilátori nezriedka zamenili inštitúty fidúcie s ručným zálohom (pignus) alebo žaloby „actio fiduciae“ s „actio pigneraticia“ alebo osobu sudcu (competens iudex) s osobou konzula.

Filologické alebo lingvistické kritérium – použitie grécizmov (jazykových prostriedkov prevzatých z gréčtiny), solecizmov (nesprávne použitých tvarov z hľadiska jazykovej formy), secentizmov (vyumelkovaného štýlu). Odhalenie interpolácií je neraz možné prostredníctvom zvláštneho jazykového štýlu, ktorý s obľubou používali justiniánski právnici. Ide o nasledovné výrazy, ktorých použitie bolo kompilátorom vlastné:

a) jazykové frázy - „sed melius est ut dicamus“ (ale je lepšie povedať), „satis inhumanum est“ (je to dosť neľudské);

b) slovesá - „malle“ (radšej chcieť, uprednostňovať) namiesto „velle“ (chcieť); „suggere“ (navrhovať) namiesto „suadere, promere, protelare, subiugare, adimplere“;

c) podstatné mená - „cumulus“ (hromada, zavŕšenie), namiesto „summa“; „sacramentum“ namiesto „iusiurandum, cautela“;

d) prídavné mená ako napr. „favorabilis“ (majúci priazeň, obľúbený), „absimilis“ (nie podobný), „rationabilis“ (rozumný, správny), „resupinus“ (nedbalý) atď.

[16] Napr. Scaevola D. 50, 16, 243.
[17] Napr. Iulianus D. 24, 2, 3.

e) zámená a častice – „ipse“ (samý) namiesto „is“; „iste“ (ten, tento) namiesto „hic“; „super“ namiesto „de“;

f) gramatické konštrukcie, ktoré nie sú obvyklé v klasických textoch – „si quidem – sin vero“ alebo „nisi – tunc enim“ alebo „licet - attamen“;

g) konštrukcie, ktoré sú z jazykového hľadiska celkom nesprávne – „sciendum est, quod“; „permittendum est utilem actionem“; „senatores accipiendum est eos“;

h) grécizmy – „ad effectum perducere“ = εἰς ἔργονἄγειν; „dicendum est ut“ = λέγειν ὅτι; „per omnia“ = κατὰπάντα; „licentiamhabere“ = ἀδιεανέχειν; „ostendere“ = δείξαι o δεικνύειν; „legi non ofendere“ = τῷνόμῳ μὴἐναντιοῦσθαι; „securitatem dare“ = ἄδειαν διδόναι; „constitutus“ = ὧν καθεστός; „in omnibus visionibus quas praeposuimus“ = ἐπὶ πάντων τῶν εἰρημήνων θεμάτων; „ipse“ = αὐτός; „totum hoc“ = πὰν τοῦτο; „sicut et“ = ὥσπερ καὶ; „amare“ = πικρῶς; „indiscrete“ = ἀδιαστικτῶς o ἀσαφῶς; „iuvenis“ = νέος; „substantia“ = οὐσία; „confessio“ = ὁμολογία; „studiosus“ = σπουδαῖος; „neque iterum“ = οὐδ’αὖ; „quid enim prohibet?“ = τί γὰρ κωλύει; ; „quid ergo?“ = τί οὖν; ; „nisi“ (na miesto „si non“) = ἀλλ᾽εἰ μή; „et nemo dicat“ = καὶ μήτις λεγέτω; „aliquis dicet“ = ἀλλ᾽ἔχει τις εἰπεῖν; „simplicitate gaudens et desidiae deditus“ = τῇ ἀπραξίᾳ χαίρων καὶ ῥαδυμίᾳ ἐκδεδόμενος, atď.[18]

Exegetické kritérium podľa autora – antinómie. Vznik interpolácie sa môže zakladať na rozpore dvoch obsahovo rozličných textov (alebo dvoch sérií textov) toho istého autora. Kompilátori mohli zmeniť len jeden text (resp. len určité texty) a ostatné ponechali v pôvodnom znení. Podľa tohto kritéria je odhalenie interpolácie možné vtedy, keď v texte sa nachádza odkaz na iný právny inštitút, ako na ten, ktorým sa právnik zaoberá a ďalej, tento odkaz je vložený len občasne. Na prvý pohľad je zrejmé, že takáto občasná zmienka nemusí byť pôvodná.[19]

Diplomatické[20] kritérium - lekcie z Florentiny[21]. Interpoláciu možno niekedy predpokladať z textu najstaršieho rukopisu Digest (tzv. *littera Florentina*) z tých jeho miest, ktoré obsahujú hrubé chyby. Takýto vážny nedostatok mohol byť spôsobený ťažkosťami, s ktorými sa pisár stretával pri prepisovaní klasického textu spolu s anotáciami a škrtmi

[18] ANDRÉS SANTOS, F. J.: Brevissima storia della critica interpolazionistica nelle fonti giuridiche romane. In: Revista de Estudios Histórico-Jurídicos, 2011, s. 80 – 81.
[19] Napr. Iust. Inst. 1, 26, 12 a C.J. 5, 43, 7.
[20] Diplomatický v zmysle skúmania pravosti starých dokumentov.
[21] Littera Florentina – najstarší a najspoľahlivejší rukopis Digest, ktorý je uložený vo Florencii.

kompilátarov; napríklad kompilátori označovali určité miesta v texte, do ktorých mali byť zapísané okrajové poklasické poznámky.

Salvatore Riccobono neskôr pripojil posledné kritérium, a to kritérium dvojitej interpretácie, t. j. interpretácie historickej a zákonodarnej. Historický výklad umožňuje pochopiť význam a hodnotu skúmaného textu, aký mal v období klasického práva. Zákonodarný výklad zas skúma prispôsobenie sa textu justiniánskej dobe.[22]

Prínos profesora Albertaria vo výskumnej otázke týkajúcej sa odlíšenia justiniánskych interpolácií od zmien uskutočnených neznámymi právnikmi ešte v poklasickom období

Počiatočná fáza interpolačného výskumu prebiehajúca počiatkom 20. storočia vychádzala z predpokladu dvoch alternatív, a to klasickej a justiniánskej, t. j., ak text nie je justiniánsky, tak potom je klasický a naopak. Domnievame sa, že právni romanisti na počiatku 20. storočia ešte nedospeli k poznaniu, že množstvo „neklasických miest" justiniánskej kodifikácie nebolo dielom justiniánskych kompilátorov, ale že tieto zmeny boli vykonané oveľa skôr, a to ešte v poklasickej dobe. Max Kaser prirovnal toto obdobie k čierno-bielej maľbe, keď právny výskum rozpoznával len protiklad medzi klasickým a justiniánskym právom a pôvod každej interpolácie smeroval ku kodifikačnej komisii.[23]

Napriek tomuto prísnemu bipolárnemu pohľadu na interpolačný výskum, skúmanie pravosti justiniánskych prameňov stále pokračovalo a veľa právnych romanistov videlo svoju životnú úlohu v očisťovaní Digest od justiniánskych zásahov. Uvedený smer sa odzrkadlil v publikácii dvoch nemeckých romanistov (Ernest Levy a Ernest Rabel), ktorí v čase od r. 1929 do r. 1931 zverejnili významné trojzväzkové dielo Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur.[24]

Vplyvom filologických a dokumentárnych dôkazov sa interpolačný výskum Justiniánskych Digest posunul z čierno-bielej schémy do fázy následného rozlišovania nielen medzi právom klasickým a justiniánskym, ale aj medzi právom klasickým, poklasickým a justiniánskym. Uvedené dôkazy potvrdili tézy o existencii početných zmien klasických

[22] Bližšie pozri: WENGER, L.: Die Quellen des Römischen Rechts. Wien: Holzhausen, 1953, § 89, IX, s. 850.
[23] KASER, M.: Zur heutigen Stand der Interpolationenforschung. In: ZSS roč. 69, 1952, s. 60 a nasl.
[24] LEVY, E., RABEL, E.: Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur. Tomus I. - III. Weimar : Hermann Böhlaus Hachfolger, 1929 - 1935, 402 s, 326 s. 600s.

textov, ktoré sa vyskytli pred Justiniánom. Vznikol teda problém ako odlíšiť interpolácie s predjustiniánskym pôvodom od tých justiniánskych. V tomto smere zohral dôležitú úlohu Emilio Albertario. Na medzinárodnom kongrese rímskeho práva v Ríme v r. 1933 vystúpil s príspevkom s názvom „Glossemi e interpolazioni pregiustinianee“,[25] v ktorom sa pokúsil o systematické predstavenie viacerých kritérií slúžiacich na rozpoznanie zmien klasických textov, ktoré sa uskutočnili už v predklasickom období, t. j. ešte v čase pred Justiniánom.

Pokúsime sa o syntetické zhrnutie najpodstatnejších výsledkov jeho výskumu do nasledovných bodov:

- vysvetľujúce dodatky sprevádzané slovami ako: „id est“, „hoc est“, „scilicet“, „videlicet“, „sicut“, „veluti“, a dodatkami ako „vel“, „sive“ sú prevažne predjustiniánskeho pôvodu;

- odkaz na grécky inštitút popri príslušnom existujúcom rímskom inštitúte v prípade, že tento nie je klasický, je zásahom do klasického textu, a to ešte v období pred Justiniánom;

- predpokladá sa, že interpolácie, ktoré sa realizovali pomocou výrazov a foriem nenachádzajúcich sa v konštitúciách cisára Justiniána, majú skôr doktrinálny ako zákonodarný pôvod; napr. slová: „finge“, „fingamus“[26] (používané za účelom uvedenia stanoviska k určitému prípadu) alebo o slová „fortasse“, „fortassis“[27] (vôbec nepoužívané v klasickom práve), to znamená, že takéto zmeny pochádzajú zo skoršieho obdobia;

- je vysoko nepravdepodobné, že by pochybné riešenia, neisté odôvodnenia (sprevádzané slovami ako „forte“, „forsan“, „forsitan“, „fortasse“, „fortassis“) alebo nezodpovedané otázky vo fragmente pochádzali od zákonodarcu, a preto sa predpokladá, že uvedené zásahy do klasických textov majú skôr doktrinálny charakter a teda pochádzajú z obdobia poklasického rímskeho práva;

- za predjustiniánske zásahy do klasických právnych textov by bolo možné považovať:

a) rôzne upozornenia uvádzané slovami – „notandum est quod“ (je potrebné poznamenať, že);

b) námietky sprevádzané výrazmi – „fortassis quis dicat“ (možno niekto povie), „fortassis quis possit dicere“, „illud fortasse“, „quesiturus sit aliquis“, „fortassis quis dixerit“, „fortassis quis

[25] Bližšie pozri: ALBERTARIO, E.: Studi di diritto romano V.: storia, metodologia, esegesi. Milano: Giufrè, 1937, s. 377 – 407.
[26] „predstavme si“.
[27] „snáď“, „možno, „pravdepodobne“, „ako sa zdá“, „podľa všetkého“.

recte dixerit“, „forsitan addubet quis“, „dicet aliquis“, „dixerit aliquis“, „sed aliquis dicet“ „nec quisquam dicat“;

c) uvažovania v opytovacej forme, ktoré sú rozvinuté pomocou slovných spojení – „quare non dicas?“ (prečo nehovoríš?), „quare non dicemus?“, „cur non dicamus?“ (prečo by sme nemohli povedať?), „cur ei non consulatur?“, „cur non possit?“, „cur absolute diximus?“,

d) dištinkcie, vysvetlenia, opakovania, ktoré sú vložené do klasického textu pomocou slov -

„ut puta“ (ako napríklad), „ut ecce“ (ako napríklad), „verbi gratia“ (napríklad), „ponamus“(dajme tomu), „fingamus“ (predstavme si);

e) závery, ktoré sú uvedené prostredníctvom slov – „ex quo apparet“ (z čoho vyplýva), „ex quo colligi potest“ (z čoho sa dá prevziať), „secundum hoc“ (na základe tohto), „secundum haec“ (podľa tohto). Je možné sa domnievať, že zmienené upozornenia, námietky, uvažovania, dištinkcie, opakovania, závery atď. predstavujú určitú štruktúru pridruženú ku klasickým textom, ktorá má skôr scholastický ako legislatívny ráz, a preto je pravdepodobné, že jej pôvod siaha do poklasického obdobia;

- niektoré zovšeobecnenia realizované pomocou slov - „et ceteri“ (a iní), „et omnes“ (a všetci), „et alii“ (a ďalší), „et similis“ (a podobným) - môžu byť rovnakým scholastickým produktom poklasickej doby, aj keď to boli až justiniánski kompilátori, ktorí ich bez väčšej pozornosti vniesli do textu;

- gramatický nesúlad medzi rôznymi časťami textu, slová alebo celé vety vložené do textu bez akejkoľvek gramatickej podpory, môže pochádzať z glosy – niekedy aj z viacerých glos. Uvedené časti sa do hlavného textu mohli dostať nedopatrením pisára alebo chybou kompilátorov;

- povrchné opakovanie určitej myšlienky v určitom fragmente, ktorú ten istý právnik už formuloval v inom fragmente toho istého diela, sa javí ako scholastická parafráza, ktorú vhodne prevzali aj justiniánski kompilátori;

- skutkové konštatovania právnych zásad ustálených v praxi, avšak odlišné od tých, ktoré prijalo rímske právo uvedené výrazmi ako „hodie“ (dnes) alebo „hodie aliter observatur“ (dnes sa to pozoruje inak); „hodie in usu servatur“ (používa sa dodnes); „quid quidem hodie magis usurpatur“ (v skutočnosti sa dnes používa častejšie); „hodie non dubitatur“ (dnes už niet

pochýb); „hodie solet“ (zvyčajne dnes), sa javia ako vyjadrenia komentátora alebo učiteľa, ktorý chce aktualizovať svoj text alebo učenie;

- prispôsobenie klasických právnych textov novému rímsko-helénskemu zákonodarstvu bolo potrebné aj z pedagogických dôvodov a preto je veľmi pravdepodobné, že predmetné zmeny boli produktom poklasických právnikov.

Vedecká kontroverzia Albertaria a Riccobona

Vo vzťahu k vývoju interpolačného bádania sa v roku 1917 sa udiali dve dôležité udalosti. Prvou bola konferencia na tému „Antike Rechtsgeschichte und römische Rechtsstudium“ (Dejiny antického práva a štúdium rímskeho práva), ktorá sa uskutočnila vo Viedni pod vedením významného romanistu Ludwiga Mitteisa (1859-1921), ktorý ako jeden z hlavných príslušníkov interpolačného smeru vyslovil „prorockú“ tézu, že tento smer (nazývaný) interpolacionistická kritika neprežije dlho a upozornil budúcich učencov, že ide o úplne nový, neprebádaný terén.[28] Druhou a ešte významnejšou udalosťou bolo zverejnenie publikácie Salvatora Riccobona s názvom „Dal Diritto romano classico al Diritto moderno“ (Od klasického rímskeho práva po moderné právo).[29] V tomto diele sa sicílsky romanista postavil proti dominantnému smeru svojej doby pokiaľ ide o hodnotenie zistených interpolácií a pokiaľ ide o ich historický pôvod. Po tomto článku uverejnil na tému interpolácií ešte veľký počet štúdií.[30]

Riccobono justiniánske interpolácie rozdelil do dvoch hlavných kategórií, a to na formálne a podstatné. Do prvej kategórie zaradil tie, ktoré upravovali právny text len po formálnej stránke bez toho, aby bol zmenený jeho vnútorný obsah (matéria). Do druhej

[28] Bližšie pozri: ANDRÉS SANTOS, F. J.: Brevissima storia della critica interpolazionistica nelle fonti giuridiche romane. In: Revista de Estudios Histórico-Jurídicos, 2011, č. 33, s. 89; D´ORS, Á.: Ludwig Mitteis. In: Juristas universales III: Juristas del siglo XIX De Savigny a Kelsen. Madrid, Barcelona: MARCIAL PONS, EDICIONES JURÍDICAS Y SOCIALES, S.A., 2004, s. 715-717; RICCOBONO, S.: Punti di vista critici e riscostruttivi. A proposito della Dissertazione di L. Mitteis „Storia del Diritto antico e studio del Diritto Romano“. In: AUPA, roč. 12, 1929, s. 500-637.

[29] RICCOBONO, S.: *Dal diritto romano classico al diritto moderno*. A proposito del fr. 14 D. X, 3 Paulus III ‘ad Plautium’. In: AUPA, 1917, č. 3-4, s. 165-730.

[30] Medzi jeho najdôležitejšie publikácie z toho obdobia možno zaradiť: RICCOBONO, S.: Fasi e fattori dell’evoluzione del Diritto romano. In: Mélanges de Droit romain dédiés à Georges Cornil, II, Gant et al.1926, s. 237-382; RICCOBONO, S.: Interpretatio duplex del fr. 2 de transactionibus II, 15. In: BIDR, roč. 49-50, 1947, s. 6-29. RICCOBONO, S.: Corso di Diritto romano: Formazione e sviluppo del diritto romano dalle XII Tavole a Giustiniano, II. parte. Milano: Giuffrè editore, 1934, 288 s. Kompletný zoznam publikácií v chronologickom poradí zverejnil Giovanni Baviera: BAVIERA, G.: Cenni biografici su S. Riccobono. In: Annali del Seminario Giuridico della R. Università di Palermo, roč. 18, 1939, s. 3-15.

kategórie zoskupil interpolácie, ktoré zmenili význam textu a doktrínu v ňom vyslovenú. Podstatné interpolácie naviac rozčlenil na: a) inovačné podstatné interpolácie (zaviedli novú zásadu, ktorá bola celkom cudzia princípom klasického rímskeho práva ako takého), b) neinovačné podstatné interpolácie (upravili obsah textu, ale do klasického práva nezaviedli nový princíp, napr. zásada civilného práva bola v texte nahradená zásadou honorárneho práva). Riccobono dospel k názoru, podľa ktorého predjustiniánskych a justiniánskych interpolácií je veľa, avšak len zriedkakedy majú podstatný charakter a ešte zriedkavejšie inovačný charakter. Inak povedané, predjustiniánske a justiniánske interpolácie je v zásade potrebné považovať za formálne, a len na základe dôkazov alebo zhodných indícií ich možno kvalifikovať ako interpolácie podstatné.[31]

Hoci výskumy uskutočnené po II. svetovej vojne dávajú možno viac za pravdu Riccobonovi (lebo sa ukázalo, že nie všetky metódy použité na odhaľovanie interpolácií boli spoľahlivé) jeho právny názor zostal v právnej romanistike spočiatku menšinový. Naopak, prevládajúcim smerom v prvej polovici 20. storočia bol prúd, ktorý justiniánske právo považoval za nové nielen z formálnej, ale aj materiálnej stránky. Významným predstaviteľom tohto prevládajúceho prúdu v Taliansku bol Albertario, zásluhou ktorého si tento smer udržal väčšinové postavenie až do polovice 20. storočia a dostal pomenovanie „interpolačná kritika“.

Albertario závery Riccobonovho výskumu rázne odmietol a svoje výhrady publikoval v článku s mierne ironickým názvom „Takzvaná kríza interpolačnej kritiky“, a potom v kritike pokračoval v ďalších článkoch.[32] Vedecká kontroverzia dvoch velikánov právnej romanistiky trvala niekoľko desaťročí. Podľa Albertaria to bola hlavne kresťanská etika, ktorá bola vonkajším inovatívnym prvkom justiniánskeho zákonodarstva, z čoho vyplýva, že justiniánske právo ako také je právom novým nielen z formálneho ale aj obsahového hľadiska. Uvedenú tézu ilustroval napr. tým, že do právneho života vplyvom kresťanstva boli v 4. storočí zavedené

[31] Bližšie pozri: ORESTANO, R.: Introduzione allo studio del diritto romano. Bologna, Mulino, 1987, s. 592 a nasl.

[32] Zoznam všetkých článkov je publikovaný v piatom zväzku jeho rozsiahlej monografie: ALBERTARIO, E.: Studi di diritto romano 5. Milano: Giufrè editore, 1937, s. 309-409; K tomu pozri: BRTKO, R.: Vedecká kontroverzia Salvatora Riccobona a Emilia Albertaria o použití interpolačnej metódy pri výklade justiniánskych Digest. In: Historia et interpretatio Digestorum seu Pandectarum. Praha: Leges, 2016, s. 135-142.

inštitúty ako napr. arrha sponsalicia (snúbenecký závdavok)[33], osculum (bozk)[34] donatio propter nuptias (darovanie pre prípad manželstva)[35], manumissio in sacrosanctis ecclesii (prepustenie otroka v kostole) a iné, a preto uvedené normy zavedené do rímskeho práva v čase od 4. storočia nemožno ignorovať.[36]

Albertario kritizoval Riccobona aj v oblasti rekonštrukcie dejín rímskeho práva, keď uviedol, že medzi obdobím klasického rímskeho práva (ktoré skončilo koncom 3. stor.) a poklasickým a justiniánskym právom je priepastný rozdiel, a to nielen vplyvom kresťanstva, ale aj vplyvom nových politických okolností, činnosti poklasickej právnej vedy, východných inštitútov a gréckych filozofických doktrín. Inak povedané, dominantná romanistika vo vývoji rímskeho práva v zásade rozlišuje tri vývojové etapy: a) obdobie národného rímskeho práva (ius Quiritium – do r. cca 218 – 200 pred n. l.), b) obdobie univerzálneho rímskeho práva (ius gentium – do cisára Diokleciána), c) obdobie rímsko-helénskeho rímskeho práva (do cisára Justiniána). Albertario naproti tomu hovorí, že Riccobono, akoby tieto tri rozdielne obdobia nebral do úvahy a nahradil ich len dvoma, a to: a) *obdobím od Zákona XII tabúľ do začiatku 7. storočia po založení mesta Ríma (ab u.c.); b) obdobím od 7. storočia po založení mesta Ríma po Justiniána.*[37]

Geografický pôvod vzniku interpolácií bol ďalším dôležitým predmetom akademickej diskusie. Vznikla nasledovná otázka: na ktorom mieste (okrem textových úprav priamo vykonaných členmi kodifikačnej komisie) boli realizované predjustiniánske textové úpravy klasických textov, teda tie zásahy, ktoré potom mali vplyv na tvorbu Digest, Kódexu a Inštitúcií? Vznik uvedenej otázky súvisel s objavením nových dokumentov v papyrusoch v prvých desaťročiach 20. storočia, čo privádzalo romanistov k myšlienke hľadania predjustiniánskych interpolácií vo východorímskych právnických školách. Zásluha týchto právnických škôl spočívala v tom, že sa v nich študovali diela rímskych klasických právnikov

[33] Išlo o závdavok snúbenca odovzdaný snúbenici, ktorý snúbenica pri zrušení zasnúbenia musela vrátiť. Ak manželstvo nevzniklo vinou snúbenice (resp. jej rodiny), tak musela vrátiť snúbencovi závdavok vo výške jeho štvornásobku (quadruplum) alebo dvojnásobku (duplum). Ak mala snúbenica menej ako 10 rokov, tak sa vracal jedennásobok (simplum). Ak manželstvo nevzniklo vinou snúbenca, tak závdavok prepadol snúbenici. Arrha bola semitského pôvodu a do rímskeho života ju v poklasickej dobe prinieslo kresťanstvo.

[34] Osculum (bozk), ktorým sa oslávilo zasnúbenie. Potom ak jeden snúbenec zomrel, náležala tomu druhému polovica z darov, ktoré dostal od zosnulého. Zasnúbenie v klasickom práve bolo celkom neformálne. Až poklasické právo ho vplyvom kresťanstva posilnilo do tej miery, že jeho účinky v mnohých smeroch pripodobnilo k účinkom manželstva.

[35] Poklasické právo dovoľovalo, aby snúbenec obdaroval ženu darom väčšej hodnoty pred uzavretím manželstva, a to za účelom jej zaopatrenia po skončení manželstva v dôsledku smrti manžela alebo rozvodu z jeho viny.

[36] ALBERTARIO, E.: Studi di diritto romano 5. Milano: Giufrè editore, 1937, s. 77.

[37] ALBERTARIO, E.: Studi di diritto romano 5. Milano: Giufrè editore, 1937, s. 144-145.

(najmä komentáre Paula a Ulpiana) napriek tomu, že okolité prostredie nepraktizovalo a ani podľa rímskeho práva nežilo. Uvedené poklasické školy zjavne inklinovali k istému dogmatizmu, k zjednodušovaniu problémov, k rôznym definíciám a plytkým konštrukciám. V duchu týchto trendov sa niektoré diela klasických právnikov upravovali a znovu vydávali.[38] Možno sa teda domnievať, že autormi predjustiniánskych interpolácií boli profesori východorímskych právnických škôl (najmä v Beryte - dnešnom Bejrúte - a Konštantínopole), ktorí vydaním takto upravených prameňov klasického práva pripravili Justiniánovi pôdu na kodifikáciu rímskeho práva. Je teda vysoko pravdepodobné, že kodifikačná komisia mohla preberať myšlienky klasických právnikov už z takýchto upravených prameňov. V tejto súvislosti sa právni romanisti 20. storočia[39] snažili dokázať, že už profesori východných právnických škôl vďaka svojej erudícii zaviedli do prameňov nielen podstatné inovácie, ale aj koncepty filozofickej a teologickej povahy (napr. pri zavinení alebo výklade právnych úkonov) a dokonca dovolili, aby na cisárske rímske právo poklasického obdobia občas vplývali niektoré inštitúty helénskeho lokálneho práva.

K otázke vzniku predjustiniánskych interpolácií zaujali rozdielne stanoviská aj nami predstavení romanisti. Albertario – ako sme videli v predchádzajúcej časti – v zásade prijal tézu predjustiniánskych interpolácií a zotrvával na pozícii materiálnych a formálnych odlišností medzi právom klasickým a justiniánskym, ktoré nastali vplyvom gréckeho prostredia.

Riccobono sa k téze existencie predjustiniánskych interpolácií postavil veľmi rezervovane, pretože podľa neho nie je priamy dôkaz o tom, že by diela východných poklasických profesorov 5. storočia mali vplyv pri zostavovaní Digest. Naproti tomu existujú dôkazy o tom, na základe ktorých možno tvrdiť, že k transformácii doktrín a textov rímskeho práva došlo v období úpadku rímskeho práva na Západe, a to vďaka praxi a západným školám. Inak povedané, rímske právo poklasického obdobia sa prevažne transformovalo svojou prirodzenou a vnútornou cestou na Západe, a to (s výnimkou kresťanstva) na dokonale rímskych základoch. Hoci vulgárne právo bolo pružné, prispôsobivé potrebám denného života, zmeny v klasických právnych textoch poukazujú na úpadok právneho myslenia poklasickej doby.[40] Táto riccobonovská vízia zostala v jeho dobe menšinová. Následný výskum mu však

[38] KINCL, J.-URFUS, V.-SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995, s. 36.
[39] Interpolacionistickému výskumu spojenému s právnou papyrológiou sa venovali najmä Paul Collinet (1869-1938), Josef Partsch (1882-1925), Fritz Pringsheim (1882-1967). Bližšie pozri: DOMINGO, R.: Paul Collinet. In: Juristas universales III: Juristas del siglo XIX De Savigny a Kelsen. Madrid, Barcelona: MARCIAL PONS, EDICIONES JURÍDICAS Y SOCIALES, S.A., 2004, s. 859-860.
[40] Bližšie pozri: RICCOBONO, S.: Studi sulle fonti. Palermo: Universita degli studi, 1957, 474 s.; RICCOBONO, S.: La formazione di un jus novum nel periodo imperiale. In: Atti del Congresso Nazionale di Studi Romani, Roma:

dal za pravdu, hoci bol založený na argumentoch odlišných od argumentov sicílskeho majstra, ale k tomu došlo neskôr, až po druhej svetovej vojne.

Záver

Bohatý vedecký výskum Emilia Albertaria v prevažnej miere zameraný na odhaľovanie zmien v klasických právnych textoch prebiehajúci v čase tzv. „lovu na interpolácie“ je signifikantný najmä z dvoch dôvodov. Kritický pohľad na pramene vzniku práva je vždy potrebný a užitočný, pretože pri každom poctivom právom výskume je bezpodmienečne nutné zohľadniť otázku pravosti skúmaných prameňov predmetného obdobia. Meno Emilia Albertaria sa v modernej histórii bude vždy spájať s menom Salvatora Riccobona, tak isto, ako sa v antike spájali mená prokuliánskych právnikov s menami sabiniánskych právnikov. Boli to vedecké polemiky, ktoré týchto právnikov rozdeľovali a istým spôsobom aj spájali, zásluhou ktorých sa právna veda posunula dopredu. Všetky vedecké kontroverzie zbavené predsudkov a osobných antipatií potvrdzujú stále platné príslovie, že „zlato sa čistí v ohni“, a my naviac dodávame, že to, čo v ohni vedeckej kritiky nezhorí, je čistá a rýdza pravda.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ALBERTARIO, E.: Introduzione storica allo studio del Diritto romano giustinianeo: parte prima. Milano: Giuffrè, 1935, 163 s.

ALBERTARIO, E.: Studi di diritto romano 5. Milano: Giufrè editore, 1937, 619 s.

ANDRÉS SANTOS, F. J.: Brevissima storia della critica interpolazionistica nelle fonti giuridiche romane. In: Revista de Estudios Histórico-Jurídicos [Sección Derecho Romano], roč. 33, 2011, s. 65-120.

BAVIERA, G.: Cenni biografici su S. Riccobono. In: Annali del Seminario Giuridico della R. Università di Palermo, roč. 18, 1939, s. 3-15.

Istituto di studi romani, 1929, 852 s.; RICCOBONO, S.: *La formazione della teoria generale del contractus nel periodo della giurisprudenza classica*. In: Studi in onore di Pietro Bonfante nel XL anno d´insegnamento. Milano, 1930, s 123 a nasl.

BRTKO, R.: Vedecká kontroverzia Salvatora Riccobona a Emilia Albertaria o použití interpolačnej metódy pri výklade justiniánskych Digest. In: Historia et interpretatio Digestorum seu Pandectarum. Praha: Leges, 2016, s. 135-142. ISBN 978-80-7502-183-0.

DE MARINI, F. - LANZA, C.: Critica testuale e studio storico del Diritto. 3. vydanie, Torino: G. Giappichelli, 2001, 290 s. ISBN 9788834805291.

DOMINGO, R.: Paul Collinet. In: Juristas universales III: Juristas del siglo XIX De Savigny a Kelsen. Madrid, Barcelona: MARCIAL PONS, EDICIONES JURÍDICAS Y SOCIALES, S.A., 2004, 560 s.

FALADA, D. Recepce římského práva. Plzeň: Aleš Čeněk, s.r.o, 2016, 158 s. ISBN 978-80-7380-603-3.

GRADENWITZ, O.: Interpolationen in den Pandekten: Kritische Studien. Berlin: Weidmannsche Buchhandlung, 1887, 246 s.

KASER, M.: Zur heutigen Stand der Interpolationenforschung. In: ZSS roč. 69, 1952, s. 60 – 101.

KINCL, J.-URFUS, V.-SKŘEJPEK, M.: Římské právo. Praha: C.H. Beck, 1995, 386 s. ISBN 80-7179-031-1.

LENEL, O.: Das Edictum perpetuum ein versuch zu seiner wiederherstellung. 3. Aufl. Leipzig: Verlag von Bernhard Tauchnitz, 1927, 579 s.

LEVY, E., RABEL, E.: Index interpolationum quae in Iustiniani Digestis inesse dicuntur. Tomus I. - III. Weimar : Hermann Böhlaus Hachfolger, 1929 - 1935, 402 s, 326 s. 600 s.

ORESTANO, R.: Introduzione allo studio del diritto romano. Bologna: ed. Mulino, 1987, 668 s. ISBN-13 9788815009913.

RICCOBONO, S.: *Dal diritto romano classico al diritto moderno.* A proposito del fr. 14 D. X, 3 Paulus III ‘ad Plautium’. In: AUPA, 1917, č. 3-4, s. 165-730.

RICCOBONO, S.: Punti di vista critici e riscostruttivi. A proposito della Dissertazione di L. Mitteis „Storia del Diritto antico e studio del Diritto Romano“. In: AUPA, roč. 12, 1929, s. 500-637.

RICCOBONO, S.: Studi sulle fonti. Palermo: Universita degli studi, 1957, 474 s.

WENGER, L.: Die Quellen des Römischen Rechts. Wien: A. Holzhausen, 1953, 973 s.

RÍMSKE PRÁVO V ROZHODOVACEJ ČINNOSTI SLOVENSKÝCH SÚDOV A PERSPEKTÍVY VÝUČBY RÍMSKEHO PRÁVA NA PRÁVNICKÝCH FAKULTÁCH[1]

ROMAN LAW IN CASE-LAW OF SLOVAK COURTS AND PERSPECTIVES OF TEACHING ROMAN LAW ON FACULTIES OF LAW

Veronika Čunderlík Čerbová[2]

Abstrakt

Príspevok mapuje výskyt argumentácie rímskoprávnou vedou v rozhodovacej činnosti slovenských súdov. Na základe rozboru tohto výskytu autorka v ďalšej časti poukazuje na perspektívy výučby rímskeho práva na právnických fakultách a formuluje nástroje, ktoré by mohli zvýšiť atraktivitu rímskeho práva v praxi.

Kľúčové slová

rozhodnutia, slovenské súdy, aplikácia rímskeho práva, perspektívy výučby

Abstract

The paper discusses the occurrence of Roman law arguments in the case-law of Slovak courts. On the basis of the analysis of this occurrence, in the next part of paper the author points out the perspectives of teaching Roman law at Faculties of Laws. The author also formulates tools that could increase the attractiveness of Roman law in practice.

Keywords

decisions, Slovak courts, application of Roman law, perspectives of teaching

Úvod

Bez ohľadu na skutočnosť, že slovenský právny poriadok sa zaraďuje do skupiny kontinentálneho právneho systému, a teda ide o systém písaného práva, ktoré vytvárajú kompetentné štátne orgány a v tomto systéme právna obyčaj a súdne rozhodnutia, tzv.

[1] Článok je výstupom z vedeckého projektu VEGA č. 1/0548/22 s názvom „Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia“.

[2] doc. JUDr. Veronika Čunderlík Čerbová, PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra rímskeho práva a cirkevného práva. Autorka sa v publikačnej činnosti venuje rímskemu právu najmä v súvislosti so súčasnými právnymi inštitútmi a hľadá interdisciplinárne prepojenia. Rovnako prepája v publikačnej činnosti rímske právo s právom kánonickým.

precedensy nemajú normotvornú silu[3], možno badať stále hlasnejšiu argumentáciu súdnymi rozhodnutiami a ustálenou súdnou praxou. Túto skutočnosť podporuje aj právny princíp právnej istoty ustanovený v čl. 2 ods. 2 zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov, podľa ktorého *„právna istota je stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý v súlade s ustálenou rozhodovacou praxou najvyšších súdnych autorít; ak takej ustálenej rozhodovacej praxe niet, aj stav, v ktorom každý môže legitímne očakávať, že jeho spor bude rozhodnutý spravodlivo.“* Rozhodovanie v kontraste s ustálenou súdnou praxou je dokonca zákonodarcom označené ako tzv. odklon[4]. Odporcov normatívnej sily precedensov je stále dostatok,[5] avšak vývoj právnej praxe smeruje k vzájomnému prelínaniu znakov právnych kultúr. Kontinentálny právny systém sa vytvoril pod vplyvom rímskoprávnej tradície, konkrétne právny poriadok na našom území patrí do okruhu románsko-germánskeho.[6] V našom príspevku nás preto bude zaujímať, aký charakter a obsah rímskoprávnej argumentácie sa nachádza, a či sa vôbec vyskytuje, v rozhodnutiach slovenských súdov.[7] Zaujíma nás predovšetkým skutočnosť, či sa v odôvodnení súdnych rozhodnutí explicitne objavuje argumentácia rímskym právom. Na tomto podklade následne budeme skúmať spôsob výučby rímskeho práva na právnických fakultách a poskytneme niekoľko didaktických odporúčaní.

Rímskoprávna argumentácia v rozhodnutiach slovenských súdov

V nasledujúcich riadkoch sa zameriame na analýzu rímskoprávnych argumentov nachádzajúcich sa v odôvodnení rozhodnutí slovenských súdov. Keďže právny princíp rozhodovania v súlade s ustálenou súdnou praxou je previazaný na rozhodovanie najvyšších súdnych autorít, pri skúmaní sme sa zamerali na rozhodovaciu činnosť Ústavného súdu

[3] Porovnaj: PRUSÁK, J.: Teória práva. Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, ISBN 80-7160-146-2, s. 241-242.
[4] Porovnaj čl. 2 ods. 3 zákona č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov.
[5] KASINEC, R.: Precedens ako formálny prameň práva – názory pro et contra. In: Postavenie precedensu v našom právnom prostredí: zborník z konferencie konanej dňa 19. 9. 2013 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013, s. 55. Ďalej pozri: KASINEC, R.: Sudcovská tvorba práva v slovenskom právnom poriadku – včera, dnes a zajtra. In: Vybrané aspekty súdneho precedensu v podmienkach Slovenskej republiky. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická
fakulta, 2013, s. 9 – 35. Rovnako pozri k tejto téme aj: ŠURKALA, J. Sudca ako ústa zákona: Ústavný princíp alebo moderný právny mýtus? In: GÁBRIŠ, T. (zost.) Sudcovské rozhodovanie: Záruky a prekážky spravodlivého procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, ISBN 978-80-8168-917-8, s. 95-109.
[6] Porovnaj: GERLOCH, A.: Teorie práva. 8. vyd. Plzeň: Aleš Čeňek, 2021, ISBN 978-80-7380-838-9, s. 118.
[7] Podobnou témou a skúmaním judikatúry avšak v odlišnom kontexte sa zaoberala aj Katarína Lenhartová. Porovnaj: LENHARTOVÁ, K.: Význam a využitie rímskoprávnej vedy v súčasnej judikatúre Slovenskej a Českej republiky od roku 1993 po súčasnosť. In: Fenomén judikatury v právu. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-29-5, s. 99-107. V predmetnom článku autorka skúma vybrané judikáty po obsahovej stránke.

Slovenskej republiky, Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky. Téma nachádzania obsahu rímskeho práva v normatívnych právnych aktoch alebo rozhodovacej činnosti súdov nám nie je cudzia a určité parciálne otázky už boli predmetom nášho skúmania.[8]

Predmetom nášho skúmania bola obsahová analýza 41 rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky, 56 rozhodnutí Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a 4 rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu. V týchto rozhodnutiach sa explicitne uvádzal pojem „rímske právo“, „rímskoprávny/a“ alebo argumentácia, že dané pravidlo platilo už za čias platnosti rímskeho práva.

Ústavný súd	
Zásada/princíp	**Počet výskytov**
Vigilantibus iura scripta sunt (práva patria bdelým)	11
Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet (nikto nemôže previesť na iného viac práv, ako sám má)[9]	6
Iura novit curia (súd pozná právo)	3
Obsah vlastníckeho práva podľa RP	4
Minima non curat praetor (o maličkosti sa praetor nestará, t. j. veľký duch nedbá o malichernosti)	2
In dubio pro reo (v pochybnostiach v prospech obvineného)	2

[8] Porovnaj: ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V.: Ochrana slabšej strany a rímske právo. In: Kontroverzní názory v právu. Praha: Leges, 2015, ISBN 978-80-7502-111-3, s. 152-158. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V.: Bona fides v zákone č. 99/1963 Zb. Občianskom súdnom poriadku a novom Civilnom sporovom poriadku. In: Soudobé reflexe římského práva: římské právo v moderních kodifikacích. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2015, ISBN 978-80-87975-29-9, 202-210. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V.: Chosen roman and canon law institutions in the recent positive law of the Slovak republic. In: Studia Iuridica Toruniensia, č. 30 (2022), s. 51-66. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V., ČUNDERLÍK, Ľ.: Inovatívne modely správy majetku v kontexte vybraných rímskoprávnych inštitútov. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2017. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2017, ISBN 978-80-7160-445-7, s. 78-86. ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V., ČUNDERLÍK, Ľ.: Zmluvy o poskytnutí finančnej služby - 1. časť spoločné východiská, základné inštitúty pre správu majetku a inštitút úročenia (v súvislostiach rímskeho a kánonického práva). In: Právny obzor, Roč. 103, č. 5 (2020), s. 387-401.

[9] K použitiu tejto rímskoprávnej zásady v súčasnom právnom poriadku pozri: IVANČÍK, J. Vývoj a aplikácia zásady "nemo plus iuris" v rímskom práve a súčasnom slovenskom práve. In: Societas et Iurisprudentia [elektronický dokument]: medzinárodný internetový vedecký časopis. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave. Právnická fakulta. ISSN1339-5467. Roč. 8, č. 4, 2020, s. 85-102.

Nemo turpitudinem suam allegare potest (nikto nesmie mať prospech z vlastného nepoctivého správania)	2
Ex iniuria ius non oritur (z bezprávia/ z protiprávneho konania nevzniká právo*)*	2
Errore veritas non amittitur (omylom sa na skutočnosti nič nezmení)	1
Reformatio in peius (zásada zákazu zmeny k horšiemu)	1
*Summum ius, summa iniuria (*najdôslednejšie právo, najväčšie bezprávie)	1
Ignorantia iuris non excusat (neznalosť zákona neospravedlňuje)	1
Res iudicata (vec rozsúdená)	1
Superficies solo cedit (doslova vrch ustupuje spodku)[10]	1
Pacta sunt servanda (dohody treba zachovávať)	1
Citovanie učebnice REBRO,K. BLAHO, P. Rímske právo v súvislosti s vlastníckym právom	2
Citovanie BLAHO, P. – VAŇKOVÁ, J. Corpus Iuris Civilis – Digesta v súvislosti s náhradou škody	1[11]

Najvyšší správny súd	
Zásada/princíp	**Počet výskytov**

[10] K spomenutej rímskoprávnej zásade pozri: IVANČÍK, J. Superficies solo cedit ako jedno z východísk pre krízu pozemkového vlastníctva alebo dôvod jej prehľbenia? In: Bratislavské právnické fórum 2021: Inšpirácie rímskeho a kánonického práva v období krízy hodnotových princípov v práve: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej online konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2021. ISBN 978-80-7160-600-0, s. 47-58.

[11] V jednom rozhodnutí Ústavného súdu Slovenskej republiky bola citovaná aj učebnica rímskeho práva, aj publikácia *Corpus Iuris Civilis – Digesta.*

Vigilantibus iura scripta sunt (práva patria bdelým)	2
Iura novit curia (súd pozná právo)	2

Najvyšší súd Slovenskej republiky	
Zásada/princíp	**Počet výskytov**
Vigilantibus iura scripta sunt (práva patria bdelým)	8
Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet (nikto nemôže previesť na iného viac práv, ako sám má)[12]	32
Quod criminae tot poenae (koľko trestných činov, toľko trestov)	1
Obsah vlastníckeho práva podľa RP	1
Nulla iuris ratio aut aequitatis benignitas patit ur, ut qaue salubriter pro utilitate hominum introducuntur, ea nos duriore interpretatione contra ipsorum commodum producamus ad severitatem (Modest. D. 1, 3, 25) (nijaký zmysel zákona alebo zhovievavosť spravodlivosti nedovoľuje, aby to, čo sa zaviedlo v prospech ľudí, sme zvrátili v ich neprospech striktným výkladom)	2
In dubio pro reo (v pochybnostiach v prospech obvineného)	1
Ius est ars boni et aequi (právo je umenie dobrého a spravodlivého)	2
Nárok na zmluvnú pokutu má iba ten, komu nemožno pripočítať nesplnenie povinnosti.	1

[12] K aktuálnym výzvam v súvislosti s touto zásadou pozri: IVANČÍK, J. Rímskoprávne východiská a aktuálne výzvy spojené so zásadou nemo plus iuris. In: Historia et theoria iuris: printový a e-časopis pre mladých vedeckých pracovníkov právnických fakúlt na Slovensku: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, ISSN 1338-0133. Roč. 13, č. 1. 2021, s. 40-50.

Ei incumbit probatio qui dicit, non qui negat" (Paulus lulius D. 22, 3, 2) (dôkazné bremeno zaťažuje toho, kto nejakú okolnosť tvrdí, a nie toho, kto ju popiera)	1
Žalobca má predsa namiesto reivindicatio nárok na náhradné peňažné plnenie, vyjadrené cenou veci. Táto zásada je známa ešte z čias rímskeho práva.	1
Renuntiatio non praesumitur. (v prípade pochybností sa vychádza z toho, že dotknutý subjekt sa svojho práva nechcel vzdať)	1
Ignorantia iuris non excusat (neznalosť zákona neospravedlňuje)	1
Vecné bremená majú pôvod v rímskom práve a za ich právneho predchodcu sa považujú služobnosti.	1
Lex specialis derogat legi generali (zákon osobitný ruší zákon všeobecný)	1
Nemo tenetur se ipsum acc usare. (nikto nie je povinný obviniť sám seba)[13]	1
Citovanie publikácie Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M. Římské právo, I. vydanie, Praha: C. H. Beck, 1995, str. 108 v súvislosti s inštitútom conversio	1

Z prezentovaných prehľadných tabuliek vyplýva, že vo vybraných súdnych rozhodnutiach, ktoré sme analyzovali, sa argumentácia explicitne rímskoprávnou vedou alebo rímskym právom nachádza len vo forme zmienky určitého právneho pravidla, zásady. Samozrejme, tieto zásady, ako aj iné, ktoré nie sú uvedené v tabuľkách, sú súčasťou odôvodnení slovenských súdov, avšak nie sú tieto zásady spájané s rímskym právom, resp. nie je pôvod týchto pravidiel prepojený s rímskym právom, z ktorého pochádzajú. Najpočetnejšie je

[13] Bližšie k tejto zásade a jej uplatňovaniu nielen v trestnom práve pozri MOKRÁ, I.: O uplatňovaní princípu nemo tenetur se ipsum accusare nielen v trestnom konaní. In: *Justičná revue*. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2023, s. 189 – 196.

zastúpená zásada „*Vigilantibus iura scripta sunt"* (práva patria bdelým) a „*Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet"* (nikto nemôže previesť na iného viac práv, ako sám má). V troch prípadoch sa v rozhodnutiach nachádzala aj citácia z učebníc rímskeho práva (dvakrát slovenská učebnica autorov profesorov Karola Rebra a Petra Blahu a jedenkrát pražská učebnica rímskeho práva od autorského kolektívu). Vzhľadom na fakt, že slovenský právny poriadok patrí do kontinentálneho právneho systému, ktorého pôvod je práve v rímskom práve, očakávali sme, že argumentácia rímskoprávnou tradíciou bude bohatšia na argumenty. Hodnotíme, že uvedené môže byť spôsobené viacerými dôvodmi. Objektívnymi skutočnosťami je nápor prípadov a pracovná vyťaženosť sudcov, ktoré spôsobujú, že zahŕňať rímskoprávnu argumentáciu a poučovať tak účastníkov konania o podstate určitého riešeného právneho vzťahu, ktorý mal nejaký špecifický vývoj, nie je časový priestor. Množstvo prípadov je potrebné riešiť a výklad pozitívnej právnej normy (často nielen od slovenského zákonodarcu, ale i európskeho) na konkrétny prípad a hľadanie ustálenej súdnej praxe zrejme zahlcuje prípadnú snahu o „šperkovanie" odôvodnenia súdneho rozhodnutia. Hodnotíme však, že poučovanie účastníkov konania v tomto smere by mohlo účinne vzbudiť presvedčenie o správnosti výroku aj v nadväznosti na kontinuitu právneho poriadku. Ďalším dôvodom absencie rímskoprávnej argumentácie môže byť podľa nášho názoru aj nástup generácie sudcov, pri ktorých štúdiách šla výučba rímskeho práva a teórie práva do úzadia, resp. ich záujem sa viacej sústredil na aplikované predmety, kde dominuje pozitívne právo. V tejto súvislosti si dovoľujeme poukázať na dve rozhodnutia Ústavného súdu Slovenskej republiky, v ktorých sa objavuje rozvinutá argumentácia aj rímskoprávnou vedou. Ide o odlišné stanovisko sudkyne Ústavného súdu k odôvodneniu nálezu[14] a nález pléna[15], pričom ide o generačne starších a funkčne dlhšie pôsobiacich odborníkov v odbore právo.

[14] „*Z prameňov rímskeho práva venujú abolícii pozornosť Justiniánske Digesta, 48. kniha, 16. titul (K Turpilliánskemu uzneseniu senátu a k abolícii zločinov = Ad senatus consultum Turpillianum et de abolitionibus criminum). Tu vyslovili svoje názory na uvedený inštitút okrem iných takí významní rímski právnici ako Aemilius Papinianus a Domitius Ulpianus. Neskorý klasik Papinianus rozlišoval tri druhy abolitio publica, privata a – ex lege. Abolitio publica vyhlasoval senát alebo výnimočne i cisár pri príležitosti sviatkov alebo iných radostných udalostí (nástup na trón, úspechy v štátnych záležitostiach). Pre abolitio privata bolo príznačné, že potrebovala návrh žalobcu. K abolícii zo zákona (abolitio ex lege) došlo v prípade smrti žalobcu alebo pri jeho trvalej zaneprázdnenosti. Z doplnení, ktorých autorom je Ulpianus, sa o abolitio publica možno dozvedieť, že tento druh abolície senát pravidelne vyhlasoval pri slávnostiach alebo výročiach cisárskej rodiny, ako aj pri iných príležitostiach, ktoré sa senátu zdali byť vhodné. Takéto senatus consulta pravdepodobne vzišli z cisárskeho návrhu (oratio); cisári sa však vôbec nemuseli spoliehať na senát, mohli ich vydať aj z vlastnej iniciatívy."* Odlišné stanovisko sudkyne Ľudmily Gajdošíkovej k odôvodneniu nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 7/2017.

[15] *„Už klasické rímske právo uznalo právny vzťah, ktorého obsahom bola povinnosť dlžníka nahradiť skutočnú škodu na majetku veriteľa (damnum emergens), ako aj ušlý zisk (lucrum cessans), ktorý by bol veriteľ určite dosiahol, keby bol dlžník riadne splnil svoju povinnosť (Rebro, K. – Blaho, P. Rímske právo. 2. doplnené vydanie. Bratislava : MANZ, s. r. o., 1997, s. 278). Prvá kniha Aquiliovho zákona prikazovala, že „ak niekto protiprávne usmrtí cudzieho otroka či cudziu otrokyňu alebo cudzie štvornohé zviera z čriedy, nech je povinný*

Kritiku však podľa nás možno adresovať aj do spôsobu výučby rímskeho práva, ktorá sa často sústredí na rímske reálie a neprepája sa so súčasným právom, hoci námetov na toto prepájanie by bolo viacero. Aj táto skutočnosť môže čiastočne spôsobovať, že pri praktickom výklade právnych noriem sa abstrahuje od ich obsahového pôvodu. Na druhej strane, vedeckých prác, ktoré sa venujú prepájaniu rímskeho práva so súčasným právnym poriadkom je viacero.[16] Práve tieto by mohli byť námetom na doplnenie výučby rímskeho práva. Rovnako je na škodu, že osoby aplikujúce právo v rozhodovacej praxi zrejme nemajú časový priestor na oboznamovanie sa s touto vedeckou spisbou.

Spôsob výučby rímskeho práva a odporúčania pre zvýšenie atraktívnosti použitia rímskeho práva v praxi

Na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave sa študenti stretávajú s rímskym právom aj v bakalárskom študijnom programe[17] aj v magisterskom študijnom programe[18]. V bakalárskom študijnom programe právo v súvislosti s rímskym právom by mal absolvent mať široké vedomosti z teórie práva a rímskeho práva, vrátane historického a filozofického kontextu a mať schopnosť kriticky vyhodnocovať relevantnosť právnych informácií a dát a na tomto základe prijať spoločensky zodpovedné a morálne rozhodnutia.[19] V rámci povinných predmetov Rímske právo 1 a Rímske právo 2 by študenti mali porozumieť nadčasovému významu mnohých inštitútov rímskeho súkromného práva pre obsahovú koncepciu mnohých inštitútov súčasného súkromného práva a porozumieť propedeutickému významu mnohých inštitútov rímskeho záväzkového práva pre obsahovú koncepciu mnohých inštitútov súčasného občianskeho práva. Jedným z cieľov výberového predmetu Rímske právo v kontexte rímskych reálií je porozumieť významnej úlohe, ktorú zohrala rímska spoločnosť a

dať vlastníkovi toľko peňazí, koľko bola najvyššia hodnota (tejto) veci v tomže roku" (Blaho, P. – Vaňková, J. Corpus Iuris Civilis – Digesta. Tomus I. Žilina : Eurokódex, 2008, s. 177)." Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 10/2016-53.

[16] Prepájaniu rímskoprávnych princípov a pravidiel so súčasným pozitívnym právom sa venuje aj Ján Ivančík z Právnickej fakulty Univerzity Komenského, na ktorého vedecké články v tomto príspevku odkazujeme. K téme vo všeobecnej rovine zároveň pozri: IVANČÍK, J. Roman principles - foundations of the European legal culture and their position in the changing world. In: The future decade of the EU law. Litva: Vilniaus universitetas. Vilniaus universiteto leidykla, 2020. ISBN 978-609-07-0573-5, s. 58-67 alebo IVANČÍK, J. Rímskoprávne princípy a zásady v transformujúcom sa slovenskom právnom poriadku. Kontinuita, návrat ku koreňom alebo premárnená príležitosť? In: Právo v měnícím se světě. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-828-0, s. 334-346.

[17] Povinný predmet Rímske právo 1, Rímske právo 2 a výberový predmet Rímske právo v kontexte rímskych reálií.

[18] Výberové predmety - Interpretácia rímskych právnických pravidiel a Inštitúty rímskeho práva v platnom práve Slovenskej republiky.

[19] Profil absolventa a ciele vzdelávania. Bakalársky študijný program. [online]. [cit.2024-04-18]. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/studium/studijne-programy/bakalarske-studium/pravo/

kultúra vo vzťahu k dnešku.[20] V rámci výberového predmetu Inštitúty rímskeho práva v platnom práve Slovenskej republiky je jedným z cieľov porozumieť významu rímskoprávnemu inštitútu a zmyslu jeho aktuálnej podoby na základe ozrejmenia jeho historickej podstaty. Predmet Interpretácia rímskych právnických pravidiel má za cieľ pochopiť nadčasový a praktický význam právneho pravidla ako podkladu normotvornej činnosti a nástroja pri aplikácii práva.[21]

Z prezentovaného je zrejmé, že bakalársky aj magisterský študijný program na Právnickej fakulte Univerzity Komenského vytvárajú predpoklady na úspešné osvojenie si poznatkov z rímskeho práva a ich použitie v súčasnom právnom poriadku ako podpornú argumentáciu na odôvodnenie napríklad aj súdnych rozhodnutí.[22] V skutočnosti však nedochádza k reálnemu využitiu získaných poznatkov v praxi.

Na zlepšenie tohto stavu navrhujeme niekoľko odporúčaní. Absolvent magisterského študijného programu právo by mal mať špecializované zručnosti na samostatné a kvalifikované riešenie právnych problémov, pričom takto nadobudnuté zručnosti by mal dokázať využiť pri ďalšej kvalifikácii právnych problémov a pri ich riešení . Mal by dokázať spájať medziodborové súvislosti, zavádzaním inovatívnych postupov do praxe je schopný ovplyvňovať formovanie právneho poriadku a aktívne vystupovať v legislatívnom procese, dokázať tvoriť legislatívu *de lege ferenda* a aktívne vystupovať pri tvorbe právnych predpisov. Mal by byť schopný ihneď po štúdiu tvoriť kvalitné právnické výstupy v oblasti verejnej správy, justície a súkromnej sféry súvisiacej s právnymi službami. Tieto zručnosti absolvent získava v rámci mnohých praktických predmetov, ktorých obsah je sústredený na aplikáciu práva. Ide o povinné predmety Aplikované občianske a pracovné právo, Aplikované obchodné právo, finančné právo a medzinárodné právo súkromné (zohľadnenie ekonomických súvislostí) a Aplikované trestné právo, finančné právo a hospodárske právo. Práve v rámci týchto predmetov vidíme možnosť prepojiť súčasné právo s rímskoprávnymi inštitútmi a poukázať na obsahový vývoj právnych noriem v kontinentálnom právnom systéme. Miesto aplikácie rímskoprávnych inštitútov však vidíme aj v predmetoch Argumentácia v práve a interpretácia práva, Vývoj súkromného práva a trestného práva na území Slovenska a Právna filozofia. Samozrejme, je potrebné dodať, že praktická realizácia participácie na výučbe týchto predmetov si vyžaduje vysokú mieru

[20] Informačné listy bakalárskeho študijného programu. [online]. [cit.2024-04-18] . Dostupné na internete: https://ais2.uniba.sk/repo2/repository/default/ais/informacnelisty/2023-2024/PraF/SK/bPRV17.pdf.
[21] Informačné listy magisterského študijného programu. [online]. [cit.2024-04-18] . Dostupné na internete: https://ais2.uniba.sk/repo2/repository/default/ais/informacnelisty/2023-2024/PraF/SK/mPRV17.pdf.
[22] Predmetom tohto príspevku sú len súdne rozhodnutia, avšak argumentácia rímskoprávnou vedou má svoje miesto aj napríklad pri tvorbe právnych predpisov v rámci dôvodových správ k návrhom právnych predpisov v legislatívnom procese.

schopnosti kooperácie v rámci katedier a navýšenie kapacít personálneho obsadenia, nakoľko už teraz Katedra rímskeho práva a cirkevného práva realizuje v značnej miere výučbu v bakalárskom študijnom programe.

Ďalším opatrením na zvýšenie atraktívnosti použitia rímskoprávnej argumentácie v právnej praxi je podľa nášho názoru praktický výkon právnického povolania zo strany vyučujúcich rímske právo a nachádzanie využitia rímskoprávnej argumentácie v praktických prípadoch, ktoré by následne vedeli sprostredkovať študentom a využiť ich na propedeutické účely. Práve týmto spôsobom je možné nachádzať odkazy a obsahové prepojenia rímskeho práva so súčasným právom, ako aj s inovatívnymi výzvami, ktorým súčasné pozitívne právo čelí, so snahou o zachovanie právnej tradície.

Záver

V našom príspevku sme mapovali explicitnú zmienku rímskoprávnou argumentáciou v rozhodnutiach slovenských súdov, a to konkrétne Ústavného súdu Slovenskej republiky, Najvyššieho súdu Slovenskej republiky a Najvyššieho správneho súdu Slovenskej republiky. Z našej analýzy vyplýva, že rímske právo sa v rozhodnutiach súdov vyskytuje len v nadväznosti na právne pravidlá vytvorené rímskym právnym poriadkom bez bližšieho rozvedenia danej problematiky v kontexte rímskeho práva. Ide len o určité konštatovanie, či „ozdobenie“ odôvodnenia latinským pravidlom. Slovenský právny poriadok patrí do kontinentálneho právneho systému, avšak v praktickom zmysle v prípade súdnych rozhodnutí sa odkaz rímskeho práva explicitne nevyskytuje vo výraznejšej miere. Hodnotíme, že uvedené môže byť spôsobené kladením dôrazu na aplikáciu pozitívneho práva pri štúdiu na právnických fakultách. Aj napriek skutočnosti, že študijný program právo na Právnickej fakulte Univerzity Komenského vytvára teoretické predpoklady na uplatňovanie rímskoprávnej argumentácie, v praxi sa to nedeje. Rímskym právom si pomáhajú skôr staršie generácie právnikov v praxi. Navrhujeme preto zakomponovať rímske právo do aplikovaných predmetov v rámci magisterského študijného programu právo, čo si však vyžaduje personálne posilnenie katedry rímskeho práva a cirkevného práva. Rovnako dôležito vnímame požiadavku praktického výkonu právnického povolania zo strany vyučujúcich a inderdisciplinárnu a medziodborovú spoluprácu v rámci fakulty pri výučbe, ale najmä vedeckej a grantovej činnosti.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V.: Ochrana slabšej strany a rímske právo. In: Kontroverzní názory v právu. Praha: Leges, 2015, ISBN 978-80-7502-111-3, s. 152-158.

ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V.: Bona fides v zákone č. 99/1963 Zb. Občianskom súdnom poriadku a novom Civilnom sporovom poriadku. In: Soudobé reflexe římského práva: římské právo v moderních kodifikacích. Praha: Univerzita Karlova, Právnická fakulta, 2015, ISBN 978-80-87975-29-9, 202-210.

ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V.: Chosen roman and canon law institutions in the recent positive law of the Slovak republic. In: Studia Iuridica Toruniensia, č. 30 (2022), s. 51-66.

ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V., ČUNDERLÍK, Ľ.: Inovatívne modely správy majetku v kontexte vybraných rímskoprávnych inštitútov. In: Míľniky práva v stredoeurópskom priestore 2017. Bratislava: Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2017, ISBN 978-80-7160-445-7, s. 78-86.

ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V., ČUNDERLÍK, Ľ.: Zmluvy o poskytnutí finančnej služby - 1. časť spoločné východiská, základné inštitúty pre správu majetku a inštitút úročenia (v súvislostiach rímskeho a kánonického práva). In: Právny obzor, Roč. 103, č. 5 (2020), s. 387-401.

GERLOCH, A.: Teorie práva. 8. vyd. Plzeň: Aleš Čeňek, 2021, ISBN 978-80-7380-838-9.

Informačné listy bakalárskeho študijného programu. [online]. [cit.2024-04-18] . Dostupné na internete: https://ais2.uniba.sk/repo2/repository/default/ais/informacnelisty/2023-2024/PraF/SK/bPRV17.pdf.

Informačné listy magisterského študijného programu. [online]. [cit.2024-04-18] . Dostupné na internete: https://ais2.uniba.sk/repo2/repository/default/ais/informacnelisty/2023-2024/PraF/SK/mPRV17.pdf.

IVANČÍK, J. Vývoj a aplikácia zásady "nemo plus iuris" v rímskom práve a súčasnom slovenskom práve. In: Societas et Iurisprudentia [elektronický dokument]: medzinárodný internetový vedecký časopis. Trnava: Trnavská univerzita v Trnave. Právnická fakulta. ISSN1339-5467. Roč. 8, č. 4, 2020, s. 85-102.

IVANČÍK, J. Superficies solo cedit ako jedno z východísk pre krízu pozemkového vlastníctva alebo dôvod jej prehľbenia? In: Bratislavské právnické fórum 2021: Inšpirácie rímskeho a kánonického práva v období krízy hodnotových princípov v práve: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej online konferencie. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2021. ISBN 978-80-7160-600-0, s. 47-58.

IVANČÍK, J. Rímskoprávne východiská a aktuálne výzvy spojené so zásadou nemo plus iuris. In: Historia et theoria iuris: printový a e-časopis pre mladých vedeckých pracovníkov právnických fakúlt na Slovensku: teoretický časopis pre otázky štátu a práva. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, ISSN 1338-0133. Roč. 13, č. 1. 2021, s. 40-50.

IVANČÍK, J. Roman principles - foundations of the European legal culture and their position in the changing world. In: The future decade of the EU law. Litva: Vilniaus universitetas. Vilniaus universiteto leidykla, 2020. ISBN 978-609-07-0573-5, s. 58-67.

IVANČÍK, J. Rímskoprávne princípy a zásady v transformujúcom sa slovenskom právnom poriadku. Kontinuita, návrat ku koreňom alebo premárnená príležitosť? In: Právo v měnícím se světě. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2020. ISBN 978-80-7380-828-0, s. 334-346.

KASINEC, R.: Precedens ako formálny prameň práva – názory pro et contra. In: Postavenie precedensu v našom právnom prostredí: zborník z konferencie konanej dňa 19. 9. 2013 na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2013, s. 55.

KASINEC, R.: Sudcovská tvorba práva v slovenskom právnom poriadku – včera, dnes a zajtra. In: Vybrané aspekty súdneho precedensu v podmienkach Slovenskej republiky. Bratislava : Univerzita Komenského, Právnická fakulta, 2013, s. 9 – 35.

LENHARTOVÁ, K.: Význam a využitie rímskoprávnej vedy v súčasnej judikatúre Slovenskej a Českej republiky od roku 1993 po súčasnosť. In: Fenomén judikatury v právu. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-29-5, s. 99-107.

MOKRÁ, I.: O uplatňovaní princípu nemo tenetur se ipsum accusare nielen v trestnom konaní. In: Justičná revue. Bratislava: Ministerstvo spravodlivosti Slovenskej republiky, 2023, s. 189 – 196.

Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky PL. ÚS 10/2016-53.

Odlišné stanovisko sudkyne Ľudmily Gajdošíkovej k odôvodneniu nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 7/2017.

Profil absolventa a ciele vzdelávania. Bakalársky študijný program. [online]. [cit.2024-04-18]. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/studium/studijne-programy/bakalarske-studium/pravo/

PRUSÁK, J.: Teória práva. Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 2001, ISBN 80-7160-146-2.

ŠURKALA, J. Sudca ako ústa zákona: Ústavný princíp alebo moderný právny mýtus? In: GÁBRIŠ, T. (zost.) Sudcovské rozhodovanie: Záruky a prekážky spravodlivého procesu. Bratislava: Wolters Kluwer, 2018, ISBN 978-80-8168-917-8, s. 95-109.
Zákon č. 160/2015 Z.z. Civilný sporový poriadok v znení neskorších predpisov

VYUŽITIE RÍMSKOPRÁVNEJ VEDY V PRÁVE FINANČNÉHO TRHU A FINANČNÝCH INOVÁCIÁCH – PERSPEKTÍVY MEDZIODBOROVEJ SPOLUPRÁCE[1]

THE USE OF ROMAN LEGAL SCIENCE IN THE LAW OF THE FINANCIAL MARKET AND FINANCIAL INNOVATIONS – PERSPECTIVES OF INTERDISCIPLINARY COOPERATION

Veronika Čunderlík Čerbová a Ľubomír Čunderlík[2]

Abstrakt

Príspevok poukazuje na niektoré inštitúty v regulácii finančného trhu (práve finančného trhu) a vo finančných inováciách, v ktorých možno identifikovať podobnosti s niektorými inštitútmi rímskeho práva. V nadväznosti na tieto podobnosti následne autori ponúkajú možnosti medziodborovej spolupráce.

Kľúčové slová

rímske právo, finančný trh, finančné inovácie, medziodborová spolupráca

Abstract

The paper deals with selected institutes of financial market regulation (financial market law) and financial innovations and indicates their similarities with selected institutes of Roman law. Following these similarities, the authors in next part of paper offer possibilities for interdisciplinary cooperation.

Keywords

Roman Law, Financial Market, Financial Innovations, Interisciplinary Cooperation

Úvod

Právo finančného trhu predstavuje moderné právne odvetvie, determinované trhovými podmienkami, ktoré podlieha neustálym legislatívnym zmenám v dôsledku nielen európskej

[1] Článok je výstupom projektu VEGA č. 1/0212/23 s názvom „Finančné inovácie ako determinant súčasnej a anticipovanej regulácie na finančnom trhu (výzvy a riziká)“.

[2] Doc. JUDr. Veronika Čunderlík Čerbová, PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra rímskeho práva a cirkevného práva. Autorka sa v publikačnej činnosti venuje rímskemu právu najmä v súvislosti so súčasnými právnymi inštitútmi a hľadá interdisciplinárne prepojenia. Rovnako prepája v publikačnej činnosti rímske právo s právom kánonickým.

Prof. JUDr. Ľubomír Čunderlík, PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Katedra finančného práva. Autor sa vo svojej výskumnej, publikačnej a grantovej činnosti zameriava na problematiku regulácie finančného trhu, najmä z pohľadu aplikačných problémov, legislatívnych výziev a regulatórnych prístupov k finančným službám a súvisiacim finančným inováciám.

regulácie, ale i ako dôsledok reakcie na technologické inovácie, ktoré prinášajú stále nové spôsoby obchodovania na finančných trhoch. V dôsledku takéhoto enormne rýchleho vývoja následne vznikajú mnohé situácie, ktoré je potrebné regulovať v záujme ochrany stability finančného trhu ako takého, ale aj v záujme ochrany jednotlivých investorov. Vzhľadom na tieto skutočnosti sa môže zdať nenáležité vôbec uvažovať nad tým, či existujú nejaké prepojenia medzi právom finančného trhu a právom rímskym. Samozrejme, notorietou je, že kontinentálny právny systém stojí na základoch rímskeho práva, ale možno v týchto intenciách uvažovať aj v prípade tak moderného a inovatívneho právneho odvetvia akým je právo finančného trhu? Zaiste, hľadať úplné obsahové prekrytia jednotlivých inštitútov rímskeho práva a práva finančného trhu by bolo z povahy veci absurdné. Našou snahou je poukázať na určité spoločné aspekty, ktoré pri jednotlivých povinnostiach v právnych vzťahoch vyplývajúcich z práva finančného trhu a vybraných právnych vzťahoch prameniacich z práva rímskeho možno identifikovať. Kazuistický charakter rímskeho práva v tomto smere predstavuje značnú výhodu.

V našom príspevku sa zameriame na inovatívne modely odplatnej správy cudzieho majetku (asset management, custodianship), ktoré predstavuje konanie vo vlastnom mene na účet oprávnenej osoby (investora) vo forme individuálnej správy majetku (riadenie portfólia, držiteľská správa, úschova a správa cenných papierov) podľa zákona č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch) (ďalej len „ZoCP“). Aj napriek skutočnosti, že predmetné modely správy majetku sú typickými inštitútmi a produktmi modernej doby a odrazom moderného práva, analýza niektorých vybraných inštitútov rímskeho práva, konkrétne inštitútov, pri ktorých dochádza k správe cudzieho majetku (opatrovníctvo, poručníctvo, fiducia) po obsahovej stránke prináša prekvapivé spoločné črty. V nadväznosti na tieto identifikované prepojenia formulujeme spôsoby a možnosti medziodborovej spolupráce.

Obsahové prepojenia rímskeho práva a práva finančného trhu

V nasledujúcich riadkoch poukážeme na vybrané fragmenty rímskeho práva, ktoré sa týkajú správy cudzieho majetku. Zamerali sme sa predovšetkým na inštitúty opatrovníctva a poručníctva, ktorých imanentnou súčasťou je správa majetku cudzej osoby.[3] Z dôvodu prehľadnosti a praktického využitia nami spracovanej témy nielen v didaktickej oblasti sme

[3] Cieľom tohto príspevku nie je analýza inštitútov opatrovníctva a poručníctva v rímskom práve. Tieto inštitúty sme vybrali po zrelej úvahe vzhľadom na skutočnosť, že po obsahovej stránke jednotlivé úkony, práva a povinnosti opatrovníka a poručníka zodpovedajú správe cudzieho majetku.

jednotlivé fragmenty usporiadali do prehľadnej tabuľky, v ktorej sme zároveň uviedli, s ktorými zákonnými ustanoveniami ZoCP po obsahovej stránke korešpondujú.

Vybrané fragmenty rímskeho práva	**Vybrané ustanovenia práva finančného trhu**
Inst 3, 27, 2 Aj poručníci, ktorí zodpovedajú žalobou z poručníctva, nie sú očividne zaviazaní zo zmluvy (lebo medzi poručníkom a neplnoletým nemôže vzniknúť právny úkon). Ale že pritom nezodpovedajú z deliktu, uznáva sa, že zodpovedajú z akoby zmluvy. A tiež v tomto prípade existujú vzájomné žaloby. Lebo nielen nedospelý má žalobu z poručníctva proti poručníkovi, ale obrátene aj poručník má proti nedospelému žalobu z poručníctva v prípade, ak niečo použil z majetku nedospelého alebo sa pre nedospelého zaviazal alebo veriteľovi nedospelého založil nejakú svoju vec.[4]	§ 6 ods. 8 ZoCP[5]
Povinnosť ochrany:	**Povinnosť ochrany, odbornej starostlivosti** § 39 ZoCP - povinnosť chrániť listinný cenný papier deponovaný v úschove s vynaložením

[4] BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 186. D 44, 7, 5, 1 *Tutelae quoque iudicio qui tenentur, non proprie ex contractu obligati intelleguntur (nullum enim negotium inter tutorem et pupillum contrahitur): sed quia sane non ex maleficio tenentur, quasi ex contractu teneri videntur. et hoc autem casu mutuae sunt actiones: non tantum enim pupillus cum tutore, sed et contra tutor cum pupillo habet actionem, si vel impenderit aliquid in rem pupilli vel pro eo fuerit obligatus aut rem suam creditori eius obligaverit.*

[5] Ekvivalent uvedeného kvázi kontraktu v súčasnosti možno identifikovať v právnom vzťahu držiteľskej správy, ktorou sa rozumie správa, pri ktorej právne úkony potrebné na výkon a zachovanie práv spojených s finančným nástrojom pre majiteľa finančného nástroja voči tretím osobám vykonáva vo svojom mene a na účet klienta správca, najmä a) prijatie finančného nástroja v prospech účtu klienta, b) dodanie finančného nástroja na ťarchu účtu klienta, c) pripisovanie úrokov, dividend a iných plnení plynúcich z držania finančného nástroja na účet klienta.

D 26, 7, 30 Tutoris praecipuum est officium, ne indefensum pupillum relinquat.[6]	odbornej starostlivosti pred stratou, zničením, poškodením, znehodnotením; povinnosť viesť evidenciu o listinnom cennom papieri (zmluva o úschove listinných cenných papierov) § 41 ZoCP - vykonávať s odbornou starostlivosťou, aj bez pokynov klienta, všetky úkony, ktoré sú potrebné pre výkon a zachovanie práv spojených s cenným papierom; zodpovednosť za škodu na cennom papieri (zmluva o správe cenných papierov) § 43 ods. 3 ZoCP - odborná starostlivosť je dlhodobou požiadavkou (zmluva o riadení portfólia)
Povinnosť viesť záznamy, uskutočniť inventúru: D 26, 7, 7 pr. *Tutor, qui repertorium non fecit, quod vulgo inventarium appellatur, dolo fecisse videtur, nisi forte aliqua necessaria et iustissima causa allegari possit, cur id factum non sit. si quis igitur dolo inventarium non fecerit, in ea condicione est, ut teneatur in id quod pupilli interest, quod ex iureiurando in litem aestimatur. nihil itaque gerere ante inventarium factum eum oportet,*	**Rôzne informačné, dokumentačné a archivačné povinnosti obchodníka s cennými papiermi voči svojim klientom** povinnosť podľa § 73b ZoCP poskytovať informácie o nákladoch, poplatkoch a províziách súvisiacich s investičnou službou alebo vedľajšou službou

[6] Základnou povinnosťou poručníka je nenechať zverenca bez ochrany. (Vlastný preklad autorov.)

nisi id quod dilationem nec modicam exspectare possit.[7] *D 27, 3, 1, 3 Officio tutoris incumbit etiam rationes actus sui conficere et pupillo reddere: ceterum si non fecit aut si factas non exhibet, hoc nomine iudicio tutelae tenebitur. de servis quoque interrogationes, sed et quaestiones habendas et hoc officio iudicis convenire placuit. nam divus severus decrevit, cum neque inventaria neque auctionalia proferentur, remedio eo uti debere, ut rationes a servis qui rem gesserant proferantur: has rationes si esse mala fide conscriptas a servis dicunt tutores, etiam in quaestionem servi interrogari poterunt.*[8]	§ 73d ZoCP - povinnosť obchodníka s cennými papiermi poskytnúť klientom alebo potenciálnym klientom v zrozumiteľnej forme informácie, ktoré sú potrebné na to, aby mohli správne porozumieť charakteru a rizikám investičnej služby, konkrétnemu druhu ponúkaného finančného nástroja a následne zodpovedne prijať investičné rozhodnutia § 75 ZoCP – zákonná povinnosť zabezpečiť uchovávanie záznamov o všetkých poskytnutých investičných službách, investičných činnostiach a vedľajších službách, systémoch a postupoch podľa tohto zákona a vykonaných transakciách (obchodná dokumentácia)
Spôsob konania správcov – zodpovednosť za korupčné správanie, liknavý prístup na škodu majetku zverenca: *D 26, 7, 7, 2 Competet adversus tutores tutelae actio, si male contraxerint, hoc est si*	**Spôsob konania obchodníka s cennými papiermi** § 73b ods. 1 ZoCP - povinnosť obchodníka s cennými papiermi postupovať pri

[7] Poručník, ktorý nevyhotoví výkaz majetku nazývaný inventúra, je považovaný za konajúceho podvodne s výnimkou nejakej nevyhnutnej a opodstatnenej príčiny, pre ktorú to nebolo urobené. Preto ak je to podvod, že osoba neurobí inventúru, je v pozícii zodpovedného za hodnotu týkajúcu sa nedospelého, ktorá sa odhaduje prísahou na súde. Preto by nemal podnikať nič pred uskutočnením inventúry, okrem niečoho čo neznesie odklad. (Vlastný preklad autorov.)

[8] Jednou z povinností poručníka je zostaviť účet jeho činnosti a predložiť ho svojmu zverencovi. V prípade, že tak neurobí alebo neodhalí, čo bolo vykonané, je zodpovedný zo žaloby o poručníctvo. Je akceptované, že otroci môžu byť dopytovaní na získanie informácií, dokonca tortúra spadá do kompetencie sudcu. Božský Severus pre tento prípad deklaroval, že keď nie je vyhotovená ani inventúra ani účet predaja a kúpy, účet môže byť zostavený otrokom, ktorý vykonával správu majetku a môže byť použitý namiesto toho. Ak poručník tvrdí, že tieto účty boli urobené podvodne otrokom, otroci môžu byť vyšetrovaní s použitím tortúry. (Vlastný preklad autorov.)

praedia comparaverint non idonea per sordes aut gratiam. quid ergo si neque sordide neque gratiose, sed non bonam condicionem elegerint? recte quis dixerit solam latam neclegentiam eos praestare in hac parte debere.[9]	poskytovaní investičných služieb alebo vedľajších služieb a vykonávaní investičných činností v súlade so zásadami poctivého obchodného styku, čestne, spravodlivo a s odbornou starostlivosťou v záujme svojich klientov
D 26, 7, 7, 3 Si post depositionem pecuniae comparare praedia tutores neglexerunt, incipient in usuras conveniri: quamquam enim a praetore cogi eos oportet ad comparandum, tamen, si cessent, etiam usuris plectendi sunt tarditatis gratia, nisi si per eos factum non est quo minus compararent.[10]	§ 73o ZoCP - zákonná povinnosť obchodníka s cennými papiermi vyjadrená v pravidle najlepšieho vykonania pokynu - *best execution*,
D 26, 7, 15 Si tutor constitutus quos invenerit debitores non convenerit ac per hoc minus idonei efficiantur, vel intra sex primos menses pupillares pecunias non collocaverit, ipse in debitam pecuniam et in usuras eius pecuniae quam non faeneravit convenitur.[11]	§ 71h ZoCP - zákonná povinnosť viesť oddelene majetok klienta od majetku obchodníka s cennými papiermi súvisiaca s ochranou vlastníctva majetku klienta, zákaz využiť zverené peňažné prostriedky a finančné nástroje klienta vo vlastný prospech obchodníka alebo v prospech tretích osôb (sprenevera)[12], s tým súvisiace evidenčné povinnosti obchodníka s cennými papiermi (vedenie záznamov a účtov, ktoré sú potrebné na rozlíšenie aktív jedného klienta o ďalších a od aktív obchodníka, prijatie opatrení na identifikáciu finančných

[9] Žaloba z poručníctva bude prípustná voči poručníkom, ak uskutočnili zlý kontrakt, čo je prípad, keď z dôvodu korupcie alebo svojho prospechu kúpili majetok, ktorý nie je vhodný. Čo potom v prípade, ak nekonal ani nečestne ani s neprimeraným prospechom, ale iba vybral zlý obchod? Je správne, že v tomto prípade by mali byť zodpovední za hrubú nedbanlivosť. (súkromný voľný preklad autorov)

[10] Ak po uložení peňazí poručníci zanedbávajú kúpu nehnuteľnosti, budú podliehať žalobe za úroky. Preto môžu byť donútení pretorom, aby uskutočnili kúpu, ale v prípade, že tak neurobia, mali by byť tiež potrestaní zaplatením úrokov z dôvodu ich pomalosti s výnimkou, ak to nebola ich chyba, že niečo zmarilo kúpu. (súkromný voľný preklad autorov)

[11] Keď osoba, ktorá je menovaná za poručníka, nezažaluje niekoho, o kom zistí, že je dlžníkom jeho zverencov a z tohoto dôvodu je ovplyvnená ich solventnosť alebo ak neinvestuje peniaze svojho zverenca do šiestich mesiacov po jeho vymenovaní, môže byť žalovaný z peňažného dlhu rovnako aj pre úroky z peňazí, ktoré nepožičal. (súkromný voľný preklad autorov)

[12] Majetok klienta zverený obchodníkovi nie je súčasťou majetku obchodníka s cennými papiermi.

	nástrojov klienta, ak sú uložené u tretej osoby podľa § 71i ZoCP odlišnej od obchodníka[13], zavedenie opatrení na minimalizovanie rizika straty alebo znehodnotenia aktív klienta v dôsledku ich zneužitia, podvodu, nekvalitnej správy, nedostatočného vedenia záznamov).
Inst. 1, 24 pr. V snahe zabrániť, aby sa majetok mužských a ženských poručencov a opatrovancov konaním poručníka alebo opatrovníka nepremrhal alebo nezmenšil, stará sa prétor o to, aby poručníci a opatrovníci poskytli zábezpeku.[14]	Požiadavka počiatočného kapitálu u obchodníka s cennými papiermi § 54 ods. 11,12,13 a 14 ZoCP
Inst. 1, 24, 3 V týchto konštitúciách sa tiež výslovne nariaďuje, že poručníci alebo opatrovníci, ktorí neposkytli žiadnu zábezpeku, budú prinútení úradne dať ručný záloh.[15]	Poistenie zodpovednosti za škodu spôsobenú pri poskytovaní investičných služieb, investičných činností a vedľajších služieb ako súčasť riadenia rizík § 71c ods. 4 a § 135 ods. 8 písm. h) ZoCP
D 27, 3, 1, 9 Item sumptus litis tutor reputabit et viatica, si ex officio necesse habuit aliquo excurrere vel proficisci.[16]	§ 41 ods. 8 ZoCP - Ak sa nedohodlo inak, platí, že odplata za správu cenného papiera zahŕňa aj náklady, ktoré správca vynaložil pri plnení svojho záväzku. (zmluva o správe cenných papierov)

[13] Ide o tzv. nominee účty, ktoré zabezpečujú voči tretím osobám anonymitu koncového vlastníka cenného papiera (beneficient).

[14] *Ne tamen pupillorum pupillaramve et eorum qui quaeve in curatione sunt negotia a tutoribus curatoribusve consumantur vel deminuantur, curat praetor, ut et tutores et curatores eo nomine satisdent.* BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 67.

[15] *Quibus constitutionibus et illud exprimitur, ut, nisi caveant tutores vel curatores, pignoribus captis coerceantur.* BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 68.

[16] Navyše, poručník musí vyúčtovať náklady na súdne procesy a na cestovné náhrady, ak pre výkon jeho povinností bolo nevyhnutné ísť niekam inam alebo uskutočniť cestu. (Vlastný preklad autorov.)

Zodpovednosť správcov majetku	**Zodpovednosť obchodníka s cennými papiermi**
D 27, 3, 1 pr. In omnibus quae fecit tutor, cum facere non deberet, item in his quae non fecit, rationem reddet hoc iudicio, praestando dolum, culpam et quantam in suis rebus diligentiam.[17]	§ 159 ods. 1 ZoCP – všeobecná zodpovednosť za škodu porušením povinností podľa tohto zákona (t. j. ZoCP) sa spravuje úpravou náhrady škody podľa Obchodného zákonníka
D 27, 3, 1, 22 *Hunc tamen tutorem, qui intercepit pecuniam pupillarem, et furti teneri papinianus ait: qui etsi furti teneatur, hac actione conventus furti actione non liberatur: nec enim eadem est obligatio furti ac tutelae, ut quis dicat plures esse actiones eiusdem facti, sed plures obligationes: nam et tutelae et furti obligatur.* [18]	Na mnohých miestach ZoCP ustanovená zodpovednosť za škodu pri jednotlivých povinnostiach (§ 4a ods. 7, § 15 ods. 4, § 23 ods. 3, § 28 ods. 11, § 33 ods. 2, § 39 ods. 2, § 50 ods. 6, § 51 ods. 1, § 53 ods. 4, § 99 ods. 9, §101 ods. 3, § 107h ods. 11, § 107i ods. 5, §107l ods. 11, §107m ods. 4, § 108 ods. 6,7 §112 ods. 1, §120 ods. 4 a 5)
C 5, 38, 1 *Et qui notitiae causa liberti tutores dantur, quamvis soli administrandorum negotiorum pupillorum sive adultorum facultatem interdum non accipiant propter tenuitatem sui patrimonii, periculo tamen omnes sunt obligati, sive ea, quae scire deberent ex utilitate eorum, tutores sive curatores dissimulaverunt aut fraudem aliquam adhibuerunt vel cum aliis participaverunt aut, cum suspectos facere*	-povinnosť pri všetkých činnostiach postupovať s odbornou starostlivosťou (§ 73b), osobitne: - napríklad pri úschove CP § 39 ods. 2,3,6, - pri správe CP § 41 ods. 3, - pri riadení portfólia § 43 ods. 3, - pri predaji CP § 30 ods 2 a § 51 ods. 6 a 7,

[17] Poručník je vyzvaný v žalobe z poručníctva skladať účty zo všetkého, čo urobil, čoho sa nemal dopustiť a čo neurobil. Je zodpovedný za zlý úmysel, nedbanlivosť a nedostatočnú starostlivosť, akú by venoval svojím vlastným záležitostiam. (Vlastný preklad autorov.)

[18] Papinián hovorí, že poručník, ktorý si privlastnil peniaze svojho zverenca je zároveň zodpovedný zo žaloby z krádeže. A ak je žalovaný za krádež, žaloba z poručníctva z dôvodu sprenevery ho nezbavuje zodpovednosti zo žaloby z krádeže. Povinnosti v súvislosti s krádežou a v súvislosti s poručníctvom nie sú rovnaké, čo znamená, že viacero žalôb môže vzniknúť z rovnakých skutkových okolností a viacerých povinností. Je zodpovedný za obe, za poručníctvo aj za krádež. (Vlastný preklad autorov.)

deberent, in officio muneris vel obsequio debito cessaverunt.[19]	- zamestnávať osoby odborne spôsobilé- § 71p
Dôsledok zodpovednosti – nečestnosť *Inst. 1, 26, 5 Nespoľahlivý je, ako už písal Julianus, kto poručníctvo viedol nedobromyseľne (non ex fide), aj keď je solventný. Avšak ako rovnako napísal Julianus a podľa neho určila aj konštitúcia, poručník môže byť ako nespoľahlivý odvolaný skôr, než začne viesť poručníctvo*[20] *Inst. 1, 26, 6 Kto je odvolaný ako nespoľahlivý, je nečestný (famosus), ak je to kvôli dolóznemu porušeniu povinností, pri kulpóznom porušení to tak nie je.*[21] *Inst. 1, 26, 7 Ak je niekto žalovaný ako nespoľahlivý, podľa názoru Papiniána je mu*	**Dôsledok zodpovednosti – strata dôveryhodnosti (difamačný účinok, diskvalifikácia na výkon funkcie vo finančnej inštitúcii)** - Administratívna zodpovednosť v sankčnom konaní - § 144 a nasl. ZoCP -dôsledok udelenia sankcie – strata dôveryhodnosti na finančnom trhu podľa § 8 písm. b) ZoCP, t.j. udelenie sankcie tzv. osobnej pokuty alebo sankcie obchodníkovi s cennými papiermi má výrazný represívny a difamačný účinok.[25]

[19] Slobodní muži, ktorý boli ustanovení za poručníkov z dôvodu ich znalostí o okolnostiach ich zverencov, hoci oni samotní neboli vybavení mocou spravovať majetok zverenca, sú zodpovední, ak zamlčia pred spoluporučníkmi alebo opatrovníkmi tie veci, o ktorých by mali pre blaho svojich zverencov vedieť, alebo ak sú vinní z podvodu, buď sami alebo v spojenectve s ostatnými, alebo ak by mali byť uznaní za podozrivých, alebo ak zlyhajú vo výkone ich povinností alebo ak neprejavujú rešpekt, ktorý by mali. (Vlastný preklad autorov.)

[20] *Suspectus est autem, et qui non ex fide tutelam gerit, licet solvendo est, ut Iulianus quoque scripsit. sed et antequam incipiat gerere tutelam tutor, posse eum quasi suspectum removeri, idem Iulianus scripsit, et secundum eum constitutum est.* BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 72.

[21] ***Suspectus autem remotus, si quidem ob dolum, famosus est: si ob culpam, non aeque.*** BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 67

[25] Právo finančného trhu predstavuje odvetvie, kde sa rovnako ako v rímskom práve aplikuje značný difamačný účinok straty dôveryhodnosti. V tomto právnom odvetví neplatí konštatovanie Jána Ivančíka, že na rozdiel od rímskoprávneho chápania však v moderných podmienkach vo viacerých aspektoch absentujú následky *infamia*. Porovnaj: IVANČÍK, J. Etické princípy právneho zastúpenia v starovekom Ríme a v súčasnosti. In: Zastoupení: specifika a kontext. Praha: Wolters Kluwer, 2021, ISBN 978-80-7598-867-6, s. 90. Súhlasíme však s Jánom Ivančíkom, že rímsky právny poriadok pracoval s konceptom dôveryhodnosti jednotlivca pomerne komplexne, pričom v modernom práve má kategória cti iba rámcovú aplikovateľnosť. Porovnaj: IVANČÍK, J. Dôveryhodnosť ako súčasť princípu spravodlivosti v rímskom práve. In: Bratislavské právnické fórum 2022: romanistika, kanonistika a spravodlivosť v premenách tisícich rokov. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.

až do súdneho rozhodnutia zakázaná poručenská správa.[22] *Inst. 1, 26, 12 Napokon treba ešte vedieť, že tí, ktorí poručníctvo alebo opatrovníctvo vedú nespoľahlivo (fraudulózne), budú z úradu poručníctva odvolaní aj vtedy, keď ponúkli zábezpeku, lebo zábezpeka nebude meniť zlé úmysly poručníka, lež mu dáva príležitosť naďalej siahať na majetok.*[23] *Inst. 1, 26, 13 Za nespoľahlivého považujeme toho, kto sa svojím mravným správaním stal nespoľahlivým; ako nespoľahlivý poručník alebo opatrovník nebude teda odvolaný, kto je síce chudobný, ale je verný a starostlivý.*[24]	

Okrem uvedeného prehľadu relácií pozitívneho práva a inštitútov rímskeho práva možno v súčasnosti usudzovať aj nad transpozíciou tradičných rímskoprávnych inštitútov do právneho poriadku, i keď s ich sémantickou obsahovou transformáciou. Typickým príkladom je fiducia, ktorá sa v súčasnosti chápe ako fiduciárny vzťah (vzťah vzájomnej dôvery) pri správe majetku, a v práve finančného trhu je považovaná za predpoklad zmluvných dispozícií s majetkovými hodnotami na finančnom trhu, osobitne kapitálovom trhu (v obchodnom práva

Právnická fakulta UK, 2022, ISBN 978-80-7160-670-3, s. 70. V práve finančného trhu ide v súvislosti so cťou o stratu možnosti zastávať určité funkcie v subjektoch finančného trhu (napr. pozície vedúcich zamestnancov, funkcie v orgánoch spoločnosti).

[22] *Si quis autem suspectus postulatur, quoad cognitio finiatur, interdicitur ei administratio, ut Papiniano visum est.* BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 67.

[23] *Novissime sciendum est eos, qui frandulenter tutelam vel curam administrant, etiamsi satis offerent, removendos a tutela, quia satisdatio propositum tutoris malevolum non mutat, sed diutius grassandi in re familiari facultatem praestat.* BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 67-68.

[24] Suspectum enim eum putamus, qui moribus talis est, ut suspectus sit: enimvero tutor vel curator, quamvis pauper est, fidelis tamen et diligens, removendus non est quasi suspectus. BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 68. Porov. D 26, 10, 8 *Suspectum tutorem eum putamus, qui moribus talis est, ut suspectus sit: enimvero tutor quamvis pauper est, fidelis tamen et diligens, removendus non est quasi suspectus.*

naproti tomu zase ako vzťah dôvery v správu obchodnej spoločnosti vykonávanú jej orgánmi[26]).

V rímskom súkromnom práve (obligačné právo) bolo zverenie finančných prostriedkov bežné a zakladalo sa na dôvere – fiducii.[27] Z toho sa odvodzuje fiduciárnu vlastnosť (fiduciarius). Fiduciarius sa prekladovo vníma ako zverený, odovzdaný (na dočasné opatrovanie, do dočasnej opatery).[28] Klasická fiducia však nepredstavovala zhodnocovanie zvereného majetku, ale zabezpečenie pohľadávky. Fiducia ako obligačný inštitút rímskeho práva (tzv. „verná ruka")[29] však pôvodne plnila funkciu vecnej záruky obligačných vzťahov, ktorá neskôr pripadla záložnému právu. Fiducia sa chápala ako fiduciárny prevod vlastníckeho práva dohodnutý s veriteľom a uskutočnený v jeho prospech (*fiducia cum creditore contracta pignoris iure*). Fiducia teda bola pôvodne vývojovým predchodcom záložného práva a svojím primitívnym formalizmom vychádzala z jednoduchej agrárnej ekonomiky pôvodnej rímskej spoločnosti.[30] Ako prevod vlastníckeho práva poskytovala veriteľovi záruku v najvyššej možnej miere, pretože získal vlastníctvo k veci, ktorá mu mala zaistiť splnenie pohľadávky (hoc tento prevod nebol zamýšľaný ako trvalý a konečný). Veriteľ vystupoval ako dôverník toho, kto záruku fidúciou zriaďoval (dlžník), preto býval veriteľ v tomto vzťahu označovaný ako fiduciár. Veriteľ sa zaväzoval, že prevedie vec naspäť na pôvodného vlastníka, ak bude pohľadávka splnená. Postavenie fiduciára preto nemožno stotožňovať s postavením skutočného vlastníka. Fiducia sa tak zvykne označovať ako „prevod vlastníckeho práva k verejnej ruke".[31] Súhlasíme, že u nás sa fiducia spomína zásadne len v súvislosti so zabezpečovacím prevodom práva, pričom jej význam a praktické využitie sú ale v skutočnosti omnoho širšie, podstatou je zverenie majetkovej podstaty určenej osobe za účelom využívania tejto majetkovej podstaty na istý cieľ.[32]

Ťažiskom fiduciárnych inštitútov v súčasnom chápaní je, že zriaďovateľ takého inštitútu, ktorý sa označuje ako fiduciant, zverí svoj majetok správcovi, ktorý sa označuje ako

[26] Tomuto vzťahu, resp. povinnosti (fiduciary duty) zodpovedá v našej korporátnej právnej úprave povinnosť lojality. DURAČINSKÁ, J. Povinnosť lojality člena štatutárneho orgánu verzus jeho povinnosť riadiť sa pokynmi. In HURYCHOVÁ, K., BORSÍK, D. (eds.) Corporate governance (kolektivní monografie). Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 138 a nasl.

[27] Fiduciou je *1. dôvera v niečo, spoliehanie sa na niečo, 2. sebadôvera, sebavedomie, smelosť, odvaha, 3. zverenie, odovzdanie, záloha, 4. istota, záruka, zábezpeka*, podľa Latinsko-slovenského slovníka, pozri ŠPAŇÁR, J. Latinsko-slovenský slovník/Dictionarium Latino-Slovacum. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1969, s. 254.

[28] Tamtiež.

[29] KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. Římské právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 213.

[30] Tamtiež s. 203. Medzi záložným právom a zabezpečovacím prevodom práva je viacero významných rozdielov.

[31] Tamtiež, s. 204.

[32] GÁBRIŠ, T. Rímskoprávna fiducia a anglosaský trust. In Právo a obchodovanie. Zborník príspevkov účastníkov vedeckej konferencie doktorandov. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2008, s. 71.

fiduciár a na ktorého spravidla prevedie aj vlastnícke právo k tomuto majetku, aby ho spravoval v prospech tretej osoby, ktorá sa označuje ako beneficient (oprávnený), alebo na dosiahnutie stanoveného cieľa.[33]

Možno konštatovať, že fiduciár na finančnom trhu je kvalifikovanou osobou (napríklad obchodník s cennými papiermi, banka, správcovská spoločnosť, dôchodková správcovská spoločnosť, doplnková dôchodková spoločnosť). Uvedené je v súlade s požiadavkou profesionálneho výkonu činnosti správy majetku na finančnom trhu, resp. výkonu činnosti pri vynaložení odbornej starostlivosti, a ktorá sa prejavuje aj v iných stránkach fungovania finančnej inštitúcie (napríklad v požiadavke odbornej spôsobilosti kladenej na členov orgánov týchto spoločností, resp. na orgán ako celok alebo na vybraných výkonných zamestnancov).[34] Tento aspekt bude potrebné rešpektovať aj pri finančných inováciách, pri ktorých sa investičné rozhodnutia automatizujú (FinTech).

Perspektívy medziodborovej spolupráce

Náš príspevok poukazuje na vybrané inštitúty, v ktorých možno identifikovať obsahové paralely medzi rímskym právom a právom finančného trhu. Aj napriek prvotnému možnému pesimizmu a skepticizmu v súvislosti s našim príspevkom sme názoru, že oblastí, kde možno hľadať ďalšie obsahové prepojenia je viac. Rovnako sme presvedčení, že hľadanie týchto stretov je perspektívnou oblasťou medziodborovej spolupráce napríklad v oblasti vedeckej práce a grantovej činnosti. Grantové tímy aj v moderných právnych odvetviach, ako je právo finančného trhu a oblasť finančnoprávnej regulácie finančných inovácií by podľa nás mali byť personálne zložené rôznorodo, zahŕňajúc aj vedeckých pracovníkov v odvetví rímskeho práva. Takáto spolupráca obohatí vedecké výstupy a rovnako napomáha správnemu uchopeniu jednotlivých inštitútov moderného práva.

Nami identifikované prepojenia sú samozrejme možné aplikovať aj vo vzdelávacom procese. Tento druh medziodborovej spolupráce si však vyžaduje efektívnu komunikáciu medzi katedrami, ako aj personálnu spôsobilosť a kapacitu. Právo finančného trhu je však súčasne

[33] JANČO, M. Trust, fiducia a slovenské právo (časť I). In Právny obzor, roč. 95, č. 1, 2012, s. 44.
[34] ČUNDERLÍK, Ľ., ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V. Zmluvy o poskytnutí finančnej služby – 1. časť: Spoločné východiská, základné inštitúty pre správu majetku a inštitút úročenia (v súvislostiach rímskeho a kánonického práva). In Právny obzor, roč. 103, 2020, č. 5, s. 398. K ku konkrétnym inštitútom na kapitálovom trhu, ktoré plnia komerčné funkcie fiduciárneho vzťahu, pozri tamtiež 398-399. (niektoré z nich sme uviedli aj v tabuľkovom prehľade vyššie).

špecifickým právnym odvetvím, ktorého správne porozumenie a teoretické uchopenie si podľa nás vyžaduje navyše realizáciu v praxi zo strany vedeckého pracovníka.

Záver

V našom príspevku sme prehľadne poukázali na obsahové prepojenia medzi nami vybranými inštitútmi odplatnej správy cudzieho majetku (asset management, custodianship) podľa ZoCP a inštitútmi rímskeho práva. Jednotlivé povinnosti podľa ZoCP sa po obsahovej stránke prekrývajú s povinnosťami správcov majetku podľa rímskeho práva. Prepojenia sme však nachádzali nielen v právach a povinnostiach, ale aj v dôsledkoch neplnenia povinností v súlade s nastavenými pravidlami a požiadavkou vykonávania správy v prospech zverených hodnôt a v záujme klientov. Identifikované paralely v tejto oblasti indikujú presvedčenie, že prepájanie rímskeho práva aj s moderným právnym odvetvím má zmysel. V tejto súvislosti preto navrhujeme prehlbovanie medziodborovej spolupráce v oblasti vedeckej práce a grantovej činnosti. Medziodborovú spoluprácu v oblasti výučby nevylučujeme, avšak tento druh spolupráce závisí od efektívnosti komunikácie a najmä personálneho obsadenia na oboch zúčastnených stranách.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BLAHO, P. Justiniánske inštitúcie. Trnava: IURA EDITION, 2000, s. 186.

ČUNDERLÍK, Ľ., ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V. Zmluvy o poskytnutí finančnej služby – 1. časť: Spoločné východiská, základné inštitúty pre správu majetku a inštitút úročenia (v súvislostiach rímskeho a kánonického práva). In Právny obzor, roč. 103, 2020, č. 5, s. 398-399.

DIGESTA

DURAČINSKÁ, J. Povinnosť lojality člena štatutárneho orgánu verzus jeho povinnosť riadiť sa pokynmi. In HURYCHOVÁ, K., BORSÍK, D. (eds.) Corporate governance (kolektivní monografie). Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 138 a nasl.

GÁBRIŠ, T. Rímskoprávna fiducia a anglosaský trust. In Právo a obchodovanie. Zborník príspevkov účastníkov vedeckej konferencie doktorandov. Košice: Právnická fakulta UPJŠ v Košiciach, 2008, s. 71.

IVANČÍK, J. Etické princípy právneho zastúpenia v starovekom Ríme a v súčasnosti. In: Zastoupení: specifika a kontext. Praha: Wolters Kluwer, 2021, ISBN 978-80-7598-867-6, s. 90.

IVANČÍK, J. Dôveryhodnosť ako súčasť princípu spravodlivosti v rímskom práve. In: Bratislavské právnické fórum 2022: romanistika, kanonistika a spravodlivosť v premenách

tisícich rokov. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave. Právnická fakulta UK, 2022, ISBN 978-80-7160-670-3, s. 70.
JANČO, M. Trust, fiducia a slovenské právo (časť I). In Právny obzor, roč. 95, č. 1, 2012, s. 44.
KINCL, J., URFUS, V., SKŘEJPEK, M. Římské právo. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 1995, s. 203, 204 a 213.
ŠPAŇÁR, J. Latinsko-slovenský slovník/Dictionarium Latino-Slovacum. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1969, s. 254.
Zákon č. 566/2001 Z. z. o cenných papieroch investičných službách a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o cenných papieroch).

RÍMSKE PRÁVO V KONTEXTE SÚČASNÝCH PRÁVNYCH DISCIPLÍN - REFLEXIA MINULOSTI A VÝZVY SÚČASNOSTI

ROMAN LAW IN THE CONTEXT OF CURRENT LEGAL DISCIPLINES - REFLECTION ON THE PAST AND CHALLENGES OF THE PRESENT

Ľuboš Dobrovič[1]

Abstrakt

Predkladaný článok autora sa zameriava na aktuálne výzvy a význam rímskeho práva (romanistiky) ako vednej disciplíny a výučbového predmetu, s prihliadnutím na jeho vplyv na európsku právnu kultúru a vývoj jednotlivých právnych systémov. Autor v predkladanom článku prezentuje pohľad na možné smerovanie rímskeho práva v budúcnosti, najmä akcentuje potrebu využitia komparatívneho prístupu vo vede a výučbe.

Kľúčové slová

rímske právo, európska právna kultúra, komparácia, výučba

Abstract

The presented article by the author focuses on the current challenges and significance of Roman law (Roman law studies) as an academic discipline and teaching subject, considering its influence on European legal culture and the development of individual legal systems. The author presents a perspective on the potential future directions of Roman law, emphasizing the need for utilizing a comparative approach in research and education.

Keywords

Roman law, European legal culture, comparation law, education

Úvod

Otázka *Quo vadis?* rímske právo, t.j. otázka smerovania rímskeho práva ako vednej disciplíny a rovnako tak ako predmetu vyučovaného na právnických fakultách je nanajvýš aktuálna, keďže rímske právo v intenciách slovenského vedeckého a pedagogického prostredia stojí pred mnohými výzvami. Podľa subjektívneho názoru autora generácia súčasných študentov neprejavuje vehementný záujem o „čistokrvné“ historické predmety - akými je rímske právo. Pri hľadaní riešenia predmetného problému je sprvoti vhodné a logické nájsť jeho príčiny. Inšpiráciu pre budúce možné smerovanie výučby rímskeho práva, a právnej

[1] JUDr. Ľuboš Dobrovič, PhD., odborný asistent, Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Právnická fakulta, Katedra dejín štátu a práva a advokát zapísaný v zozname členov Slovenskej advokátskej komory.

romanistiky ako vedeckej disciplíny možno hľadať v zahraničí. Cieľom predkladaného príspevku je poukázať na reflexiu minulosti a výzvy súčasnosti, a to v kontexte súčasných pozitívnych právnych disciplín a aktuálnych smerov vo výučbe rímskeho práva v zahraničí.

1. Reflexia minulosti (aké bolo a je rímske právo)

Výučba rímskeho práva ako predmetu si na slovenských právnických fakultách prešla v minulosti rôznorodým vývojom. Pod vplyvom komunistickej (socialistickej) ideológie bola výučba rímskeho práva prispôsobená potrebám vtedajšej moci a po Nežnej revolúcii rímske právo zažilo doslovnú renesanciu. V predmetnom období sa výučba rímskeho práva ako profilového predmetu stala imanentnou súčasťou študijných programov na právnických fakultách na Slovensku, pričom bolo akcentované na význam rímskeho práva pre európsku právnu kultúru, a dôležitosť poznania tohto historického právneho systému a jeho inštitútov vyvíjajúcich sa nepretržite spolu s vývojom rímskej spoločnosti. Zameranie výučby na rímske civilné (súkromné) právo bolo a je logické, keďže vývoj predmetnej časti právneho systému rímskeho práva nie je len záležitosťou viac ako 1200 rokov trvajúcej histórie v období starovekého Ríma; zahŕňa tiež 1500 rokov neskoršej európskej právnej tradície. Vývoj rímskeho súkromného práva počas prvých 1200 rokov, ako aj počas nasledujúceho zvyšku právnej histórie bol predmetom zmien a vývoja, pričom predmetné zmeny možno považovať za evolúciu v pravom (právnom) slova zmysle.

Výnimočným atribútom evolúcie rímskeho práva je skutočnosť, že predmetná evolúcia bola vždy ovplyvnená nevyhnutnou užitočnosťou právnej úpravy a tým aj jej spoločenskou akceptovateľnosťou. Je zrejmé, že kvalita (hodnotená očami súčasného právneho romanistu) rímskeho práva v jeho rôznych vývojových štádiách kolíše, avšak rímske právo vždy vykazuje pre neho typickú odolnosť, vyplývajúcu zo skutočnosti, že je charakterizované neochvejným prijatím reality, poskytujúc pozoruhodnú schopnosť improvizácie, zároveň však prenáša z čias rímskej antiky pre nasledujúce epochy, večné pojmy, princípy a hodnoty, ktoré nám umožňujú veriť, že život podľa práva má zmysel.

Pri uvažovaní o budúcom napredovaní rímskeho práva si autor, pod prizmou postulátu, že rímske právo predstavuje historickú podmienenosť európskeho práva a jeho dogmatickú hodnotu, dovolí uviesť citát prof. Blahu, nachádzajúci sa v diele Rímsko-právny gén európskej identity: *„Všetko nadobúda hodnotu iba v spojením s porovnávaním, v spojení s protikladom; nič neexistuje samo o sebe.“ Tri mohutné ideové prúdy antiky zásadným spôsobom ovplyvnili európsku kultúru: grécka filozofia, katolícke náboženstvo a rímske právo. Ak sa v budúcnosti*

vytvorí nové európske súkromné právo, navzdory odporcom a skeptikom, budú v ňom idey antických rímskych právnikov zahrnuté aj za predpokladu, že žiaden romanista sa na jeho príprave osobne nezúčastní. Rímske právo totiž je, existuje.[2]

2. Výzvy súčasnosti (aké by rímske právo malo byť)

Vzhľadom na postuláty uvedené v prvej časti tohto príspevku má autor za to, že tak ako súčasné pozitívne právo nemôže existovať bez práva rímskeho, ani výučba rímskeho práva už nemôže efektívne existovať bez práva súčasného – t.j. bez komparácie. Hľadanie podobností, obdobností a rozdielností rímskeho práva a platného pozitívneho práva sa podľa autora musí stať imanentnou súčasťou výučby nielen rímskeho práva, ale práva ako takého.

Komparácia súčasného práva s právom rímskym nielen vo vede, ale najmä pri výučbe je nepopierateľným trendom v krajinách Európskej únie, pričom idea a cieľ takejto komparatívnej výučba[3] je pomocou komparácie pôvodných právnych systémov a tých súčasných vychovať absolventa právnickej fakulty, majúceho komparatívny právny pohľad na právo, pričom cez diskurz a argumentáciu by mal študent vnímať právo ako systém, ktorý je v neustálom procese historického vývoja.

A contrario študent (budúci absolvent), ktorý si neprejde procesom komparatívnej výučby vníma platné právo dogmaticky, nekriticky, výlučne tak, ako právo súčasne existuje. Predmetnú teoretickú úvahu o snahe vychovať absolventa majúceho komparatívny rozhľad je potrebné (na prvý pohľad nesúvisiaco) naviazať aj na praktické konotácie, a to možnosť aplikovania sudcovskej úvahy, dokonca opomenutia, resp. možnosti neaplikovania gramatického znenia zákona[4], či platného práva, ktoré je v príkrom rozpore s princípmi spravodlivosti, tak ako je to uvedené napríklad v Náleze Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 155/2017 z 31. augusta 2017: „*Súdom nemožno tolerovať pri interpretácii zákonných ustanovení prílišný formalistický postup, ktorý vedie k zjavnej nespravodlivosti. Všeobecný súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákona, ale môže a musí sa od neho odchýliť, ak to vyžaduje účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z ústavnoprávnych princípov. Pri výklade a aplikácii právnych predpisov teda nemožno*

[2] BLAHO, P.: *Rímsko-právny gén európskej identity.* Absynt - Kaligram, 2022. s. 12. ISBN: 978-80-8224-005-7
[3] LONGCHAMPS DE BÉRIER, F.: The Historical Lawyer and the Goals of Legal Education. In: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Záhreb, ročník 72 č. 3, 2022, s. 777 - 797
[4] *„K výkladu právnych predpisov a ich inštitútov nemožno pristupovať len z hľadiska textu zákona, a to ani v prípade, keď sa text môže javiť ako jednoznačný a určitý, ale predovšetkým podľa zmyslu a účelu zákona.“* - nález Ústavného súdu SR sp. zn. IV. ÚS 71/2013-36 z 23. mája 2013

opomínať ich účel a zmysel, ktorý nie je vyjadrený len v slovách a vetách toho-ktorého zákonného predpisu, ale i v základných princípoch právneho štátu.“

Autor si pri myšlienke výučby na právnických fakultách smerujúcej k výchove absolventa majúceho široký historicko-teoreticko-právny a filozoficko-právny fundament vždy spomenie na doc. Kanárika, ktorý na Právnickej fakulte Univerzity Pavla Jozefa Šafárika vyučoval Teóriu štátu a práva, a ktorý vždy ostro reagoval na požiadavku profesných organizácii (napr. Slovenská advokátska komora), aby právnické fakulty vychovávali absolventov výlučne a najmä pre prax (praktikov). Doc. Kanárik na to vždy trefne reagoval, že sme predsa na právnickej fakulte, nie právnickom učilišti. Obdobný názor je prezentovaný aj vo vedeckej komunite[5], kde význam právnického vzdelania (a výučby rímskeho práva) je možné vnímať v dvoch rovinách, a to výučby smerom k praxi, ktorá vedie k „vytvoreniu“ administratívnych pracovníkov, poťažmo remeselníkov práva, a výučby teoreticko-historickej, ktorá pripravuje budúcich právnikov v rôznych širokospektrálnych smeroch.

Jednou z možných alternatívnych smerovaní výučby rímskeho práva s cieľom vychovať absolventa spĺňajúceho vyššie uvedené kvality je výučba rímskeho práva komparatívnou metódou. Tento prístup nie je v súčasnosti nový a ani prelomový, avšak možno konštatovať, že vo výučbe rímskeho práva na Slovensku málo (ak nie vôbec) využívaný. Komparatívny prístup k rímskemu právu z pohľadu vedy a výučby možno abstrahovať z diel Reinharda Zimmermana[6], Alan Watsona[7], či Michala Skřejpeka[8]. Podľa názoru autora práve rímske právo, ako fundament moderného práva a jeho komparácia môže nepomôcť rozvíjať právne myslenie súčasných študentov a absolventov. Pri skúmaní problému, čo môže rímske právo ponúknuť súčasným právnym disciplínam autor s úsmevom spomína na scénu z filmu komediálneho zoskupenia Monty Python - Život Briana (1979), v ktorej padla otázka: *„Čo pre nás kedy urobili Rimania? / What have the Romans ever done for us?“*. Z určitou dávkou vedeckej nepresnosti môžeme konštatovať, že (v súkromnom práve) Rimana právnemu svetu priniesli hádam všetko, okrem práva duševného vlastníctva. Rímske právo ako právo univerzálne, ktoré sa študuje po stáročia na univerzitách po celom svete, vo svojom obsahu zahŕňa znalosť právnej histórie a študentom umožňuje učiť sa z múdrosti predchádzajúcich právnikov, pomáha vyhnúť sa

[5] LONGCHAMPS DE BÉRIER, F.: Roman Law and Legal Knowledge – Law Faculties versus Law Schools. In: *Roman Law and Legal Knowledge. Studies in Memory of H. Kupiszewski*. Varšava: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 2011, s. 13 - 19

[6] ZIMMERMAN, R.: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: Oxford University Press, 1996, 1241 s. ISBN: 9780198764267

[7] WATSON, A.: Legal Transplants: An Approach to Comparative Law. Athens: University of Georgia Press. 1993. s. 145. ISBN: 9780820315324

[8] SKŘEJPEK, M. a kol: *Římske právo v občanském zákoníku: komentář a prameny. Věcná práva.* Praha: Auditorium, 2017. 304 s. ISBN: 9788087284650

mnohým závažným a zbytočným chybám, a pre súčasného zákonodarcu napomáha zamedziť tzv. opakovaným vynálezom kolesa.

Záver

Rímsky právnik Ulpián vo svojich Inštitúciách, pri povzbudení študentov práva nazýva právnikov kňazmi: *„pr. Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. est autem a iustitia appellatum: nam, ut eleganter celsus definit, ius est ars boni et aequi. 1. Cuius merito quis nos sacerdotes appellet: iustitiam namque colimus et boni et aequi notitiam profitemur, aequum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu poenarum, verum etiam praemiorum quoque exhortatione efficere cupientes, veram nisi fallor philosophiam, non simulatam affectantes.“* - *Kto chce študovať právo, musí najprv vedieť, od čoho je odvodené slovo právo (Ius). Právo je nazvané podľa výrazu spravodlivosť (iustitia) alebo, ako ho elegantne definoval Celsus, umenie dobra a umenie slušnosti (spravodlivosti). Zaslúžene nás každý nazýva jeho kňazmi. Pretože si slušnosť vážime a ku znalosti dobrého spravodlivého sa verejne hlásime, oddeľujeme dovolené od nedovoleného, túžime viesť ľudí k dobru nielen prostredníctvom strachu pred trestom, ale ja prostredníctvom povzbudenia odmenou, zaoberáme sa ak sa nemýlim pravou nie predstieranou filozofiou.*[9] Ulpián hovorí o dobre a spravodlivosti ako o vznešenom cieli štúdia práva a právneho povolania, no nezabúda len tak ledabolo spomenúť odmenu. Profesor Longchamps de Bérier vo svojich prednáškach vo vyššie uvedených súvislostiach odkazuje na scénu z filmu Spectre (2015), v ktorej sa Madeleine pýta Jamesa Bonda: *„Prečo si muž, vzhľadom na všetky ostatné možnosti, vyberie život plateného vraha (zabijaka)?“* A Bond jej odpovie: *„Nuž, bolo to buď to, alebo kňazstvo.“* V tejto súvislosti sa prof. Longchamps de Bérier pýta, či sa my právnici, niekedy nesprávame viac ako platení vrahovia práva, a nie ako jeho kňazi?

Pri hľadaní odpovedi na otázku kam ďalej rímske právo narazíme na širší problém právnickej výučby na Slovensku. Chceme zo študenta vychovať komplexnú právnickú osobnosť alebo iba remeselníka alebo plateného vraha práva mysliaceho len na svoj prospech?

Vyššie uvedeným konzekvenciám sa nemožno vyhnúť aj vzhľadom na ziskuchtivú prapodstatu ľudskej osobnosti, no práve rímske právo, teoretické predmety, filozofia a ich výučba na právnických fakultách vie napomôcť k výchove komplexného absolventa s morálnymi hodnotami dobra a spravodlivosti.

[9] BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J.: *Corpus Iuris Civilis – Digesta - Tomus I.*. Bratislava: Eurokodex, 2008. 53 s.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Monografie a učebnice:

BLAHO, P.: Rímsko-právny gén európskej identity. Absynt - Kaligram, 2022. 360 s. ISBN: 978-80-8224-005-7

BLAHO, P., VAŇKOVÁ, J.: Corpus Iuris Civilis – Digesta - Tomus I.. Bratislava: Eurokodex, 2008. 528 s. ISBN 978-80-8936-307-0.

SKŘEJPEK, M. a kol: *Římske právo v občanském zákoníku: komentář a prameny. Věcná práva.* Praha: Auditorium, 2017. 304 s. ISBN: 9788087284650

WATSON, A.: Legal Transplants: An Approach to Comparative Law. Athens: University of Georgia Press. 1993. s. 145. ISBN: 9780820315324

ZIMMERMAN, R.: The Law of Obligations: Roman Foundations of the Civilian Tradition. Oxford: Oxford University Press, 1996, 1241 s. ISBN: 9780198764267

Periodiká a zborníky:

LONGCHAMPS DE BÉRIER, F.: The Historical Lawyer and the Goals of Legal Education. In: *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Záhreb, ročník 72 č. 3, 2022, s. 777 – 797

LONGCHAMPS DE BÉRIER, F.: Roman Law and Legal Knowledge – Law Faculties versus Law Schools. In: *Roman Law and Legal Knowledge. Studies in Memory of H. Kupiszewski*. Varšava: Stowarzyszenie Absolwentów Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego, 2011, s. 13 - 19

Ostatné:

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. IV. ÚS 71/2013-36 z 23. mája 2013

Nález Ústavného súdu SR sp. zn. I. ÚS 155/2017 z 31. augusta 2017

NAŘÍZENÍ C. A K. MINISTERSTVA KULTU A VYUČOVÁNÍ Z 24. PROSINCE 1893 A JEHO VÝZNAM PRO VÝUKU ŘÍMSKÉHO PRÁVA V ČESKÝCH ZEMÍCH

REGULATION OF THE MINISTRY OF CULT AND EDUCATION OF 24TH DECEMBER 1893 AND ITS SIGNIFICANCE FOR THE TEACHING OF ROMAN LAW IN THE CZECH LANDS

Petr Dostalík[1]

Kristina Peroutková[2]

Abstrakt

Příspěvek se bude zabývat vztahem římského, pandektního a občanského práva na přelomu 19. a 20. století. Tedy obdobím, kdy se z centra pozornosti výuky a vědy pomalu ztrácí Corpus Iuris Civilis císaře Justiniána a jeho místo zaujímá národní (nebo alespoň rakouský) občanský zákoník. Příspěvek přináší názory významných českých vědců – právních romanistů na otázku smyslu a účelu výuky římského práva v období kodifikovaného soukromého práva.

Klíčová slova

římské právo, právní myšlení, reforma, výuka římského práva, význam římského práva

Abstract

The paper will deal with the relationship between Roman, Pandectic and civil law at the turn of the 19th and 20th centuries. That is, the period when the Corpus Iuris Civilis of the Emperor Justinian was slowly disappearing from the focus of teaching and scholarship and the national (or at least Austrian) civil code was taking its place. The paper presents the views of prominent Czech scholars - legal novelists on the question of the meaning and purpose of teaching Roman law in the period of codified private law.

Keywords

roman law, legal thought, reform, teaching of roman law, meaning of roman law

[1] doc. JUDr. Petr Dostalík, Ph.D., Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická, katedra právních dějin.
[2] IUC. Kristina Peroutková, Západočeská univerzita v Plzni, Fakulta právnická.

Úvod

Cílem tohoto příspěvku je přispět do diskuze ohledně významu římského práva pro výuku právní teorie a praxe v zemích střední Evropy (ano, máme na mysli Českou a Slovenskou republiku). Tato diskuze o významu římského práva probíhá již více než 30 let.[3] Vzhledem k tomu, že římské právo bylo vyloučeno z přednáškových síní a poslucháren komunistického Československa, byla jeho výuka po roce 1989 chápána jako nutná pro přechod od "socialistické zákonnosti" ke společnosti založené na úctě k právům jednotlivce, na svobodné vůli a na tržním hospodářství. Současně také platilo, že výuka římského práva je nutná k tomu, aby římské právo prozářilo a polidštilo (podobně, jako podle učení K. Marxe práce polidštila opici) normy zejména socialistického československého občanského zákoníku, vydaného roku 1964, nesoucího přes četné novelizace po roce 1989 (zejména novelu č. 151/1991 Sb.) nesmazatelnou pečeť výdobytku vrcholného socialismu.

V českých zemích nastala významná změna v souvislosti s vydáním nové kodifikace českého občanského práva. V rámci důvodové zprávy bylo sice římské právo uznáno jako inspirační zdroj občanského zákoníku, ovšem až po jeho důkladné revizi. Zároveň bylo výslovně stanoveno, že nebude možné přistupovat k římskému právu jako ke strnulému dogmatu.

Jako stepní požár se zároveň začal šířit názor, že zejména vyučující občanského práva dokáží představit jednotlivé instituty svého vlastního odvětví do takové hloubky a v takové historické perspektivě, že není třeba žádného úvodu do soukromého práva v podobě studia práva římského. Že římské právo může být vyučováno jako jednosemestrální volitelný předmět někde na úrovni třetího ročníku (zřejmě pro skutečné zájemce). Jako argument bylo často uváděno, že římské právo se nevyučuje samostatně ani v Německu ani v Rakousku, což jsou země nám historicky i kulturně nejbližší, které navíc disponují (každá svou vlastní) kvalitní kodifikací občanského práva. A když teď v Čechách máme (díky Bohu) také stejně kvalitní kodifikaci (pečlivě opsanou z německých komentářů a literatury, a proto kvalitní – musíme dodat my, jakožto autoři příspěvku), není zde již nikomu třeba berličky římského práva a proto

[3] BLAHO, P. O vzťahu občianskeho zákonníka k právu rímskému. In: Římské právo a jeho odkaz v současném právu (ed. K. Schelle). Brno: Masarykova univerzita, 1992.

může být občanské právo vyučováno již od prvního ročníku. Tak jako je tomu na Právnické fakultě UP v Olomouci.[4]

Bohužel tomu není poprvé, kdy se římské právo nachází v takové situaci. Tedy v situaci, kdy je na základě vnějšího vlivu (jako je přijetí nové kodifikace soukromého práva) pochybováno o jeho hodnotě vědecké i pedagogické a kdy je nutno posbírat všechny síly, aby nebylo římské právo odstraněno byrokratickým způsobem – tedy škrtnutím pera. V podobné situaci se římské právo ocitlo o Vánocích roku 1893. Naším úkolem pak bude ukázat postoj významných osobností romanistiky první poloviny 19. století. Začněme Leopoldem Heyrovským.

Leopold Heyrovský

Zřejmě nejvýznamnější osobnost české právní vědy konce 19. století, Leopold Heyrovský, se narodil 14. listopadu 1852 v Českých Budějovicích, kde absolvoval základní školu a nižší gymnázium. Poté odešel na vyšší gymnázium do Prahy a zde i nastoupil na právnickou fakultu, na které r. 1876 složil doktorát. Poté byl vyslán na studijní cestu do Německa, kde se začal významněji zabývat římským právem. Po návratu do Čech r. 1878 habilitoval a byl jmenován soukromým docentem pro římské právo. R. 1882 byl jmenován mimořádným profesorem římského práva a při rozdělení univerzity v r. 1882/1883 přešel Heyrovský na její českou část. Pro absenci učebnice římského práva v češtině se Heyrovský úspěšně pokusil tuto mezeru vyplnit a roku 1886 vydal první část svých Institucí římského práva, druhou část pak roku 1888. Heyrovský byl po celý život neúnavným učitelem a o jeho úzkém sepětí s univerzitou svědčí i řada akademických funkcí (byl stálým členem zkušební komise, dvakrát byl zvolen do funkce děkana a v r. 1908/1909 rektorem). Publikoval především v periodikách Právník a Sborník věd právních a státních, spolupracoval rovněž s Ottovým slovníkem naučným. V r. 1903 byl zvolen za řádného člena Královské české společnosti nauk a r. 1907 řádným členem České akademie. Po několikaletém těžkém boji s nemocí zemřel poslední z původních členů profesorského sboru rozdělené univerzity dne 17. února 1924.[5]

[4] Výuka římského práva zůstala v Olomouci zachována, dokonce došlo k jejímu rozšíření, které s mírnými změnami trvá dodnes, to ovšem je výsledkem buldočí neústupnosti spolu s výbornými diplomatickými schopnostmi vedoucí katedry právních dějin a teorie práva dr. Kamily Bubelové. Skutečný záměr byl takový, jak je popsáno v těle textu.

[5] SCHELLE, K., TAUCHEN, J., HORÁK, O., KOLUMBER, D. Encyklopedie českých právních dějin. XXIII. svazek, Biografie právníků A-J. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2022, str. 668-671.

Profesor Leopold Heyrovský v úvodu čtvrtého vydání své monumentální učebnice Dějiny a systém soukromého práva římského uvádí, že se rozhodl podat výklad římského práva dogmaticky a historicky. Nikoliv odděleně, tedy přednášet zvlášť justiniánské Instituce a zvlášť Digesta neboli Pandekty.[6]

K tomuto rozhodnutí jej vedou dva důvody. Tím prvním je zákonný předpis, konkrétně nařízení c. k. Ministerstva kultu a vyučování ze dne 24. prosince 1893 čísl. 204 ř. z.[7] Toto nařízení[8] upravuje právnická a státovědecká studia a teoretické zkoušky pro ty studující práv, kteří chtějí vykonávat veřejnou službu (§1). V ustanovení § 4 se stanovuje, že posluchač je povinen absolvovat přednášky (*collegia*) z římského práva v rozsahu alespoň 20 hodin (a nejméně dvou pololetí). A právě v této souvislosti ministr nařizuje, že se má ponechat na volné úvaze docenta „zda spojiti chce výklad historický s dogmatickým nebo zdali přednášeti chce obvyklým způsobem instituce a pandekty odděleně.“ Nařízení dále stanovuje, že má být zvolený způsob přednášek (tedy historicky a dogmaticky, nebo tradičním způsobem) posluchačům předem oznámen a posluchači mají být také přesně informováni, které „oddíly“ římského práva budou ve kterém pololetí probírány. Je zajímavé, že římské právo je jediným z povinných předmětů, kterému je věnována takto podrobná instrukce. Všechny ostatní předměty (tedy rakouské říšské dějiny, církevní právo, německé právo, rakouské civilní řízení, rakouské právo trestní a řízení trestní, všeobecné a rakouské státní právo, nauka správní a rakouské právo správní a nauka o národním hospodářství a národohospodářská politika) mají normován pouze rozsah výuky, nikoliv její obsahové náležitosti.

Druhým důvodem jsou “nejnovější osudy práva římského.”[9] Leopold Heyrovský tvrdí, že vydáním německého občanského zákoníku přestalo existovat pandektní právo,[10] které by bylo "současným právem římským” a “není více nauky pandektní, která by vyučovala právo

[6] HEYROVSKÝ, L. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910.

[7] Jedná se o část XLV. Zákoníku říšského pro království a země v radě říšské zastoupené. Rozeslána 30. prosince 1893. Dokument dostupný na https://is.muni.cz/do/1499/el/estud/praf/ps09/dlibrary/web/rs.html (navštíveno 26. 1. 2024)

[8] Vydané na základě zákonného zmocnění zák. č. 68/1893 ř. z. o právovědeckých a státovědeckých studiích a zkouškách státních

[9] HEYROVSKÝ, L. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910.

[10] O pojmu a významu pandektního práva viz dílo L. Arndtse Učební kniha pandekt, jehož reprint se zasvěcenou předmluvou V. Urfuse vydalo nakladatelství Wolters Kluwer ČR v roce 2010.

živoucí, právo dalšího vývoje schopné".[11] Základem německé právní vědy soukromého práva již není *Corpus Iuris Civilis* a *Novellae*, ale německý občanský zákoník. Není tedy třeba vykládat právo pandektní, které se na rakouských právnických fakultách vyučovalo v rozsahu, který nebyl nijak ovlivněn okolností, že již od roku 1812 platil v rakouských zemích (s výjimkou Maďarska) rakouský občanský zákoník.

Vypadá to tedy, že nařízení ministerstva kultu a vyučování z Vánoc roku 1893 zasadilo konečně smrtelnou ránu římskému právu jako praktickému předmětu, kdy se i v Rakousku (ve stejné době jako v Německu, ale sto let po vydání ABGB) do centra pozornosti a výuky soukromého práva dostává nikoliv *Corpus Iuris Civilis*, ale občanský zákoník.

V této souvislosti považujeme za vhodné položit otázku, jakým způsobem reagoval L. Heyrovský a jeho žáci a pokračovatelé na toto *signum temporis*? Jakým způsobem chápali smysl a význam výuky a bádání o římském právu poté, co moderní římské právo (ve smyslu *usus modernus pandectarum*[12] nebo *heutiges römischen Rechts*[13]) přestalo být právem živoucím a životaschopným? Jak obstálo římské právo v první polovině dvacátého století vedle monumentálních (a velmi kvalitních) zákoníků německého a rakouského? Jaký smysl má římské právo a jeho věda při výuce a při aplikaci práva? A konečně se pokusíme nastínit, jakým způsobem může římské právo a jeho věda prospět ve výuce a poznání práva i ve 21. století. Nechejme tedy promluvit jednotlivé významné postavy německé a české romanistiky z přelomu 19. a 20. století a dále pak v prvé polovině století dvacátého.

JUDr. Antonín Pavlíček

Antonín Pavlíček se narodil 2. listopadu 1838 ve Dvoře Králové, kde vystudoval gymnázium. Poté nastoupil na právnickou fakultu v Praze, kde v r. 1864 promoval a od r. 1871 působil jako advokát v Karlíně. V r. 1891 se stal čestným členem České akademie císaře Františka pro vědu, slovesnost a umění, v r. 1898 obdržel rytířský kříž řádu Františka Josefa a v r. 1907 řád železné koruny III. třídy. Po celou dobu své vědecké dráhy se zabýval právem bezdůvodného obohacení, kdy už jeho první práce věnovaná causae debendi (Právník 1868)

[11] HEYROVSKÝ, L. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910.

[12] O pojmu a významu usus modernus pandectarum viz URFUS, V. K institucionálnímu dědictví právní vědy usus modernus v přípravě rakouské kodifikace občanského práva. Acta universitatis Brunensis. Iuridica. Sborník učitelů právnické fakulty v Brně. 1975, roč. 5, s. 157-173.

[13] SAVIGNY, F. C. System des heutigen Römischen Rechts. Bd. I. Berlin 1840

byla oceněna cenou Jednoty právnické a jeho první větší práce o žalobách z bezdůvodného obohacení (1873) rovněž. Významně se zabýval právem směnečným a šekovým (Směnka a chek v evropském zákonodárství, r. 1884). Ač se Pavlíček pohyboval především ve vodách platného práva, o jeho hlubokých znalostech práva římského nemůže být pochyb. Nejlépe o nich svědčí jeho polemika s B. Windscheidem v otázce, zda může držitel v dobré víře zcizit věc, kterou drží, aniž by byl povinen poskytnout vlastníkovi při zániku této věci náhradu. Pavlíček na tento problém upozornil jako první, přičemž dospěl k odlišným závěrům, než o několik let po něm Windscheid. Pavlíček reagoval článkem "Musí-li bezelstný držitel, zciziv cizí věci nebo zuživ jí, vydat vlastníku, čehož tím byl vyzískal?" (Právník 1878, č. 17), přičemž jeho názory následně potvrdil ve své studii i R. von Ihering. Mezi další Pavlíčkova vynikající díla řadíme např. Právo listů zástavních (1893) nebo referát o dospovědnosti za nezaviněnou škodu, který přednesl na I. sjezdu českých právníků v Praze (1904). A. Pavlíček zemřel 2. května 1909 v Praze.[14]

Pavlíček ve svém článku věnovaném významu římského práva a otištěném v časopise Právník (r. 1875, č. 14) cituje z předmluvy díla Antonína Randy o právu vlastnickém[15], že Ungerovým systematickým výkladem všeobecného dílu práva soukromého (1856) položen byl základ k rozhodně příznivému obratu rakouského právnictví, kteréž vzdalujíc se věčně bujarého kmene práva římského a prosto hlubšího vědeckého a kritického ducha, přestávalo na suchoparné a jednostranné, často až nuzné exegezi daného zákona a nezřídka hovělo si v duchaprázdném slovíčkářství.

S tímto se ztotožňuje a dále uvádí, že jak jedni římské právo nade vše ostatní vyzdvihují, tak druzí je zavrhují s výčitkou, že je založeno na zásadách neslušných a zavržitelných. Přitom ani jedno nepovažuje za správné. Pavlíček tvrdí, že římské právo není právem absolutním, protože takové ani neexistuje, ale že právě důsledné odlučování práva od morálky, které mu získalo onu výčitku, že je právem nemravným a krutým, bylo příčinou, že se římské právo stalo právem světovým. Z tohoto důsledného odlučování a bezohledného provádění zásad čistě právnických totiž vzniká všeobecná rovnost a stejná oprávněnost každého v právu soukromém, což je stěžejním základem každého moderního práva. Právě tyto obecné zásady právní byly u Římanů prováděny takovým způsobem, že nutně zůstaly trvalým vzorem teoretickým a praktickým po všechny doby a pro veškeré národy.

[14] SCHELLE, K., TAUCHEN, J., HORÁK, O., KOLUMBER, D. Encyklopedie českých právních dějin. XXIV. svazek, Biografie právníků K-Ř. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023.

[15] RANDA, A. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém, Praha, 1871.

Pavlíček zdůrazňuje, jakým způsobem římští právníci pracovali. Pouze a jedině systematickou činností totiž přiváděli právo platné k zásadám, na nichž záleželo, a utvářeli podle potřeb doby a poměrů nové a opět nové ústavy a zásady právní. Přechod od činnosti první - receptivní - k činnosti druhé - produktivní, tvořící, je uzpůsobován právě systematickým výkladem a vzděláváním práva. Proto soudí, že i nadále se vyplatí stejnou metodou postupovat, každý problém právní po vzoru římských právníků na jednotlivé kusy rozebrat a následně je k sobě znovu poskládat tak, že neomylně dospějeme správné odpovědi.

Podle Pavlíčka je římské právo pro svou formální vzdělanost povoláno, aby bylo vzorem a školou pro právnické myšlení a tvoření a nevyhnutelným základem pro vědecké vzdělávání práva vůbec. Protože "římské právo je vždy jasné a přece nikdy abstraktní, bude nejlepším prostředkem zabrániti, aby tvůrčí duch právní ve vzletu svém nevzal zkázu v proudu dogmatických dedukcí a abstrakcí."[16] Pavlíček v závěru dodává, že kde nesouhlasí nařízení práva občanského s naukou římskou, tam právě nahlédnutím do ní a seznáním rozdílů nalezneme cestu ke správnému uchopení dotčených ustanovení. Právo římské nám tak má posloužit jako pravý zdroj a pevný základ pro vědecký pokrok v právnictví, když podle něj vše, co ve vědě právnické je a bude ustanoveno i sepsáno, bude ustanoveno i sepsáno právě na základě práva římského.[17]

Prof. JUDr. Miroslav Boháček

Jeden z nejvýznamnějších představitelů české právní romanistiky meziválečného období, Miroslav Boháček se narodil 10. září 1889 v Praze. Tam vystudoval gymnázium a nastoupil na Právnickou fakultu Univerzity Karlovy. Již při svých studiích projevoval mimořádný zájem o svůj obor, účastnil se seminářů profesorů Heyrovského a Vančury a navštěvoval také papyrologický seminář prof. San Nicolò na pražské německé univerzitě. Díky získanému stipendiu strávil jeden semestr v Palermu, kde navštěvoval přednášky Riccobona a Di Marza. Habilitoval se prací Ademptio Legati. Nauka o zrušení odkazů podle práva římského předloženou v r. 1925. O dva roky později byl jmenován mimořádným profesorem na Komenského univerzitě v Bratislavě a po návratu do Prahy navržen na jmenování profesorem řádným (1938), ale kvůli tehdejšímu politickému uzavření vysokých škol se tak stalo až po osvobození r. 1945. Další nucená dovolená přišla v r. 1949 a od r. 1952 byl přidělen do Státního

[16] PAVLÍČEK, A. O významu práva římského a systému pro moderní právo vůbec a pro rakouské zvláště. In: Právník, Praha, 1975, str. 218.

[17] PAVLÍČEK, A. O významu práva římského…Op. cit., str. 222.

historického ústavu v Praze, kde setrval až do důchodového věku. Zemřel 12. ledna 1982 v Praze.[18]

Profesor Boháček ve svém článku[19] vede polemiku s názorem profesora Weyra na existenci římské právní vědy, kterou Weyr napadá.[20] Podle něj Římané žádnou vědu neměli, neboť nevytvořili v podstatě žádný systém ani obecné pojmy. Boháček tuto skutečnost výmluvně obrací v jejich prospěch, když píše, že dějinná úloha Římanů vůbec nespočívala ve vytvoření systému, ale ve vytvoření základních forem právnického myšlení, když přeci věda nemůže vzniknout dříve, než když má co zkoumat. Nejdříve se lidé museli naučit právnicky myslet, než mohli začít přemýšlet nad tím, jak myslí, a zda myslí (právnicky) správně.[21] Římští právníci se věnovali konstrukcím forem zjednodušeně a široce, díky čemuž jsou tyto formy použitelné i dnes.

Proto také Boháček nesouhlasí s Weyrem, který tvrdí, že na začátku studia mají být posluchači jako první obeznámeni s obecnou teorií právní, a staví do popředí římské právo. Lidem, kteří se do té doby nikdy právnicky myslet neučili totiž římské právo předkládá bez násilného zjednodušování (nutného při užití vyvinutého právního systému dneška) nauku o pojmech a formách právnického chápání soukromoprávních vztahů na prostých kazuistických případech. V přirovnání k přírodním vědám, romanistika seznamuje žáky s kočkou, psem a koněm a všemi rozdíly mezi nimi, kdy jde až do všech podrobností a až k jejich nejčistším typům, neboť v pramenech jsou zachovány v ryzí podobě. Dle Boháčkova trefného přirovnání můžeme říct, že pokud bychom studium práv začínali obecnou teorií právní, pak se také na střední škole může výuka přírodopisu zahájit naukou o přírodovědeckém poznávání a na univerzitě se posluchači budou učit o rozdílech mezi psem a kočkou.[22]

[18] SCHELLE, K., TAUCHEN, J., HORÁK, O., KOLUMBER, D. Encyklopedie českých právních dějin. XXIII. svazek, Biografie právníků A-J. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2022, str. 188-191.

[19] BOHÁČEK, M. O vlivu římskoprávního myšlení na moderní právní vědu., In: RÁLIŠ, A. Pocta k šedesátým narozeninám Prof. Dr. Alberta Miloty, Bratislava: Právnická fakulta univerzity Komenského, 1937.

[20] Viz také: DOSTALÍK, P. Obligační nebo věcně-právní účinky pachtu? Spor mezi Františkem Weyrem a Miroslavem Boháčkem, In: Polemiky a spory v právní vědě, Olomouc: PF UP v Olomouci, 2010, str. 19–29.

[21] BOHÁČEK, M. O vlivu římskoprávního myšlení na moderní právní vědu…Op. cit.

[22] Tamtéž.

Prof. JUDr. Otakar Sommer

Otakar Sommer, jedna z nejvýraznějších osobností naší meziválečné romanistiky, se narodil 7.června 1885 v Příbrami. V Praze vystudoval gymnázium a vstoupil na právnickou fakultu Univerzity Karlovy, kterou absolvoval r. 1907. Když v r. 1909 získal doktorát, přiměl ho Leopold Heyrovský, aby se ucházel o stipendium, a tak r. 1910 Sommer odjíždí na tři semestry do Německa studovat římské právo. Svou habilitační práci pod názvem Dies cedens v právu římském předložil k řízení v roce 1913. Krátce působil jako auskultant u soudu, než se plně oddal pedagogické a vědecké dráze. R. 1920 byl jmenován mimořádným profesorem římského práva v Praze, načež ale odchází na vznikající Univerzitu Komenského v Bratislavě a podílí se na jejím založení. Zde byl jmenován profesorem řádným, v letech 1924/25 zastával úřad děkana a hned poté byl zvolen i rektorem. Po celou dobu dojížděl současně přednášet do Prahy, kam byl později povolán, aby se ujal opuštěné katedry po J. Vančurovi. Sommer nejen, že se zasloužil významně o rozvoj a chod obou univerzit, jeho přínos spočíval i v rozpracování otázky reformy vysokoškolského studia a to především v článku Novější směry v romanistice, kde své úvahy poprvé nastínil, a poté v díle Reforma právnických studií, kde se tématu věnuje podrobněji. Mezi jeho další významná díla patří K dějinám pojmu konkurence žalob (1915) a Ručení za zřízence v právu římském (1916). Otakar Sommer zemřel v Praze dne 15. srpna 1940.[23]

Podle Sommera je zcela nereálné, že by se římské právo mohlo ve výuce vypustit a být nahrazeno výukou práva občanského.[24] Aniž by přihlížel k tomu, zda by tak pozitivnímu právu nevzniklo více škody než užitku, nelze než vyzdvihnout absolutně nenahraditelnou propedeutickou cenu římského práva, jenž zejména posluchačům začátečníkům umožní zorientovat se ve vodách právnického myšlení. Toho má být nejlépe dosaženo výkladem, jaký poskytuje Heyrovského učebnice, na jejímž podkladě nabytých historických vědomostí lze bezpečně dospěti k samostatnému čtení pramenů. **Zároveň zdůrazňuje, že abychom nepřehlíželi vůbec funkci římského práva jako předmětu vyučovacího, nelze jinak, než aby stálo v čele plánu studijního**.[25]

[23] Antologie československé právní vědy v letech 1918-1939. Praha: Linde, 2009.

[24] SOMMER, O. Novější směry v romanistice. In: Památník Spolku českých právníků Všehrd. Praha, 1918, s. 83.

[25] Tamtéž., str. 84.

Co do reformy právnických studií Sommer radí vyvarovati se experimentování.[26] Dosáhnout se toho má tak, že se především předem ujasní cíle, ke kterým bude směřovat. Někteří totiž vidí fakultu v přísně vědeckém světle, přičemž si nedovedou představit, že by se měla více přiblížit praktickému rázu, aniž by se studium rozdrobilo v kurzy dovedností, jehož největším smyslem bylo by složení zkoušky. Úspěšná reforma podle Sommera nemá čekat na novou zákonnou úpravu školství. Nejdříve má být kriticky zhodnocen současný stav, poté nalezeny vady a nakonec je zapotřebí pokusit se zdokonalit stávající instituty a zařízení. To všechno dříve, nežli bude vydána jakákoliv regule zákona.

Sommer jako největší problémy současného systému vyučování vidí následující tři jevy. Za prvé, studium in absentia, kdy studenti dochází na přednášky i do seminářů velmi sporadicky a čím víc se blíží k závěrečným státním zkouškám, tím méně je jich přítomno. Druhým problémem je nesporná existence repetitorů, kteří studují bez náležitého podkladu zákona či jiných pramenů vůbec, a ač jim nelze upřít často i nadprůměrné množství nabytých vědomostí, při vystavení praktickému příkladu tito zcela selhávají. Jako třetí problém Sommer vidí úpravu samotných zkoušek, které zcela postrádají povahy akademického stupně vědeckého.[27]

JUDr. Milan Bartošek

Významný český romanista doc. JUDr. Milan Bartošek, DrSc. se narodil 5. března 1913 v Chrudimi. Studoval na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, kde r. 1935 promoval. Jeden akademický rok při studiích strávil v Římě jako žák profesorů Riccobona a Albertaria. Kvůli druhé světové válce a uzavření vysokých škol mohl habilitovat teprve v roce 1946. Poté na své alma mater 6 semestrů přednášel římské právo, dokud z ní nebyl z politických důvodů násilně vypuzen. Pracoval potom několik let jako pomocný dělník ve výrobě a v roce 1961 směl nastoupit do funkce vědeckého pracovníka v Encyklopedickém institutu Československé akademie věd, kde působil až do svého odchodu do důchodu. Jeho celoživotní neúnavná práce přinesla téměř 50 položek v českém, italském, francouzském a polském jazyce. Vrchol jeho práce představuje trilogie děl: Encyklopedie římského práva (1981), Dějiny římského práva ve třech fázích jeho vývoje (1985) a Škola právnického myšlení (1993). Představil římské právo jako právo živé, zasazené do konkrétních životních situací, a to především poslední knihou, kde do úvodu zařadil „Otevřený list vám mladým, kdo jste nedávno překročili práh některé z našich

[26] SOMMER, O. Reforma právnických studií. Bratislava: Právnická fakulta university komenského, 1925, str. 7.

[27] SOMMER, O. Op. cit., str. 8.

právnických fakult", ve kterém zdůrazňuje důležitost studia římského práva a jeho významu při formování právního myšlení. Tento Otevřený list je možno chápat jako jakýsi jeho duchovní odkaz. Milan Bartošek umírá dne 25. února 1996.[28]

V předmluvě své Encyklopedie píše, že skutečnost, že lze každý institut římského práva sledovat v jeho historii, poznávat, jak se vyvíjel a jak se měnil, podporuje u studentů především otevřenost a smysl pro všechno nové. Právě ona historičnost je zde tím největším přínosem. Jelikož Římané byli především praktici, měli i přes své rozvinuté abstraktní myšlení nechuť k obecným formulacím, které by je příliš zavazovaly. Poznání toho, jak římští právníci pracovali, učí studenty vnikat do jemného logického způsobu myšlení, nacházet rozdíly a přesně vymezovat právní pojmy.[29] Příklady každodenního užití římského práva tak výborně poslouží každému, kdo začíná se studiem práv. Jsou snadno uchopitelné díky jednoduchým prvkům, jako je otrok, váza, kůň a rovněž „neobyčejně přitažlivé svým svérázným koloritem".[30]

Skrze tyto příklady se studenti učí rozeznávat to důležité, rozlišovat mezi jednotlivými instituty, nacházet mezi nimi souvislosti a osvojují si především proces řešení právního problému. Jedná se koneckonců o už dvě tisíciletí ověřený postup. Paradoxem je, že ačkoliv je římské právo nazýváno mrtvým právním řádem, právě řešení jednotlivých případů pomáhá nejlépe studentovi pochopit působení vnitřního mechanismu práva v živé praxi.[31]

Bartošek dále zdůrazňuje, že po studijní reformě z r. 1949, kdy se římské právo začalo vyučovat společně s právem řeckým, egyptským, hebrejským, indickým a čínským v rámci jednoho předmětu, začaly se brzy objevovat velké stížnosti na odbornou úroveň absolventů. Důvodem je chybějící průprava romanistická, právě absence onoho formativního působení římského práva při výchově mladých právníků.[32]

[28] SCHELLE, K., TAUCHEN, J., HORÁK, O., KOLUMBER, D. Encyklopedie českých právních dějin. XXIII. svazek, Biografie právníků A-J. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2022, str. 104-106

[29] Předmluva k: BARTOŠEK, M. Encyklopedie římského práva. Praha: Panorama, 1981.

[30] Předmluva k: BARTOŠEK, M. Škola právnického myšlení. Praha: Karolinum, 1993.

[31] Tamtéž.

[32] BARTOŠEK, M. Římské právo a socialistická společnost. Praha: Academia, 1966, str. 105.

Závěr

Co tedy považují pánové Heyrovský, Pavlíček, Sommer, Boháček a Bartošek za největší přínos římského práva pro své hlavní adresáty, studenty a posluchače právnických fakult? Jak se vyrovnali s oním vánočním nařízením ministerstva kultu a vyučování c.a k. monarchie, které znamenalo zánik římského práva jako pozitivní disciplíny?

Leopold Heyrovský řeší věc poměrně jednoduše. Studium pandektního práva má být nahrazeno pouze krátkou přednáškou, která by rozlišila čisté právo římské, právo pandektní a hlavní směry obecnoprávní teorie.[33] Hlavní přednášky z římského práva by se však měly zabývat výhradně čistým římským právem. Heyrovský evidentně považuje za nejvyšší vklad (přínos) římského práva jeho klasickou podobu, protože uvádí, že pokud se bude pozornost věnovat čistě římskému právu, potom budou mít posluchači velmi usnadněn přístup k dílům právě klasických římských právníků. Prameny římského práva jsou totiž podle Leopolda Heyrovského **"nejdokonalejší, jinak nenahraditelný prostředek formálního vzdělání právnického**"[34]

Velké úsilí věnoval obraně římského práva (a to z pochopitelných důvodů) M. Bartošek. Ten se domnívá, že "minulé století nám ukázalo, jak neblahý vliv má byť jen omezení výuky římského práva na praktické schopnosti absolventů.[35] Tehdy důležitost řádné výuky neuznali jen odborníci na právnických fakultách, nýbrž i studenti, protože se ve vyšších ročnících sami přesvědčili, jak jim římskoprávní výuka v dalším studiu pomohla.[36]

Nad to je římské právo svými problémy tak univerzální a nadčasové, že student pro jeho pochopení nepotřebuje studovat tisíce stran platných právních předpisů. Může se ptát proč a jak a plynule rozvíjet své právnické myšlení a cit. Proto má smysl zařadit výuku římského práva na počátku studia (shodně potvrzují Sommer, Boháček, Bartošek), kdy má za úkol jako první správně formovat ducha nastoupivšího studenta práv a především v něm probudit zájem o právo samé. Zdá se jistě být pravděpodobnějším, že se **tohoto cíle dosáhne spíše jasnou a živou kazuistikou, kterou římské právo skýtá, než když bude student hned z počátku vystaven**

[33] Podle našeho názoru by měla taková přednáška svůj význam ještě dnes.

[34] HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4. vydání. Praha: J. Otto, 1910.

[35] Viz. pozn. 35.

[36] BARTOŠEK, M. Římské právo a socialistická společnost. Praha: Academia, 1966, pozn. pod čarou č. 511.

studiu dlouhé řady paragrafů, či od začátku ponořen pouze v teorii právní, vesměs velmi abstraktní.

I dnes se autoři shodují, že je nutno římské právo vyřadit z pod oboru právních dějin a podřadit je pod právo občanské, přesně, jak to požadoval i Sommer. Že je metodologií a zásobárnou kazuistiky pro občanské právo a slouží jako jeho ničím nenahraditelný úvod.[37]

Domníváme se, že žádný úvod do soukromého práva, vyučovaný civilistou nemůže nahradit studium pramenů římského práva. Klíčové je podle našeho soudu zaměřit se na rozdíly mezi klasickým a justiniánským právem. Zcela souhlasíme s tezí prof. Vážného, že soukromé právo udělalo větší pokrok od dob Zákona XII desek do dob císaře Justiniána než od Justiniána do vydání rakouského občanského zákoníku.[38] Při vyložení rozdílů mezi archaickým a pak zejména klasickým a justiniánským právem, bude se moci posluchač a student prvního ročníku právnické fakulty stát svědkem vzniku jednotlivých právních institutů od primitivních počátků po dokonalou a složitou justiniánskou formu. Pozná, s jakými problémy a úskalími se museli římští právníci v rámci toho kterého institutu vypořádat, jakými principy a zásadami se řídili a jak vypadá tento institut v moderních evropských (i mimoevropských – Québec, Louisiana) občanských zákonících.

Dále může římské právo sloužit jako praktická pomůcka při interpretaci občanského práva. A to navzdory skutečnosti, že římské právo není právě stěžejním inspiračním zdrojem nového českého občanského zákoníku. Za hlavní inspirační zdroj je považován rakouský občanský zákoník (ABGB)[39] a ani ten není možno označit za právní památku zcela prostoupenou římským právem. Právě naopak, vznikal v době, která nebyla římskému právu nakloněna a mnohé instituty rakouského práva jsou převzaty z německé a švýcarské právní tradice (např. absence zákazu nabytí od nevlastníka). I přesto je vliv římského práva velmi významný, někdy silný až v negativním významu tohoto slova (viz fragmentární úprava bezdůvodného obohacení nebo odpovědnosti za škodu). A tento silný vliv můžeme sledovat i v novém občanském zákoníku.

[37] CVRČEK, F. a kol. Elektronizace výuky práva. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, str. 75.

[38] Viz předmluva J. Vážného k českému překladu učebnice římského práva P. Bonfanteho. BONFANTE, P. Instituce římského práva. 9. vydání. Brno: ČS.A.S. Právník, 1932.

[39] HORÁK, O. Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích. In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I – § 1–117 Obecná ustanovení. Praha: Leges, 2013.

Zákonodárce ve své snaze převzít velkou a zcela nepochybně zdařilou kodifikaci do českého právního řádu, převzal ji se všemi problémy a nejasnostmi, se kterými byla spojena recepce římského práva. Jako příklad můžeme uvést ustanovení § 3012, což není nic jiného než římská *actio de in rem verso*, jejíž převzetí do rakouského občanského zákoníku z ius commune uvádělo civilistu Stupeckého do rozpaků již na konci 19. století.[40] Možnost aplikace ustanovení § 3012 NOZ[41] a jeho místo v českém soukromém právu není o nic jasnější ani ve třetí dekádě století jednadvacátého.

Znalost římského práva může být tedy více než užitečná i pro interpretaci jednotlivých institutů současného občanského práva, a to ať již jsou nebo nejsou na právu římském založeny.

SEZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH CITACÍ

Antologie československé právní vědy v letech 1918-1939. [1. vyd]. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-750-8.

ARNDTS, Karl Ludwig, SPÁČIL, Jiří (ed.). Učební kniha pandekt. Klasická právnická díla (Wolters Kluwer ČR). Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-517-5.

BARTOŠEK, Milan. Římské právo a socialistická společnost. Praha: Academia, 1966.

BARTOŠEK, Milan, ZPĚVÁK, Karel (ed.). Encyklopedie římského práva. Ilustroval Jan JAVORSKÝ. Pyramida (Panorama). Praha: Panorama, 1981.

BARTOŠEK, Milan. Škola právnického myšlení. Praha: Karolinum, 1993.

BOHÁČEK, Miroslav. O vlivu římskoprávního myšlení na moderní právní vědu. In: RÁLIŠ, Antonín. Pocta k šedesátým narozeninám prof. Dr. Alberta Miloty. Knihovna právnické fakulty Komenského university v Bratislavě. V Bratislavě: Právnická fakulta university Komenského, 1937.

BONFANTE, Pietro. Instituce římského práva. 9. vydání. Knihovna českého akademického spolku "Právník" v Brně. Brno: ČS.A.S. Právník, 1932.

[40] STUPECKÝ J. Versio in rem. Studie k §§. 1041.-1044. vš. obč. zák. Praha: Bursík & Kohout, 1888.

[41] Viz DOSTALÍK, P. komentář k § 3012 In: MELZER, F. – TÉGL, P. a kol. Občanský zákoník: velký komentář. Praha: Leges, 2018, str. 1623-1630.

CVRČEK, František; NOVÁK, František; BERAN, Karel; DOSTALÍK, Petr; URBAN, Michal et al. Elektronizace výuky práva. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020. ISBN 978-80-261-0981-5.

DOSTALÍK, Petr. Obligační nebo věcně-právní účinky pachtu? Spor mezi Františkem Weyrem a Miroslavem Boháčkem, In: Polemiky a spory v právní vědě. Olomouc: PF UP v Olomouci, 2010.

DOSTALÍK, Petr. komentář k § 3012. In: MELZER, Filip. Občanský zákoník: velký komentář. Komentátor. Svazek IX, § 2894-3081. Praha: Leges, 2018. ISBN 978-80-7502-199-1.

HEYROVSKÝ, Leopold. Dějiny a systém soukromého práva římského. 4., opr. vyd. Praha: J. Otto, 1910.

HORÁK, Ondřej. Dějiny kodifikace soukromého práva v českých zemích. In: MELZER, Filip. Občanský zákoník: velký komentář. Komentátor. Svazek I, § 1–117. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-73-1.

PAVLÍČEK, Antonín. O významu práva římského a systému pro moderní právo vůbec a pro rakouské zvláště. In: Právník. Praha: Právnická jednota, 1975.

RANDA, Antonín. Právo vlastnické dle rakouského práva v pořádku systematickém. V Praze: [s.n.], 1871.

SAVIGNY, Friedrich Carl von. System des heutigen Römischen Rechts. Bd. I. Berlin, 1840

SCHELLE, Karel. Římské právo a jeho odkaz v současném právu: vědecká konference, Brno 6. května 1992, katedra dějin státu a práva [a] katedra občanského práva Masarykovy univerzity : sborník. Brno: Masarykova univerzita, 1992.

SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír-HORÁK, Ondřej-KOLUMBER, David (ed.). Encyklopedie českých právních dějin, XXIII. svazek Biografie právníků A-J. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2022. ISBN 978-80-7380-913-3.

SCHELLE, Karel-TAUCHEN, Jaromír-HORÁK, Ondřej-KOLUMBER, David (ed.). Encyklopedie českých právních dějin, XXIV. svazek Biografie právníků K-Ř. Online. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2023. ISBN 978-80-7380-926-3.

URFUS, Valentin. K institucionálnímu dědictví právní vědy usus modernus v přípravě rakouské kodifikace občanského práva. Acta universitatis Brunensis. Iuridica. Sborník učitelů právnické fakulty v Brně. 1975, roč. 5.

SOMMER, Otakar. Novější směry v romanistice. In: Památník Spolku českých právníků Všehrd: [1868-1918]. Knihovna Všehrdu. V Praze: Všehrd, 1918.

SOMMER, Otakar. Reforma právnických studií. Knihovna právnické fakulty university Komenského. Bratislava: Právnická fakulta univ. Komenského, 1925.

STUPECKÝ J. Versio in rem. Studie k §§. 1041.-1044. vš. obč. zák. Praha: Bursík & Kohout, 1888.

REFLEXIE PRINCÍPOV A INŠTITÚTOV RÍMSKEHO SÚKROMNÉHO PRÁVA V SÚDOBEJ SLOVENSKEJ APLIKAČNEJ PRAXI[1]

REFLECTION OF THE PRINCIPLES OF ROMAN PRIVATE LAW IN CONTEMPORARY SLOVAK APPLICATION PRACTICE

Ján Ivančík[2]

Anotácia: *Princípy a zásady súkromného práva patria medzi odkazy rímskeho práva, ktoré doposiaľ najviac vplývajú na priamu aplikačnú prax, nielen na Slovensku, ale aj na európskej úrovni. Jednak ide o abstraktné formulácie s vysokou mierou prepojenia na ius naturale, ale zároveň k ich nadčasovosti nepochybne prispela aj ich jednoduchá formulácia a ľahká uchopiteľnosť. Otázkou však zostáva, či aplikačná prax reflektuje aj rímskoprávne východiská a závery alebo iba argumentačne využíva rímske právo. Síce ako floskulu, ale pre svoju dlhovekosť požívajúcu veľkú mieru autority.*

Kľúčové slová: Rímske právo, právne princípy, inštitúty súkromného práva, judikatúra

Annotation*: The principles of private law are among the outcomes of Roman law, which so far have the greatest influence on direct application practice, not only in Slovakia, but also at the European level. On the one hand, these are abstract formulations with a high degree of connection to ius naturale, but at the same time, their simple formulation and easy grasp undoubtedly contributed to their timelessness. However, the question remains whether the application practice also reflects their meaning in the Roman law or whether it only uses Roman law as an argument. Although like an empty phrase, but because of its longevity, it enjoys a great degree of authority.*

Keywords: Roman law, legal principles, institutes of private law, case law

Úvod

Aplikácia rímskeho práva nemá na historickom území Slovenska dlhodobú tradíciu. Napriek skutočnosti, že rímske právo, najmä v jeho justiniánskej podobe, bolo jednou z hlavných hnacích síl vývoja kontinentálneho právneho myslenia, v podmienkach Uhorska a

[1] Článok je výstupom z projektu VEGA č. 1/0548/22 s názvom „Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia“.

[2] Odborný asistent na Katedre rímskeho a cirkevného práva Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave. Vo svojej odbornej činnosti sa venuje najmä presahom rímskeho práva na súčasnú aplikačnú prax, na vývoj a praktickú využiteľnosť princípov rímskeho súkromného práva a tiež niektoré otázky obligačného práva v klasickom rímskom práve.

jeho právneho partikularizmu bola recepcia rímskeho práva iba limitovaná. Rovnako to platí aj o vplyve *ius commune*.

Ani následný vývoj nebol k rozvoju rímskeho práva veľmi priaznivý. Zatiaľ čo v podmienkach prvej Československej republiky možno identifikovať výraznejšie presahy, najmä prostredníctvom presahov českej úpravy aj na územie Slovenska, nástupom totalitných režimov opäť prichádza skôr k opačným tendenciám. Práve prvorepublikový vývoj, v ktorom recipované rakúske právo v Čechách v rozhodnej miere ovplyvňuje aj slovenský vývoj tak zohráva kľúčovú úlohu pre rozvoj právnej romanistiky a udomácňovanie stáročných inštitútov, resp. princípov a zásad rímskeho súkromného práva v našich geografických šírkach.

Samozrejme, do úvahy treba vziať aj samotný rozvoj právneho myslenia a aplikáciu *ius naturale*, ktoré sú opäť neodmysliteľne späté s rímskym právom, najmä v jeho klasickej podobe. V neposlednom rade tiež význam kánonického práva na naše územie, ktoré v rozhodnej miere čerpá z rímskoprávnej tradície. V tomto zmysle bol rímskoprávny duch prítomný na území Slovenska dlhodobo, až na výnimky spôsobené najmä už zmienenými totalitnými režimami v 20. storočí.[3] Aj vďaka týmto prvkom si preto rímske právo našlo svoj prienik do aplikačnej praxe po roku 1989 a opätovne našlo svoje uplatnenie ako zjednocovateľ s kontinentálnym prvkov, do ktorého sa Slovenská republika etablovala najmä po roku 2004, kedy sa stala plnoprávnym členom Európskej únie.

V duchu myšlienkového nastavenia konferencie "Quo vadis rímske právo" je cieľom tohto príspevku identifikácia súčasných presahov medzi právnou romanistikou a moderným slovenským právom, so zameraním najmä na aplikačnú prax najvyšších súdnych autorít Slovenskej republiky. Na základe zistených kvantitatívnych, ale aj kvalitatívnych pozorovaní je sekundárnym cieľom príspevku stanovenie rozsahu aplikačnej prínosnosti rímskeho práva do budúcnosti.

1. Kvantitatívne pozorovania vplyvu rímskeho práva na súdobú aplikačnú prax

Vzhľadom na skutočnosť, že rímske právo nie je platným prameňom práva pre súčasnú slovenskú aplikačnú prax, je počet odkazov naň v rozhodovacej praxi pomerne vysoký. Týmto

[3] GREGOR, M.: Postavenie rímskeho práva v socialistickej spoločnosti a fenomén socialistickej právnej romanistiky. In: Právny obzor, roč. 101, č. 1, 2018, s. 27-42 a tiež GREGOR, M.: Kritický pohľad nacistickej právnej vedy na rímske právo ako základ moderného občianskeho práva. In: Nedogmatická právna veda : od marxizmu po behaviorálnu ekonómiu. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 43-61

spôsobom sa tak čriepky antického práva dostávajú aj do slovenskej výkladovej praxe.[4] Nejde pritom o ojedinelý prípad excesu, na ktorý následne vo väčšom rozsahu odkazujú ďalšie rozhodnutia najvyšších súdnych autorít, ale vcelku pestrý diapazón odkazov na rímskoprávne princípy, definície inštitútov súkromného práva, či dokonca citovanie učebných textov.[5]

Z hľadiska kvalitatívnych pozorovaní nie je bez záujmu, že odkazy na rímske právo sa v aplikačnej praxi vyskytujú nie iba v odôvodnení rozhodnutí, ale tiež v argumentácií jednotlivých strán. Argumentácia rímskoprávnym elementom preto nie je iba záležitosťou ojedinelých sudcov, ktorí pociťujú potrebu dôvodiť historickoprávnymi aspektom, ale ide o fenomén dotýkajúci sa širšej aplikačnej praxe. Týka sa to rozhodovacej praxe všetkých najvyšších súdnych autorít, teda Najvyššieho súdu SR, Najvyššieho správneho súdu SR a Ústavného súdu SR.

Ak by sme sa na skúmaný problém chceli pozrieť vyčerpávajúcim spôsobom, bola aby nevyhnutná strojová kvantifikácia na základe automatizovaného porovnania, ktoré sme v čase realizácie tohto príspevku nemali k dispozícii. Nižšie uvedené závery je preto potrebné považovať za parciálne výsledky.[6] Pre úplnosť je potrebné poznamenať, že za zmienku o rímskom práve sme v súdnom rozhodnutí považovali prípad, kedy rímskoprávnym elementom dôvodil súd v odôvodnení, ale aj niektorá z argumentujúcich protistrán vo svojom podaní (na ktoré súd poukázal v rozhodnutí).

V rozhodnutiach Ústavného súdu SR sme odkaz na rímske právo[7] identifikovali v 113 prípadoch, ku ktorým je možné pripočítať päť výskytov v odlišných stanoviskách sudcov a tiež dve zmienky v podaniach na Ústavný súd. Väčšina odkazov smeruje na zásadu *vigilantibus iura scripta sunt*, ktorú ústavní sudcovia citovali celkovo 57-krát.[8] Ďalšími často citovanými

[4] Pre viac ohľadom interpretačnej záväznosti vrcholných súdnych orgánov v podmienkach SR pozri napr.: GREGOR, M.: Interpretačná záväznosť judikatúry vrcholných súdnych orgánov v právnom poriadku SR. In: Historia et theoria iuris, roč. 8, č. 2, 2016, s. 8 a nasl.

[5] Ide napríklad o rozhodnutia sp. zn. PL. ÚS 42/2015 zo dňa 12.10.2016 alebo PL. ÚS 10/2016 zo dňa 10.10.2018.

[6] Metodologickým postupom pre vyhľadávanie odkazov na rímske právo bolo manuálne prehľadávanie prostredníctvom webových stránok Najvyššieho súdu SR, Najvyššieho správneho súdu SR a Ústavného súdu SR. Výsledky boli následne verifikované použitím špecializovaného súkromného vyhľadávača (na tento účel sme využili optimalizované vyhľadávanie prostredníctvom portálu judikaty.info). Výsledky vyhľadávania boli realizované bez časového obmedzenia, t.j. za celý čas existencie uvedených súdnych autorít.

[7] Pod týmto pojmom máme na mysli explicitné odkazy na rímske právo, t.j. nie iba citovanie inštitútu, resp. princípu, ktorý pochádza z rímskeho práva, ale priamo odkaz na rímske právo ako také.

[8] Ide o rozhodnutia sp. zn.: II. ÚS 452/2012; I. ÚS 131/2019; III. ÚS 508/2015; II. ÚS 298/2020; II. ÚS 43/2022; II. ÚS 300/2018; II. ÚS 247/2015; I. ÚS 223/09; I. ÚS 265/2020; I. ÚS 39/2018; III. ÚS 190/2011; III. ÚS 515/2015; III. ÚS 582/2014; III. ÚS 437/2012; I. ÚS 68/2016; III. ÚS 176/2018; II. ÚS 157/2021; III. ÚS

zásadami sú: *nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet* (11 výskytov),[9] *iura novit curia* (10 výskytov)[10] a tiež odkaz na rímsko-právnu koncepciu obsahu vlastníckeho práva (9 výskytov).[11] Vo zvyšných prípadoch sú zásady, resp. inštitúty rímskeho práva odkazované bez mnohonásobného výskytu (príkladmo ide o zásady: *errore veritas non amittitur,*[12] *superficies solo cedit*[13] alebo *nemo turpitudinem suam allegare potest*.[14]

Keďže Najvyšší správny súd SR bol kreovaný k máju 2021, nie je prekvapivé, že v jeho rozhodovacej praxi nachádzame odkazov na rímske právo o poznanie menej, konkrétne dvadsať.[15] Aj napriek tomu ide o pomerne zaujímavý fenomén, nakoľko presah rímskeho práva do slovenského správneho práva vnímame iba ako marginálny. Opäť však nie je bez zaujímavosti, že najcitovanejšou zásadou je *vigilantibus iura scripta sunt* (14 výskytov), pri ktorej sudcovia akcentujú potrebu bdelosti účastníkov právnych vzťahov.

V rozhodnutiach Najvyššieho súdu SR sme rozhodnutia s odkazom na rímske právo našli v niekoľkých stovkách prípadov, mnoho z nich však má generický charakter, najmä v prípadoch mnohonásobných podaní rovnakým žalobcom, zväčša nebankovým subjektom.

272/2013; III. ÚS 150/2016; III. ÚS 513/2015; III. ÚS 450/2021; I. ÚS 413/2015; I. ÚS 483/2022; II. ÚS 50/2022; I. ÚS 33/2023; II. ÚS 577/2022; I. ÚS 410/2015; I. ÚS 284/2023; IV. ÚS 130/2023; III. ÚS 323/09; III. ÚS 28/2021; II. ÚS 772/2014; II. ÚS 134/2021; IV. ÚS 376/2018; II. ÚS 538/2020; II. ÚS 563/2020; II. ÚS 429/2020; III. ÚS 523/2016; III. ÚS 206/2017; III. ÚS 184/08; III. ÚS 607/2014; IV. ÚS 427/2023; II. ÚS 87/2019; III. ÚS 386/2021; IV. ÚS 576/2018; I. ÚS 459/2010; IV. ÚS 139/2021; I. ÚS 258/2015; I. ÚS 231/2019; IV. ÚS 484/2018; IV. ÚS 679/2018; I. ÚS 150/2010; III. ÚS 224/2018; I. ÚS 373/2017; III. ÚS 148/2020; IV. ÚS 22/2020; I. ÚS 209/2018.

[9] Citované v rozhodnutiach sp. zn.: II. ÚS 409/2013; I. ÚS 377/2019; II. ÚS 584/2014; I. ÚS 50/2010; I. ÚS 394/08; II. ÚS 414/2018; II. ÚS 419/2016; II. ÚS 423/2023; IV. ÚS 88/2014; I. ÚS 493/2013; IV. ÚS 348/2010.

[10] Citácie v rozhodnutiach sp. zn.: III. ÚS 9/00; III. ÚS 607/2012; II. ÚS 257/2012; IV. ÚS 289/2018; III. ÚS 787/2016; I. ÚS 183/2023; PL. ÚS 29/2020; II. ÚS 348/2018; II. ÚS 701/2017; II. ÚS 211/2010.

[11] Ide o rozhodnutia sp. zn.: II. ÚS 155/2013; I. ÚS 97/09; I. ÚS 407/08; PL. ÚS 19/09; PL. ÚS 42/2015;

PL. ÚS 20/2014; II. ÚS 421/2016; PL. ÚS 1/2020; PL. ÚS 16/2022.

[12] V rozhodnutí sp. zn. I. ÚS 48/99 zo dňa 20.12.1999.

[13] V rozhodnutí sp. zn. II. ÚS 164/2016 zo dňa 18.2.2016.

[14] V rozhodnutiach sp. zn. I. ÚS 160/2021 zo dňa 24.8.2021 a sp. zn. II. ÚS 234/2017 zo dňa 4.4.2017.

[15] Ide o rozhodnutia Najvyššieho správneho súdu SR sp. zn.: 7Svk/25/2022; 5Sfk/30/2021; 1Sžk/33/2021; 10Sžk/12/2020; 8Sžr/2/2021; 6Ssk/24/2021; 6Ssk/65/2023; 6Ssk/61/2022; 2Stk/10/2022; 7Ssk/60/2022; 4Sžrk/3/2021; 5Asan/9/2021; 1Sžk/5/2021; 1Sžfk/61/2021; 1Sžrk/4/2021; 4Sžrk/6/2020; 1Sžk/17/2021; 9Sžsk/82/2018; 32D/13/2021; 32D/6/2021.

Osobitne zaujímavé sú však tie rozhodnutia, ktoré obsahujú aj priamy citát primárneho prameňa rímskeho práva - Justiniánskych Digest.[16]

2. Rímske alebo "rímske" právo?

V kontexte kvantitatívnych pozorovaní môže čitateľ nadobudnúť dojem, že rímske právo má v podmienkach slovenskej aplikačnej praxe nezanedbateľnú úlohu. Samozrejme, pri zohľadnení množstva rozhodnutí, ktoré sú každoročne produkované na všetkých stupňoch súdnej sústavy tvoria rozhodnutia s odkazom na rímske právo, resp. jeho inštitúty iba promile prípadov, no napriek tomu ide neraz o významné kauzy. Práve z uvedeného dôvodu je potrebné zamerať našu pozornosť aj na spôsob odkazov, resp. interpretačné dôsledky, ktoré sa rímskoprávnym elementom prisudzujú.

S ohľadom na rozsah tohto príspevku nie je našou ambíciou komplexne pokryť túto problematiku, skôr chceme na vybraných princípoch, inštitútoch a rozhodnutiach vykonať čiastkové sondy, ktoré môžu v budúcnosti slúžiť ako podklad pre širokospektrálnejší výskum.

Ako vhodné úvodné východisko sa javí analýza princípu *vigilantibus iura scripta sunt,* ktorý sme v praxi identifikovali ako najčastejšie citovaný rozhodovacej praxi slovenských súdov.

V prvom rade je vhodné zmieniť, že skúmaná zásada nemá materiálnoprávne vyjadrenie v slovenskom právnom poriadku. Keďže rímske právo nemožno v slovenských podmienkach v žiadnom ohľade vnímať ako prameň práva, resp. zdroj prameňov práva, výklad uvedenej zásady spočíva výlučne na forme jej zavedenia v rozhodovacej praxi súdov. Týmto spôsobom je možné identifikovať zaujímavú skutočnosť, že zásada *vigilantibus iura scripta sunt,* ktorej formuláciu nachádzame aj v justiniánskych prameňoch, získala v slovenskom modernom práve úplne iný obsah, než to bolo v čase jej zavedenia v antike.[17]

[16] V rozhodnutiach Najvyššieho súdu SR ide o rozhodnutia sp. zn. 6 MCdo 21/2011 zo dňa 30.01.2013; sp. zn. 3Sžhpu/1/2013 zo dňa 09.06.2015 a 6MCdo/21/2011 zo dňa 30.01.2013. V praxi Ústavného súdu SR sme identifikovali sedem takýchto prípadov: sp. zn.: III. ÚS 65/2022 zo dňa 10.02.2022; II. ÚS 319/2022 zo dňa 29.06.2022; II. ÚS 253/2014 zo dňa 06.05.2014; I. ÚS 505/2015 zo dňa 13.01.2016; III. ÚS 60/2022 zo dňa 10.02.2022; III. ÚS 392/2010 zo dňa 08.02.2011 a PL. ÚS 10/2016 zo dňa 10.10.2018.

[17] Pre viac ohľadom pôvodnej formy zavedenia *vigilantibus iura scripta sunt* v klasickom a justiniánskom práve pozri: GROLLMANN, F.: Ius civile vigilantibus scriptum est: Rhetorik oder Rechtsgrundsatz? Von der Historischen Rechtsschule bis zur Gegenwart. In: Vigilanzkulturen, č. 2, 2021, s. 31-33; BALDUS, Ch.: Römische Privatautonomie. In: Archiv für die civilistische Praxis, roč. 210, č. 1, 2010, s. 19 a tiež WILLEMS, C.: Ius civile vigilantibus scriptum est. Ein römischrechtlicher „Grundsatz" als „Grundlage des modernen Rechts"? In: Revue internationale des droits de l'antiquité, roč. 60, č. 1, 2013, s. 356 a nasl.

Explicitné vyjadrenie skúmanej zásady nachádzame vo fragmente od Scaevolu[18] - Scaev. D. 42,8,24: *Sed vigilavi, meliorem meam condicionem feci, ius civile vigilantibus scriptum est: ideoque non revocatur id quod percepi.* ("Ale ja som dával pozor na svoje záujmy a zlepšil som svoje pomery; civilné právo je písané pre bdiacich, a preto, to, čo som získal, nesmie byť vrátené.").[19] Ide o záver, ku ktorému autor dochádza v úvahách nad potenciálnou povinnosťou veriteľa vrátiť plnenie, ktoré dostal od dediča, plniaceho iba jednému z veriteľov, ktorý následne dedičstvo odmietol. V tejto súvislosti Scaevola konštatuje, že rozhodujúcim aspektom bude, či veriteľ svoje plnenie vymáhal oprávnene. Pokiaľ áno, ujmu majú znášať tí veritelia, ktorí zostali pasívni, a teda voči svojej pohľadávke nedbanliví.[20]

Odkazy na ochranu bdelého veriteľa nachádzame aj v ďalších fragmentoch Digest. Menovať možno najmä na Ulp. D. 42,8,6,7[21] a Ulp. D. 15,1,21.[22] Aj na základe týchto fragmentov dochádza Fabian Klinck k záveru, že právnikom Scaevolom konštruovaná zásada si získala argumentačnú stálosť už pre klasických právnikov.[23]

---

[18] Ide o fragment z diela *Scaevola libro singulari quaestionum publice tractatarum.*

[19] Úplné znenie fragmentu Scaev. D. 42,8,24: *Pupillus patri heres extitit et uni creditorum solvit: mox abstinuit hereditate paterna: bona patris veneunt: an id quod accepit creditor revocandum sit, ne melioris condicionis sit quam ceteri creditores? An distinguimus, per gratificationem acceperit an non, ut, si per gratificationem tutorum, revocetur ad eandem portionem, quam ceteri creditores fuerint laturi: sin vero iuste exegerit, ceteri creditores neglexerint exactionem, interea res deterior facta sit, vel mortalitate vel subductis rebus mobilibus vel rebus soli ad irritum perductis, id quod acceperit creditor revocari nullo pacto potest, quoniam alii creditores suae neglegentiae expensum ferre debeant. Quid ergo, si, cum in eo essent, ut bona debitoris mei venirent, solverit mihi pecuniam, an actione revocari ea possit a me? An distinguendum est, is optulerit mihi an ego illi extorserim invito et „ut" si extorserim invito, revocetur, si non extorseim, non revocetur? Sed vigilavi, meliorem meam condicionem feci, ius civile vigilantibus scriptum est: ideoque non revocatur id quod percepi.*

[20] Pre viac pozri: IVANČÍK, J.: Uplatňovanie rímskej zásady vigilantibus iura scripta sunt v modernom práve a jej pôvodný význam v rímskom právnom poriadku. In: 8. česko-slovenské právněhistorické setkání doktorandů a postdoktorandů: sborník z konference. Brno: Masarykova univerzita, 2020, s. 119-129

[21] Ulp. D. 42,8,6,7: *Sciendum Iulianum scribere eoque iure nos uti, ut, qui debitam pecuniam recepit ante, quam bona debitoris possideantur, quamvis sciens prudensque solvendo non esse recipiat, non timere hoc edictum: sibi enim vigilavit. Qui vero post bona possessa debitum suum recepit, hunc in portionem vocandum exaequandumque ceteris creditoribus: neque enim debuit praeripere ceteris post bona possessa, cum iam par condicio omnium creditorum facta esset.*

[22] Ulp. D. 15,1,21: pr. Summa cum ratione etiam hoc peculio praetor imputavit, quod dolo malo domini factum est, quo minus in peculio esset. Sed dolum malum accipere debemus, si ei ademit peculium: sed et si eum intricare peculium in necem creditorum passus est, Mela scribit dolo malo eius factum. Sed et si quis, cum suspicaretur alium secum acturum, alio peculium avertat, dolo non caret. Sed si alii solvit, non dubito de hoc, quin non teneatur, quoniam creditori solvitur et licet creditori vigilare ad suum consequendum.

[23] KLINCK, F.: Die Grundlagen der besonderen Insolvenzanfechtung. Gläubiger- und Vertrauensschutz im Übergang vom Prioritäts- zum Gleichbehandlungsgrundsatz. Berlin: De Gruyter, 2011, s. 5

Pri pohľade na súdobé odkazy rozhodovacej činnosti súdov na *vigilantibus iura scripta sunt* vidieť markantné zovšeobecnenie skúmanej zásady, z ktorej sa vo veľkom rozsahu stala argumentačná hantírka bez ostrého zamerania. Dokumentuje to skutočnosť, že plejáda odkazujúcich rozhodnutí má iný, než rýdzo súkromnoprávny charakter. Čisto ilustratívne možno zmieniť napríklad rozhodnutia Ústavného súdu SR sp. zn. II. ÚS 379/2010 zo dňa 23. septembra 2010, týkajúce sa aktualizácie zápisov v živnostenskom registri;[24] sp. zn. I. ÚS 402/08 z 1. apríla 2009, zamerané na otázku presahu trestnosti konania so súkromnoprávnym základom;[25] prípadne čisto trestnoprávne rozhodnutie Najvyššieho súdu SR sp. zn. 4Tdo/75/2020 zo dňa 1. februára 2022.[26]

Zo súkromnoprávneho diapazónu rozhodnutí sa veľká časť týka spotrebiteľských vzťahov, kde dochádza k popretiu zásady, resp. má ísť o výnimku z jej aplikácie za účelom ochrany fakticky slabšej strany sporu. Najväčšia časť súdnych rozhodnutí preto odkazuje na *vigilantibus iura scripta sunt* negatívnym spôsobom, teda ako výnimku z domnelo všeobecnej zásady civilného práva. V množstve ďalších rozhodnutí je do popredia kladený procesný charakter bdelosti účastníka súkromnoprávnych vzťahov, ktorý má nami skúmaná zásada vyjadrovať.[27] Na tomto mieste sa javí ako vhodné poznamenať, že zdôrazňovanie procesnoprávneho aspektu bdelosti práve zásadou *vigilantibus iura* nie je výnimočným javom

[24] Ústavný súd v rozhodnutí konštatoval, že: "*V tejto súvislosti ústavný súd poníma zásadu „vigilantibus iura scripta sunt", ktorá zdôrazňuje aj vlastné pričinenie subjektu právnych vzťahov vo vzťahu k ochrane svojich práv, keď požaduje, aby sledoval svoje subjektívne práva, staral sa o ne a robil také kroky, v dôsledku ktorých by nedochádzalo k ich ohrozovaniu alebo poškodzovaniu. V danom prípade má ústavný súd na mysli záujem sťažovateľa ako účastníka obchodnoprávnych vzťahov poskytnúť svojim zmluvným partnerom dostatočné, aktuálne a relevantné údaje, ktoré by dostatočne umožnili jeho identifikáciu a kontaktovanie sa s ním v prípade nejasností či sporu týkajúcich obsahu vzájomných práv a povinností."*

[25] Ústavný súd v rozhodnutí konštatoval, že: "*Trestné právo (trestný čin) s trestnoprávnou kvalifikáciou určitého konania, ktoré má súkromnoprávny základ, je potrebné považovať za ultima ratio, teda za krajný právny prostriedok, ktorý má význam predovšetkým celospoločenský, t. j. z hľadiska ochrany základných spoločenských hodnôt. V zásade však nemôže slúžiť ako prostriedok nahradzujúci ochranu práv a právnych záujmov jednotlivca v oblasti súkromnoprávnych vzťahov, kde závisí predovšetkým na individuálnej aktivite jednotlivca, aby strážil svoje práva (vigilantibus iura), ktorým má súdna moc poskytovať ochranu."*

[26] Najvyšší súd na skúmanú zásadu odkázal nasledovne: "*Ak ustanovený obhajca prima facie neplní svoje povinnosti, príslušné orgány síce musia ustanoviť iného obhajcu alebo urobiť vhodné opatrenia, aby obhajoba nebola iluzórna (II. ÚS 452/2010), z obsahu spisového materiálu v predmetnej veci však nevyplýva, že by na zásah zo strany súdu v tomto zmysle bol daný dôvod, resp. ani sám obvinený v priebehu konania nenamietal spôsob vedenia obhajoby a ustanoveného obhajcu, hoci mal možnosť iniciovať zmenu v osobe obhajcu v zmysle § 43 ods. 1 Tr. por. V tejto súvislosti je potrebné dať do pozornosti zásadu vigilantibus iura scripta sunt (práva patria bdelým), v zmysle ktorej práva prináležia predovšetkým tým, ktorí sa aktívne zaujímajú o ochranu a výkon svojich práv, a podľa ktorej zodpovednosť za zanedbanie uplatnenia svojich procesných práv nemožno presúvať na iné osoby."*

[27] Ide napríklad o napr. rozhodnutie sp. zn. I. ÚS 654/2016 z 12. októbra 2016 alebo o uznesenie Najvyššieho súdu SR sp. zn. zo 5Obdo/77/2019 dňa 15. apríla 2020

pre slovenskú rozhodovaciu prax, ale badať ho aj na celoeurópskej úrovni,[28] či dokonca v mimo európskom priestore.[29]

Hoci naša snaha smeruje k výberu reprezentatívneho príkladu, nemali by sme sa obmedziť iba na jednu zásadu. Pri hľadaní rímskoprávnych stôp v slovenskej aplikačnej praxi identifikujeme napr. zásadu *pacta sunt servanda*. Zľudovená formulácia, vyjadrujúca potrebu dodržiavania dohôd má latinské vyjadrenie, čo ľahko zvádza so spojením s rímskym právom. Práve odkaz na jeho dlhovekosť môže pridať právnej argumentácií želanú autoritu.[30] Paradoxom situácie je, že rímske právo sa vyznačovalo typovou viazanosťou.[31] Preto nie je prekvapením, že zásada *pacta sunt servanda* má svoj pôvod až v kánonickom práve, kde bola do platnosti uvedená dekrétmi pápeža Gregora IX, aby priznala záväznosť aj tým dohodám, ktoré by inak žalobnú ochranu nepožívali.[32]

Ojedinelé, avšak nie vylúčené, sú prípady, kedy je rímskemu právu priznaná priama normotvorná hodnota. V tomto ohľade je mimoriadne zaujímavým príkladom aplikácia domnelej zásady rímskeho práva, "*podľa ktorej je veriteľ oprávnený vymáhať zmluvnú pokutu, iba za predpokladu, že sám dodržal všetky svoje povinnosti, ktoré mu vyplývajú zo zmluvy alebo zo zákona.*" Krajský súd v Bratislave takto argumentoval v prípade uplatnenia nároku na zmluvnú pokutu pre omeškanie žalovaného s odovzdaním diela - webovej stránky. Sporným momentom bolo dokončenie stránky, keďže riadna zmluvná definícia v tomto ohľade absentovala a žalobca zadával žalovanému aj napriek uplynutiu dodacej lehoty nové špecifikácie na opravy a doplnenia. Najvyšší súd sa ako dovolací orgán s takto koncipovanou

---

[28] Príkladmo ide o návrhy generálneho advokáta Niila Jääskinena prednesené 26. mája 2011 v spojenej veci C-89/10 a C-96/10 alebo návrhy generálneho advokáta Mischa zo dňa 12. marca 1998 vo veci C-210/96. Pre viac pozri aj: ÖSTLUND, A.: Effectiveness versus Procedural Protection: Tensions triggered by the EU law mandate of ex officio review. Baden-Baden: Nomos, 2019, s. 176. Östlund poukazuje aj na anglický hovorový ekvivalent zásady "Use it, or lose it".

[29] Viď napr. rozhodnutie amerického súdu Unites Court of Appeal, Fourth Circuit zo 16. marca 2001 (Lyons Partnership, L.P. v. Morris Costumes, Inc.), 243 F. 3d 789

[30] Napr. v náleze ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 472/2021 z 18. januára 2022: "*Ako to z už citovanej judikatúry (pozri bod 34) vyplýva, pri výklade a právnom posudzovaní zmlúv treba vychádzať zo zásady rímskeho práva „pacta sunt servanda" (zmluvy sa majú dodržiavať), pričom pri viacerých možných výkladoch má prednosť ten, ktorý smeruje k zachovaniu platnosti (a teda realizovateľnosti) zmluvy (IV. ÚS 340/2012). Rovnaká zásada sa musí vzťahovať aj na výklad a právne posudzovanie jednostranných (unilaterálnych) adresovaných právnych úkonov."*

[31] MLKVÝ, M.; MLKVÁ ILLÝOVÁ Z.: Historický vývoj zmluvných záväzkov. In: Historia et theoria iuris, roč. 14, č. 2, 2022, s. 104

[32] Pre viac pozri napr.: GEŠKOVÁ, K., NOVOTNÁ, M. a kol. Zásady európskeho súkromného práva. Súbor interpretačných a aplikačných nástrojov. Praha: Leges, 2019, s. 113-114

aplikáciou "rímskej zásady" nestotožnil, pretože táto "*explicitne z Občianskeho zákonníka nevyplýva a z doterajšej rozhodovacej praxe dovolaciemu súdu nie je známa*".[33]

Naopak, sériu úspešných rozhodnutí možno lokalizovať s ohľadom na aplikáciu princípu spravodlivosti, s rímskoprávnym elementom vyjadreným formuláciou Celsa: *ius est ars boni et aequi*.[34] V tomto prípade ide do popredia iusnaturalistický koncept, ktorý do popredia kladie nie formu, ale hľadanie dobrého a spravodlivého usporiadania sporov.[35] Tu badať potenciálny odkaz rímskeho práva, ktorý je živý aj pre modernú spoločnosť. Presne týmto spôsobom totiž pôsobilo aj prétorské právo, resp. klasická rímska jurisprudencia pri hľadaní riešení tak, aby nepružné a skostnatelé *ius civile* síce zachovalo svoju ideovú konštrukciu, avšak bolo realizované s mäkkým obalom, čo najviac reflektujúcim ducha *aequitas*.

Záver

Na základe vykonanej parciálnej kvantitatívnej a kvalitatívnej analýzy sa v syntéze žiada opätovne sa vrátiť k základnej otázke konferencie, vzletne odkazujúcej na román Henryka Sienkiewicza - Quo vadis rímske právo?

Z nášho pohľadu je očividné, že rímske právo si popri nespochybniteľnej úlohe v propedeutike stále zachováva živý potenciál aj v argumentačnej praxi. Problémom však je, pokiaľ obsah myšlienkového dedičstva (najmä princípov, zásad a inštitútov rímskeho práva) zostáva sploštený na bezduché floskuly, hodiace sa s ohľadom na ich latinské vyjadrenie a dlhovekosť. V podmienkach Slovenskej republiky nepochybne treba prihliadať na skutočnosť, že recepcia rímskeho práva v našich geografických šírkach má svoje limity. Tieto sú ešte viac podčiarknuté obdobím diskontinuity od akýchkoľvek kontinentálnych právnych štandardov počas totalitných režimov v 20. storočí. Nič to však nemení na fakte, že rímske právo tvorí myšlienkovú kostru práva drvivej väčšiny európskych štátov a aj zjednoteného európskeho priestoru, do ktorého Slovenská republika dnes nepochybne patrí.

---

[33] Pre viac pozri uznesenie NS SR sp. zn. 4Obdo/108/2019 zo dňa 31. mája 2021

[34] Ulp. D. 1,1,1: *Iuri operam daturum prius nosse oportet, unde nomen iuris descendat. Est autem a iustitia appellatum: nam, ut eleganter Celsus definit, ius est ars boni et aequi.* (preklad BLAHO, P.; VAŇKOVÁ, J.: Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus. I. Žilina: Eurokódex, 2008, s. 53: Kto chce študovať právo, musí najprv vedieť, od čoho je odvodené slovo právo. Právo je nazvané podľa výrazu spravodlivosť, alebo, ako ho elegantne definoval Celsus, právo je umenie dobra a spravodlivosti.)

[35] Pre viac pozri napr. nález ÚS SR sp. zn. II. ÚS 111/2015 zo dňa 3. septembra 2015 a pre porovnanie tiež uznesenia ÚS SR sp. zn. IV. ÚS 578/2020 zo dňa 18. novembra 2020, sp. zn. III. ÚS 398/2020 z 20. októbra 2020 alebo sp. zn. IV. ÚS 118/2022 zo dňa 15. marca 2022.

Z uvedeného dôvodu je konštrukcia inštitútov súkromného práva v modernom poriadku systémovo prepojená s koreňmi v rímskom práve. Rovnako sa do popredia tlačia princípy a zásady, ktoré majú vzhľadom na svoj iusnaturalistický charakter potenciál vyvažovať krivdy a nedostatky pozitívneho práva. A práve tu by mala v budúcnosti stáť kvalitná práca slovenských romanistov, poskytujúcich historicko-kontextuálny výklad, z ktorého budú môcť čerpať sudcovia i advokáti vo svojej každodennej praxi. Týmto spôsobom je možné zabezpečiť, aby vágne princípy dostávali zmysluplný obsah a aby odkazy na rímske právo v judikatúre neboli násilné, či bez reálneho základu.

Zároveň by rímske právo, ale aj právni historici v širšom kontexte, mali stáť v popredí rekodifikačných snáh v civilistike. V žiadnom ohľade nechceme konštatovať, že je nevyhnutné snažiť sa vzkriesiť minulosť alebo bezmyšlienkovite preberať historické právne relikty. Je však dôležité, aby slovenský zákonodarca dbal na možné obnovenie inštitútov, ktoré na našom území mali historické opodstatnenie a z aplikačnej praxe boli násilne vytrhnuté v toľko zmieňovanom 20. storočí. Taktiež môže ísť o inštitúty, ktoré uhorskému, či československému právnemu poriadku neboli známe, avšak kladú do popredia autonómnu vôľu jednotlivca a v 21. storočí majú racionálne opodstatnenie.[36] Na mysli máme inštitúty ako sú zásnuby a ďalšiu úpravu predmanželských vzťahov,[37] či potenciálne zavedenie singulárnej sukcesie pre prípad smrti, resp. ďalšie úpravy v dedičskom práve.[38]

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

Právne pramene, edície prameňov a právne preklady

BLAHO, P.; VAŇKOVÁ, J.: Corpus Iuris Civilis. Digesta. Tomus. I. Žilina: Eurokódex, 2008

[36] K presahom rímskeho a slovenského práva pozri tiež: ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V.: Chosen Roman and canon law institutions in the recent positive law of the Slovak Republic. In: Studia Iuridica Toruniensia, č. 30, 2022, s. 51-66

[37] LACLAVÍKOVÁ, M.; VLADÁR, V.: Rímsko--kánonické reflexie inštitútu zasnúbenia v uhorskom, československom a slovenskom práve. In: Právněhistorické studie. roč. 49, č. 2, 2019, s. 88-111 a k rímskoprávnym aspektom pozri tiež: NEMEC, M.: Sloboda vôle a uzavieranie manželstva v rímskom práve. In: Banskobystrické zámocké dni: zborník zo 6. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie na tému „Aktuálne otázky hodnôt v kontinentálnom právnom systéme", 14.-15. november 2023, Vígľaš. Banská Bystrica: Belianum, 2024, s. 101-106

[38] Príkladmo: PRNOVÁ, J.: Darovanie na smrteľnej posteli podľa rímskeho práva. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae. roč. 41, č. 1, 2022, s. 98-112

MOMMSEN, T. (eds.): Digesta Iustiniani Augusti. Vol. 2. Berolini: Apud Weidmannos, 1870

SCOTT, S. P. (eds.): The Civil Law, II. Cincinnati, 1932, [online], dostupné na: https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Anglica/just1_Scott.htm

Zoznam použitej literatúry:

BALDUS, Ch.: Römische Privatautonomie. In: Archiv für die civilistische Praxis, roč. 210, č. 1, 2010

ČUNDERLÍK ČERBOVÁ, V.: Chosen Roman and canon law institutions in the recent positive law of the Slovak Republic. In: Studia Iuridica Toruniensia, č. 30, 2022

GEŠKOVÁ, K., NOVOTNÁ, M. a kol. Zásady európskeho súkromného práva. Súbor interpretačných a aplikačných nástrojov. Praha: Leges, 2019

GREGOR, M.: Interpretačná záväznosť judikatúry vrcholných súdnych orgánov v právnom poriadku SR. In: Historia et theoria iuris, roč. 8, č. 2, 2016

GREGOR, M.: Kritický pohľad nacistickej právnej vedy na rímske právo ako základ moderného občianskeho práva. In: Nedogmatická právna veda : od marxizmu po behaviorálnu ekonómiu. Praha: Wolters Kluwer, 2017

GREGOR, M.: Postavenie rímskeho práva v socialistickej spoločnosti a fenomén socialistickej právnej romanistiky. In: Právny obzor, roč. 101, č. 1, 2018

GROLLMANN, F.: Ius civile vigilantibus scriptum est: Rhetorik oder Rechtsgrundsatz? Von der Historischen Rechtsschule bis zur Gegenwart. In: Vigilanzkulturen, č. 2, 2021

IVANČÍK, J.: Uplatňovanie rímskej zásady vigilantibus iura scripta sunt v modernom práve a jej pôvodný význam v rímskom právnom poriadku. In: 8. česko-slovenské právněhistorické setkání doktorandů a postdoktorandů: sborník z konference. Brno: Masarykova univerzita, 2020

KLINCK, F.: Die Grundlagen der besonderen Insolvenzanfechtung. Gläubiger- und Vertrauensschutz im Übergang vom Prioritäts- zum Gleichbehandlungsgrundsatz. Berlin: De Gruyter, 2011

LACLAVÍKOVÁ, M.; VLADÁR, V.: Rímsko-kánonické reflexie inštitútu zasnúbenia v uhorskom, československom a slovenskom práve. In: Právněhistorické studie. roč. 49, č. 2, 2019

MLKVÝ, M.; MLKVÁ ILLÝOVÁ Z.: Historický vývoj zmluvných záväzkov. In: Historia et theoria iuris, roč. 14, č. 2, 2022

NEMEC, M.: Sloboda vôle a uzavieranie manželstva v rímskom práve. In: Banskobystrické zámocké dni: zborník zo 6. ročníka medzinárodnej vedeckej konferencie na tému „Aktuálne otázky hodnôt v kontinentálnom právnom systéme", 14.-15. november 2023, Vígľaš. Banská Bystrica: Belianum, 2024

ÖSTLUND, A.: Effectiveness versus Procedural Protection: Tensions triggered by the EU law mandate of ex officio review. Baden-Baden: Nomos, 2019

PRNOVÁ, J.: Darovanie na smrteľnej posteli podľa rímskeho práva. In: Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae. roč. 41, č. 1, 2022

WILLEMS, C.: Ius civile vigilantibus scriptum est. Ein römischrechtlicher „Grundsatz“ als „Grundlage des modernen Rechts“? In: Revue internationale des droits de l'antiquité, roč. 60, č. 1, 2013

OPODSTATNENIE A UŽITOČNOSŤ VÝUČBY RÍMSKEHO PRÁVA V PRÁVNICKOM VZDELÁVANÍ V ČESKEJ REPUBLIKE A V SLOVENSKEJ REPUBLIKE

JUSTIFICATION AND USEFULNESS OF TEACHING OF ROMAN LAW IN LEGAL EDUCATION IN THE CZECH REPUBLIC AND THE SLOVAK REPUBLIC

Matej Pekarik[1]

Abstrakt

Článok podáva štrukturálny prehľad právnej úpravy predovšetkým súkromného práva a vo svetle výsledkov tohto prehľadu sa zaoberá otázkou prínosu znalostí náuky rímskeho práva v právnej praxi.

Kľúčové slová

Rímske právo – súkromné právo – občiansky zákonník – obchodný zákonník – zákon o rodine

Abstract

The article gives a structural overview of the legal regulation of private law in particular and, in the light of the results of this overview, discusses the question of the benefits of the knowledge of the doctrine of Roman law in legal practice.

Keywords

Roman Law – Civil law – Civil code – Commercial code – Family code

Úvod

Európska kultúra stojí na troch pilieroch: grécka múdrosť, rímskoprávna vzdelanosť a kresťanská mravnosť. O Ríme a Rimanoch sa britský historik Edward Gibbon vyjadril v tom zmysle, že „Rimania dobyli svet trikrát: svojimi zbraňami, svojím právom a svojím náboženstvom“. Pri všetkej rezervovanosti voči tejto vzletnej myšlienke nemožno popierať, že antický rímsky štát a jeho národ zanechali v dejinách Európy a sveta doteraz zreteľne viditeľnú

[1] Mgr. Matej Pekarik, PhD., odborný asistent, Katedra práva, Fakulta Vysoká škola podnikání a práva, Panevropská univerzita, Praha/Ostrava.

a pravdepodobne ešte dlho identifikovateľnú stopu. Rímsky vplyv badať vo všetkých oblastiach spoločenského života a vo všetkých vedných odboroch.

Najvýraznejšie však Rimania formovali európsku právnu vedu. To je známy a v priebehu právnického vzdelávania často a v rôznych súvislostiach spomínaný fakt. Práve preto na tomto mieste rezignujeme na podanie uceleného prehľadu toho, ako sa rímske právo stalo základom európskej právnej kultúry a právnej vedy samotnej, lež len v najväčšej stručnosti upozorníme na hlavné body a dôležité detaily, ktoré sú východiskom pre úvahy v ďalšom texte. Na úvod je potrebné poukázať na fakt, že v právnickom vzdelávaní stojí trochu v úzadí fakt, že spomínanému formovaniu európskej právnej vedy Rimanmi predchádzalo formovanie európskej právnej praxe Rimanmi. Inými slovami, pozitívne právo vytvorené v starovekom Ríme bolo pozitívnym právom v celej Európe, a to mnoho storočí po tom, ako prestal existovať staroveký rímsky štát, v ktorom toto právo vzniklo. A i dynamika toho, ako došlo k tomu, že Rimania formovali nielen svoju vlastnú (čo je logické) právnu prax, ale i právnu prax celej Európy, je neobyčajná. Európska právna prax totiž na právnu prax starovekých Rimanov nenadviazala priamo a plynule. Rimania si (ako napokon všetky národy) svoj právny poriadok vytvárali od vzniku svojho štátu niekedy v 8. storočí pred Kr.,[2] právny poriadok a právnu prax antického rímskeho štátu na úroveň nepomerne prevyšujúcu všetky antické národy povzniesli v tzv. klasickom období rímskeho práva (polovica 2. storočia pred Kr. – polovica 3. storočia po Kr.) prétor[3] a jurisprudencia,[4] po troch storočiach úpadku v poklasickom období zozbieral a kodifikoval a tým pre budúce generácie zachoval právny poriadok klasického obdobia východorímsky cisár Justinián,[5] resp. komisia ním zostavená a vymenovaná,[6] v tejto podobe sa klasické rímske právo vrátilo na západnú časť bývalého rímskeho impéria, a po ďalších piatich storočiach spočívania sa na prelome 11. a 12. storočia

[2] Datovanie vzniku antického rímskeho štátu (založenie Ríma) je v antickej spisbe nejednotné. Presadilo sa datovanie Tita Livia z jeho diela Ab urbe condita, ktoré za dátum založenia Ríma považuje 21. apríl roku 753 pred Kr.

[3] O úrade rímskeho prétora a jeho vplyve na vývoj rímskeho práva bližšie pozri napr. WIEACKER, F.: Vom römischen Recht, Stuttgart, 1961, s. 83-127; PÓLAY, E.: A praetor szerepe a római magánjog fejlődésében, Miskolc, 1944; WESENBERG, G.: s.v. praetor, in: Paulys Realenzykolpädie der classischen Altertumswissenschaft, s. 1581-1605.

[4] O rímskej jurisprudencii bližšie pozri napr. BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva, Praha: Panorama, 1981, s. 329-345; BERGER, A.: s.v. Iurisprudentia, in: Paulys Realenzykolpädie der classischen Altertumswissenschaft, s. 1159-1200; WENGER, L.: Die Quellen des römischen Rechts, Wien, 1953, s. 479-530.

[5] O osobe, živote a diele cisára Justiniána bližšie pozri napr. ARCHI, G. G.: Giustiniano legislatore, Bologna (1970), 236 s.; BROWNING, R.: Justinian and Theodora, London (1987), 255 s.

[6] O komisii, jej vedúcej osobnosti – Triboniánovi, spôsobe a výsledkoch jej práce bližšie pozri BLAHO, P. – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: Základy rímskeho práva, Bratislava, VO PFUK, 1997, 485 s. ISBN 80-7160-086-5, s. 61 a nasl.

vďaka Irneriovi[7] a jeho nasledovníkom opäť začalo používať. Antické rímske právo sa teda opäť stalo platným právom – jednak ako *ius commune*,[8] a jednak *ratione imperii*.[9] A to, že ide o platné právo, bolo potom podnetom pre ďalšie vedecké spracovávanie antického rímskeho práva v podobe zachytenej justiniánskou kodifikáciou. Počnúc samotným Irneriom všetci vedci spracovávajúci antické rímske právo obsiahnuté v justiniánskej kodifikácii pristupovali k látke ako k platnému právu – síce každý inak, ale stále k platnému právu používanému v praxi. Snáď nič nie je lepším dôkazom tejto skutočnosti ako monumentálne dielo *System des heutigen römischen Rechts* Karla Friedricha von Savigyny v ôsmich zväzkoch vydané postupne v rokoch 1840-1849. Preto bolo vyučovanie rímskeho práva v rámci právnického vzdelávania absolútne nepostrádateľné.

K zásadnému obratu v tejto úlohe rímskeho práva, resp. k tomu, aby vôbec bolo možné uvažovať o možnosti právnického vzdelávania a právnej praxe bez učenia rímskeho práva, dochádza v európskych dejinách po vzniku tzv. prirodzenoprávnych kodifikácií – predovšetkým francúzskeho Code Civile (CC) v roku 1804 a rakúskeho Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (ABGB) v roku 1811; nemecký Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) z roku 1900 tiež patrí medzi veľké prirodzenoprávne kodifikácie, ale jeho situácia je trochu iná, keďže vznikol o dosť neskôr ako prvé dve. Každý z týchto nových súkromnoprávnych kódexov (BGB nevynímajúc) totiž zákonodarca prináša s ambíciou nahradiť všetky doterajšie pramene práva. Realizácia a aplikácia práva preto už nebola odkázaná na rímske právo, keďže nové kódexy boli všeobecné a mali za úlohu normovať všetky situácie, ktoré v budúcnosti v oblasti pôsobnosti nového kódexu vzniknú.

Nie nepodobná je situácia v súčasnom súkromnom práve v Slovenskej republike, ale predovšetkým v Českej republike. Oba štáty, nástupnícke štáty bývalého Československa, sú postsocialistické štáty, ktoré zo svojho právneho poriadku odstraňujú anachronizmy minulého režimu. Pokiaľ ide o súkromné právo, v Českej republike je rekodifikácia súkromného práva zavŕšená – od roku 2012 je v Českej republike platný a od roku 2014 účinný nový Občiansky zákonník, resp. prakticky celé súkromné právo, vybudované okolo nového občianskeho zákonníka ako kódexu všeobecného súkromného práva. V Slovenskej republike je

[7] O osobe, živote a diele Irneria bližšie pozri napr. LANGE, H.: Römisches Recht im Mittelalter. Band I: Die Glossatoren, München: C. H. Beck, 1997, 485 s., ISBN 978-3-406-41904-1.

[8] K pojmu „ius commune“ bližšie pozri napr. LEONHARD, R.: s.v. ius commune, in: Paulys Realenzykolpädie der classischen Altertumswissenschaft, s. 1211; REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie, Bratislava: Iura edition, 2010, s. 92 a nasl.; FÖLDI, A. – HAMZA, G.: A római jog története és institúciói, 11. prepracované a rozšírené vydanie, Budapest: Nemzeti tankönyvkiadó, 2006, s. 109 a nasl.

[9] URFUS, V. Historické základy novodobého práva soukromého, Praha: C. H. Beck/SEVT, 1994. 135s. ISBN 80-7049-107-8s. 11 a nasl.

rekodifikácia súkromného práva v pokročilom štádiu, nie však zavŕšená – časť súkromného práva, konkrétne rodinné právo, je rekodifikovaná v podobe zákona o rodine, avšak zvyšok súkromného práva sa naďalej riadi občianskym zákonníkom pochádzajúcim ešte z minulého režimu, hoci mnohokrát novelizovaným. V nasledujúcich riadkoch sa pokúsime nájsť odpoveď na otázku, či je ešte rímske právo potrebné v právnickom vzdelávaní a právnej praxi v súčasnej Slovenskej republike a Českej republike. Fakt, že spomínané socialistické anachronizmy boli z právneho poriadku odstránené a nahradené, aspoň pokiaľ ide o súkromné právo, moderným komplexným kódexom (ČR), resp. aspoň čiastočnou rekodifikáciou jednej oblasti súkromného práva a čiastkovými novelami zostávajúcej časti súkromného práva (SR), otvára otázku, či je ešte potrebné rímske právo v právnickom vzdelávaní a právnickej praxi. Dosiaľ totiž rímske právo bolo v právnej praxi oboch štátov nevyhnutnou pomôckou na to, aby bolo možné kontemporálne interpretovať a aplikovať právnu úpravu zaťaženú socialistickými anachronizmami.[10]

1. Spoločná minulosť – Československo

V Československej republike obnovenej po 2. svetovej vojne bolo po komunistickom prevrate v roku 1948 rodinné právo (podľa sovietskeho vzoru) vyňaté zo všeobecného občianskeho práva. Dovtedajšie „občianskoprávne provizórium“[11] spred roka 1948, keď v českých krajinách sa naďalej používalo občianske právo zakladajúce sa na ABGB[12] a na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi sa používalo uhorské súkromné právo zakladajúce sa na Opus Tripartitum Štefana Werbőczyho z roku 1514[13] a Dočasných súdnych pravidlách Judexkuriálnej konferencie z roku 1861[14], bolo nahradené novým občianskym zákonníkom[15], ktorý na rozdiel od ABGB neobsahoval právnu úpravu rodinných vzťahov, a zákonom o práve rodinnom[16]. Oba kódexy boli v 60. rokoch 20. storočia rekodifikované – občiansky zákonník

[10] Obsahové anachronizmy, ako je napr. osobné užívanie, družstevné užívanie a pod., boli z občianskeho práva veľmi operatívne vykorenené, pretrvávali však koncepčné, systémové anachronizmy, a na tie jednoduchá novelizácia nestačila. K tomu bližšie pozri napr. Lazar, J. a kol.: Občianske právo hmotné, 1. zv., Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 53 a nasl.
[11] K tomu bližšie pozri napr. KUKLÍK, J.: Dějiny československého práva 1945-1989, Praha: Auditorium, 2011, 426 s., ISBN 978-80-87284-17-9.
[12] Patent č. 946/1811 JGS (Justizgesetzsammlung – zbierka justičných zákonov) z 1. júna 1811 Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie (Všeobecný občiansky zákonník pre všetky nemecké dedičné krajiny Rakúskej monarchie).
[13] Bližšie pozri napr. KADLEC, K.: Verbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené, Praha: Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1902, 309 s.
[14] Bližšie pozri napr. GÁBRIŠ, T.: Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861, Bratislava: Wolters Kluwer, 2014, 508 s.
[15] Zákon č. 141/1950 Zb., občiansky zákonník.
[16] Zákon č. 256/1949 Zb. o práve rodinnom.

rovnomenným právnym predpisom[17] (ďalej len „OZ 1964“) a zákon o práve rodinnom zákonom o rodine[18] (ďalej len „ZR“), ale samostatná právna úprava rodinného práva mimo občianskeho zákonníka zostala.

Po roku 1989 vyvstala požiadavka a potreba rekodifikovať socialistické občianske právo, resp. nahradiť socialistické občianske právo takým občianskym právom, ktoré vyhovuje zmeneným spoločenským vzťahom po odstránení socializmu, a v rámci tejto rekodifikácie začleniť rodinné právo späť do občianskeho zákonníka. Akútna nutnosť prispôsobiť súkromné právo zásadne zmeneným pomerom viedla k urýchlenej „nepravej rekodifikácii“ súkromného práva v podobe novely Občianskeho zákonníka zákonom č. 509/1991 Zb., zrušenia Hospodárskeho zákonníka (zákon č. 109/1964 Zb. v znení neskorších predpisov) a Zákonníka medzinárodného obchodu (zákon č. 101/1963 Zb. v znení neskorších predpisov) a jeho nahradenia Obchodným zákonníkom (zákon č. 513/1991 Zb.). Bolo to však iba núdzové a prechodné riešenie, keďže československé socialistické „súkromné“ právo tvorené sústavou viacerých samostatných, navzájom neprepojených kódexov, predovšetkým Občianskeho zákonníka z roku 1964, už spomínaného Hospodárskeho zákonníka, Zákonníka medzinárodného obchodu a Zákonníka práce stálo na úzkej odvetvovej koncepcii regulácie právnych vzťahov, a tak a priori nemohlo byť funkčným regulatívom v modernej občianskej spoločnosti založenej na osobnej, vlastníckej a zmluvnej slobode. Preto ambície postaviť československé občianske právo na novú, modernú a predovšetkým fungujúcu platformu, ktorej základom by bol občiansky zákonník ako tzv. kódex všeobecného súkromného práva (tzv. monistická koncepcia), pretrvávali. Na týchto ambíciách nič nezmenil ani zánik Československa 1. januára 1993. Zmena nastala iba v tom, že po rozdelení spoločného štátu sa každá z nástupníckych republík prepracovávala k rekodifikácii (nielen) súkromného práva vlastnou cestou, v rámci svojich možností, pričom nepoľavili v úzkej spolupráci.

2. Slovenská republika

Po vzniku samostatnej Slovenskej republiky pokračovali snahy o rekodifikáciu súkromného práva; nebolo žiaduce, ba priam ani prakticky možné sa tejto ambície vzdať. Ako už bolo vyššie spomenuté, legislatívne riešenie z roku 1991 bolo len provizóriom, na čom sa zhodli teória, prax i legislatíva[19].

[17] Zákon č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník.
[18] Zákon č. 94/1963 Zb. o rodine.
[19] Lazar, J. a kol.: dielo cit. v pozn. č. 10, s. 63-64.

Prvá rekodifikačná komisia po vzniku Slovenskej republiky pracovala pod vedením Karola Planka[20]. Výsledkom jej činnosti bol návrh paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka, ktorý prerokovala a schválila vláda a v roku 1998 bol postúpený do Národnej rady SR. Tá však o návrhu nakoniec nerokovala. Návrh bol založený na vnímaní Občianskeho zákonníka ako integrovaného kódexu všeobecného súkromného práva.

Reakciou na neúspech prvej rekodifikačnej komisie bolo zostavenie novej rekodifikačnej komisie pod vedením Petra Vojčíka[21]. Tá v roku 2002 pripravila Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka, ktorý bol schválený Vládou SR. Aj legislatívny zámer bol budovaný na monistickom prístupe. Na základe tohto zámeru však k vypracovaniu návrhu paragrafového znenia nedošlo.

V poradí tretia rekodifikačná komisia Rekodifikačná komisia pod vedením Jána Lazara[22] pripravila nový Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka[23], ktorý bol v r. 2009 schválený Vládou SR. Na základe tohto zámeru sa začali práce na príprave nového návrhu paragrafového znenia, ktorých východiskom bol taktiež monistický prístup. V nadväznosti na tento legislatívny zámer bolo v roku 2015 výsledkom rekodifikačných prác pod vedením Antona Dulaka[24] zverejnenie návrhu paragrafového znenia nového Občianskeho zákonníka. Aj tento návrh bol založený na monistickom prístupe. Tento návrh však nebol predložený ani len na schválenie Vládou SR.

Po uvedených viacerých neúspechoch zvolila nová rekodifikačná komisia pod vedením Marka Števčeka[25] iný postup. Vydala sa tzv. postupnou cestou, t. j. cieľom nebolo vypracovať nový Občiansky zákonník ako celok, ale postupne sa mal novelizovať ten existujúci.

---

[20] Prof. JUDr. Karol Plank, DrSc. (6. november 1927, Bratislava – 17. máj 1997, Bratislava) právnik, vysokoškolský pedagóg a predseda Najvyššieho súdu Slovenskej republiky (od januára 1990 do januára 1996). Patril medzi popredných odborníkov na civilné právo, predovšetkým občianske právo. Bližšie pozri SVÁK, J. – GREGOR, M.: Karol Plank. Dielo a doba, Bratislava: Wolters Kluwer, 2021, 504 s., ISBN 978-80-571-0393-6.

[21] Prof. JUDr. Peter Vojčík, CSc. (1951) právnik, vysokoškolský pedagóg. Bližšie pozri na adrese https://www.upjs.sk/PrF/zamestnanec/peter.vojcik/, citované dňa 17.6.2024.

[22] Prof. JUDr. Ján Lazar, DrSc. (28.8.1934 Jakubov) právnik a vysokoškolský pedagóg. Patrí k najvýznamnejším odborníkom na civilné právo, predovšetkým občianske právo. Bližšie pozri JURČOVÁ, M. – DOBROVODSKÝ, R. – NEVOLNÁ, Z. – ŠTEFANKO, J. (eds.): Liber amicorum Ján Lazar. Pocta profesorovi Jánovi Lazarovi k 80. narodeninám, Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity, 2014, 824 s., ISBN 978-80-8082-791-5, s. 15 a nasl.; dostupné tiež na adrese http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/02/liber-amicorum-jan-lazar.pdf, citované 17.6.2024.

[23] Dostupný na adrese https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Legislativny-zamer-OZ_2009.pdf; citované dňa 17.6.2024.

[24] Prof. JUDr. Anton Dulak, PhD. (1963, Košice), právnik a vysokoškolský pedagóg. Bližšie pozri na adrese https://www.paneurouni.com/kontakty-prava/prof-judr-anton-dulak-phd/, citované 17.6.2024.

[25] Prof. JUDr. Marek Števček, DrSc. (20. február 1976, Bratislava), právnik a vysokoškolský pedagóg. Patrí k najvýznamnejším odborníkom na civilné právo procesné a občianske právo na Slovensku. Od 1. februára 2019 zastáva post rektora Univerzity Komenského v Bratislave. Bližšie pozri na adrese https://uniba.sk/fileadmin/ruk/veda/docprof/PraF_UK/Stevcek/Stevcek_Profesijny_zivotopis.pdf. Citované 17.6.2024.

Výsledkom týchto prác bolo vypracovanie paragrafového znenia aj s odôvodnením v rozsahu záväzkového práva a niektorých otázok všeobecnej časti Občianskeho zákonníka. Návrh, taktiež budovaný na monistickom prístupe, bol predložený do neformálneho pripomienkového konania.

Od r. 2020 prebiehajú rekodifikačné práce v dvoch pracovných skupinách: v skupine pre rekodifikáciu občianskeho práva pod vedením Milana Hlušáka[26] a v skupine pre rekodifikáciu práva obchodných spoločností a družstiev pod vedením Lucie Žitňanskej[27]. Výsledkom prác by mal byť predovšetkým nový Občiansky zákonník, založený na monistickom prístupe ako integrovaný kódex všeobecného súkromného práva, a Zákon o obchodných spoločnostiach a družstvách, ktorý bude vychádzať z Legislatívneho zámeru rekodifikácie práva obchodných spoločností, ktorý schválila Vláda SR v r. 2021.

Napriek všetkej snahe uvedenej v predchádzajúcich riadkoch v Slovenskej republike dosiaľ trvá súkromnoprávne provizórium založené „veľkou novelou“ Občianskeho zákonníka (zákonom č. 509/1991 Zb.) a vydaním Obchodného zákonníka (zákon č. 513/1991 Zb. v znení neskorších predpisov). Na druhej strane však bola v roku 2005 úspešne realizovaná rekodifikácia rodinného práva v podobe nového zákona o rodine[28] a v roku 2015 rekodifikácia civilného procesu. Občiansky súdny poriadok (zákon č. 99/1963 Zb. v znení neskorších predpisov), procesný kódex starší ako Občiansky zákonník, bol v roku 2015 nahradený trojicou samostatných navzájom prepojených procesných kódexov – Civilným sporovým poriadkom (zákon č. 160/2015 Zb. v znení neskorších predpisov), Civilným mimosporovým poriadkom (zákon č. 161/2015 Zb. v znení neskorších predpisov) a Správnym súdnym poriadkom (zákon č. 162/2015 Zb. v znení neskorších predpisov).

Za tohto stavu súkromného práva je výučba rímskeho práva v právnickom vzdelávaní a každodenné využívanie poznatkov náuky rímskeho práva v právnej praxi existenciálnou nevyhnutnosťou – bez rímskoprávnej vzdelanosti by slovenskí právni praktici nedokázali pracovať so slovenskou právnou úpravou tak, aby výsledky ich činnosti smerovali k ideálu *artis boni et aequi*.

[26] JUDr. Milan Hlušák, PhD. (1979, Trstená), právnik a vysokoškolský pedagóg. Bližšie pozri napr. na adrese https://iuridica.truni.sk/sites/default/files/dokumenty/katedry/oaop/op_profesijny_profil_hlusak.pdf, citované 17.6.2024.

[27] Doc. JUDr. Lucia Žitňanská, PhD. (3. jún 1964, Bratislava) právnička, vysokoškolská pedagogička, bývalá poslankyňa NR SR, bývalá trojnásobná ministerka spravodlivosti SR, bližšie pozri napr. na adrese https://web.archive.org/web/20131029211345/http://www.paneurouni.com/sk/pevs/ludia-pevs/lucia-zitnanska.html, citované 17.6.2024.

[28] Zákon č. 36/2005 Zb. o rodine, v znení neskorších predpisov.

3. Česká republika

V Českej republike snahy o rekodifikáciu občianskeho, resp. súkromného práva vyústili do zrušenia OZ 1964, Obchodného zákonníka, zákona o medzinárodnom práve súkromnom a procesnom[29] a ZR a ich nahradenia sústavou navzájom nadväzujúcich kódexov: občianskym zákonníkom[30] (ďalej len „OZ 2012“), zákonom o obchodných korporáciách[31] a zákonom o medzinárodnom práve súkromnom[32]. Po rekodifikácii sa tak rodinné právo stalo súčasťou všeobecného súkromného práva (opäť)[33]; matéria ZR bola po rekodifikácii občianskeho práva inkorporovaná do OZ, konkrétne do jeho druhej časti s názvom Rodinné právo. Rekodifikáciou taktiež zanikla samostatná kategória obchodných záväzkov dovtedy upravená v Obchodnom zákonníku – obchodné záväzkové vzťahy sa stali súčasťou jednotného systému zmlúv upraveného v OZ 2012. Právo obchodných korporácií sa z Obchodného zákonníka presunulo do samostatného zákona – zákona o obchodných korporáciách. Jediné, čo z Obchodného zákonníka nezaniklo v rámci tejto vlny rekodifikácie, bola právna úprava obchodného registra. I tá však bola zanedlho inkorporovaná do novej, systematickej právnej úpravy, a to zákona o verejných registroch fyzických a právnických osôb[34], v ktorom sú okrem obchodného registra upravené aj ďalšie registre právnických osôb[35].

Za tohto stavu – súkromné právo je upravené novým, moderným občiansky zákonníkom budovaným na monistickom princípe (občiansky zákonník je kódexom všeobecného súkromného práva) – je namieste, alebo prinajmenšom dáva zmysel, položiť si otázku, či rekodifikovaný občiansky zákonník nenastoľuje situáciu, že právna prax si vystačí s občianskym zákonníkom, resp. vedou občianskeho práva a rímske právo sa stane historickou disciplínou.

4. Rímske právo v prostredí rekodifikovaného súkromného práva v Českej republike

[29] Zákon č. 97/1963 Zb. v znení neskorších predpisov.
[30] Zákon č. 89/2012 Sb., v znení neskorších predpisov.
[31] Zákon č. 90/2012 Sb., v znení neskorších predpisov.
[32] Zákon č. 91/2012 Sb., v znení neskorších predpisov.
[33] O mieste rodinného práva v systéme súkromného práva v ČR bližšie pozri napr. Telec, I.: *Subjektivní práva rodinná, Právní rozhledy* 3 (2012), s. 77 a nasl.
[34] Zákon č. 304/2013 Sb., v znení neskorších predpisov.
[35] Konkrétne ide o register spolkov, register nadácií, register ústavov, register spoločenstiev vlastníkov jednotiek (ekvivalent slovenského spoločenstva vlastníkov bytov podľa zákona č. 182/1993 Zb. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov, v znení neskorších predpisov), a register všeobecne prospešných spoločností.

Ako už bolo vyššie uvedené, situácia v Českej republike v ostatných desiatich rokoch[36] nie je nepodobná situácii po vzniku tzv. veľkých prirodzenoprávnych kodifikácií. Azda najviac je podobná situácii vo Francúzsku po vzniku Code civil. Tak ako francúzsky Code civil bol prvý svojho druhu, i český OZ 2012 je prvý svojho druhu v postsocialistických štátoch. Preto bude vhodné nahliadnuť na historický vývoj právnej vedy vo Francúzsku po vydaní Code civile.

Po vydaní Code civile sa vo Francúzsku rozvinul nový smer právnej vedy, tzv. škola exegézy, reprezentovaná osobnosťami ako C. E. Delvincourt, J. J. Bugnet, C.-D.-A. Valette, A. Duranton a i.[37] Hlavnou obsahovou náplňou činnosti predstaviteľov tohto smeru bolo skúmanie a vykladanie ustanovení Code civile. Fakt, že takáto škola právnického myslenia vznikla, je plne pochopiteľný. Je to prirodzená (a správna) reakcia právnej vedy na nový impulz. A Code civile takým impulzom rozhodne bol. Nahrádzal totiž všetku doterajšiu právnu úpravu, odstraňoval dovtedajší právny partikularizmus a zavádzal mnoho nových pojmov a právnych inštitútov. To si vyžadovalo odborné i vedecké spracovanie normatívneho textu na účely jeho sprostredkovania právnej praxi. Predstavitelia francúzskej školy exegézy sa však dopustili zásadnej metodologickej chyby – uverili zákonodarcovi. Zákonodarca totiž Code civil staval do pozície nielen púhej súkromnoprávnej kodifikácie, lež za základ celého právneho poriadku a východisko ďalšieho vývoja práva.[38] V intenciách tejto jeho ambície zákonodarcu potom predstavitelia francúzskej školy exegézy postupovali dogmaticky, pridržiavajúc sa textu „Jeho veličenstva kódexu“[39] bez toho, aby si kládli otázky o finalite normy alebo úmysle zákonodarcu. Litera práva prevažovala nad duchom zákona.[40] To je priam ironické, keďže pojem „duch zákona“ prezentovaný v podobe monumentálnej štúdie pochádza od Francúza Ch. L. de Montesquieu[41]. Plynutím času však vývoj spoločnosti napredoval, naproti tomu Code civile zostával stále ten istý. Zmeny boli nevyhnutné. Jednak zmeny samotného textu Code civil, a jednak zmeny v prístupe právnej vedy k normatívnemu textu.

[36] Dňa 1.1.2024 uplynulo 10 rokov od nadobudnutia účinnosti OZ 2012 ; pri tejto príležitosti o. i. Právnická fakulta Univerzity Karlovy v Prahe usporiadala vedeckú konferenciu. Bližšie pozri na adrese https://www.prf.cuni.cz/aktuality/zveme-na-odbornou-konferenci-10-let-ucinnosti-rekodifikace-soukromeho-prava-v-cr, citované 22.11.2024.
[37] K tomu bližšie pozri HAMZA, G.: Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition, Budapest: Eötvös Universitätsverlag, 2009, s. 290 a nasl.
[38] K tomu bližšie pozri KRSKOVÁ, A.: Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia, Bratislava: VO PFUK, 1997, s. 285 a nasl.
[39] KRSKOVÁ, A.: Štát a právo v európskom myslení, Bratislava: Iura Edition, 2002, s. 474.
[40] Ibidem.
[41] Charles Louis de Secondat, baron de La Brède et de Montesquieu (1689 – 1755), francúzsky filozof a spisovateľ, preslávil sa dielom O duchu zákonov (De l'esprit des lois), ktoré položilo základy modernej politickej filozofie. K jeho osobe a dielu bližšie pozri napr. KRSKOVÁ, A.: dielo citované v pozn. č. 38, s. 176 a nasl.

Škola exegézy síce zožala veľký úspech a priniesla obohatenie právnej praxe i vzdelanosti, avšak nemala a nemohla mať dlhú trvanlivosť. Tá bola determinovaná viazanosťou predstaviteľov exegetickej školy na text kódexu. Krehkosť tohto prístupu a pominuteľnosť jeho výsledkov vyjadril J. Kirchmann slovami: „Tri slová zákonodarcu, ktorými opravuje zákon, a celé knižnice sa stanú makulatúrou.“[42] Diela predstaviteľov školy exegézy časom upadli do zabudnutia a už koncom 19. storočia mali význam len ako „literárne starožitnosti“. V právnej vede exegézu nahradila historickoprávna škola, ktorej predstaviteľmi vo Francúzku boli R. Saleilles, L. J. de la Morandiére a ďalší.

Spoznajúc túto historickú skúsenosť možno vyvodiť záver, že česká právna veda by nemala svoju pozornosť zameriavať len na text zákona, lež ho vnímať ako sociálny jav, ako dielo človeka, a podrobovať ho čo najkomplexnejšej hodnotovej kritike. Dosiaľ neprekonanou pomôckou pre takéto spracovanie pozitívneho súkromného práva je rímskoprávna vzdelanosť. Tento fakt najlepšie dokladuje historická skúsenosť: odkedy na prelome 11. a 12. storočia Irnerius objavil justiniánsku kodifikáciu a priniesol tak rímske právo do právnického vzdelávania a právnej praxe, nikde v Európe sa už nikdy od rímskoprávnej vzdelanosti nedištancovalo, a tie režimy, ktoré sa toho dopustili, adekvátne tomu aj dopadli.

V prospech nerezignovania na rímskoprávnu vzdelanosť v právnickom vzdelávaní a v právnej praxi svedčí aj fakt, že samotný OZ 2012 je vo veľkej miere inšpirovaný rímskym právom (ako napokon aj veľké prirodzenoprávne kodifikácie). Vychádza z rímskeho práva a mnohé rímskoprávne inštitúty teoreticky doťahuje do konca, myšlienkovo finalizuje, k čomu z rôznych príčin v rímskom práve nedošlo. Príkladom môže byť zjednotenie držby veci a držby práva v legálnej definícii držby v § 987 alebo nadobudnutie vlastníctva od nevlastníka, ktorý sa dodatočne stal vlastníkom, upravené v § 1040 ods. 2. Oba tieto právne inštitúty sú teoreticky výborne domyslené, avšak bez znalostí rímskeho práva nezrozumiteľné. Preto ak má byť výsledkom právnického vzdelávania v Českej republike odborná príprava zdatných právnikov, ktorí budú vedieť efektívne pracovať s rekodifikovaným českým súkromným právom, na výučbu rímskeho práva sa v právnickom vzdelávaní nesmie rezignovať.

Záver

Už i tých niekoľko skromných úvah v predchádzajúcich riadkoch dáva poznať, že rímskoprávna vzdelanosť je inherentná každej novej právnej úprave a má tak nezastupiteľné miesto v právnej praxi, v dôsledku čoho výučba rímskeho práva v rámci právnického

[42] KIRCHMANN, J. H. von: Die Werthlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft, Berlin: J. Springer, 1848, s. 23.

vzdelávania má opodstatnenie. Bez rímskoprávnej vzdelanosti by právničina bola remeslom. Právničina však nie je a nesmie byť remeslo, právničina je a musí byť – nemôže nebyť – umenie: umenie dobrého a spravodlivého. *Ars boni et aequi. Dictum, factum, punctum*.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

Monografie a učebnice:

ARCHI, G. G.: Giustiniano legislatore, Bologna (1970), 236 s.,

BARTOŠEK, M.: Encyklopedie římského práva, Praha: Panorama, 1981,

BLAHO, P – HARAMIA, I. – ŽIDLICKÁ, M.: Základy rímskeho práva, Bratislava, VO PFUK, 1997, 485 s. ISBN 80-7160-086-5,

BROWNING, R.: Justinian and Theodora, London (1987), 255 s.,

FÖLDI, A. – HAMZA, G.: A római jog története és institúciói, 11. prepracované a rozšírené vydanie, Budapest: Nemzeti tankönyvkiadó, 2006, 715 s., ISBN 963 19 5889 2,

GÁBRIŠ, T.: Dočasné súdne pravidlá Judexkuriálnej konferencie z roku 1861, Bratislava: Wolters Kluwer (2014), 508 s., ISBN 9788080786014.

HAMZA, G.: Entstehung und Entwicklung der modernen Privatrechtsordnungen und die römischrechtliche Tradition, Budapest: Eötvös Universitätsverlag, 2009, ISBN 978-963-284-095-6,

KADLEC, K.: Verbőczyovo Tripartitum a soukromé právo uherské i chorvatské šlechty v něm obsažené, Praha: Nákl. České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění (1902), 309 s.

KIRCHMANN, J. H. von: Die Werthlosigkeit der Jurisprudenz als Wissenschaft, Berlin: J. Springer, 1848, 44 s.

KRSKOVÁ, A.: Kapitoly z dejín európskeho politického a právneho myslenia, Bratislava: VO PFUK, 1997, 312 s., ISBN 80-7160-022-9,

KRSKOVÁ, A.: Štát a právo v európskom myslení, Bratislava: Iura Edition, 2002, 512 s., ISBN 80-89047-52-1,

KUKLÍK, J.: Dějiny československého práva 1945-1989, Praha: Auditorium (2011), 426 s., ISBN 978-80-87284-17-9.

LANGE, H.: Römisches Recht im Mittelalter. Band I: Die Glossatoren, München: C. H. Beck, 1997, 485 s., ISBN 978-3-406-41904-1.

LAZAR, J. a kol.: Občianske právo hmotné, 1. zv., Bratislava: Iura Edition (2010), ISBN 978-808078-346-4.
PÓLAY, E.: A praetor szerepe a római magánjog fejlődésében, Miskolc, 1944,
REBRO, K. – BLAHO, P.: Rímske právo. Štvrté prepracované a doplnené vydanie, Bratislava: Iura edition, 2010, 522 s., ISBN 978-80-8078-352-5, s. 92 a nasl.
URFUS, V. Historické základy novodobého práva soukromého, Praha: C. H. Beck/SEVT, 1994, 135s. ISBN 80-7049-107-8,
WENGER, L.: Die Quellen des römischen Rechts, Wien, 1953,
WIEACKER, F.: Vom römischen Recht, Stuttgart, 1961,

Periodiká a zborníky:

BERGER, A.: s. v. Iurisprudentia, in: Paulys Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft, s. 1159-1200,
JURČOVÁ, M. – DOBROVODSKÝ, R. – NEVOLNÁ, Z. – ŠTEFANKO, J. (eds.): Liber amicorum Ján Lazar. Pocta profesorovi Jánovi Lazarovi k 80. narodeninám, Trnava: Právnická fakulta Trnavskej univerzity (2014), 824 s., ISBN 978-80-8082-791-5; dostupné tiež na adrese http://publikacie.iuridica.truni.sk/wp-content/uploads/2017/02/liber-amicorum-jan-lazar.pdf, citované 17.6.2024.
LEONHARD, R.: s. v. ius commune, in: Paulys Realenzykolpädie der classischen Altertumswissenschaft, s. 1211
SVÁK, J. – GREGOR, M.: Karol Plank. Dielo a doba, Bratislava: Wolters Kluwer (2021), 504 s., ISBN 978-80-571-0393-6.
TELEC, I.: Subjektivní práva rodinná, Právní rozhledy 3 (2012), s. 77 a nasl.,
WESENBERG, G.: s. v. praetor, in: Paulys Realenzyklopädie der classischen Altertumswissenschaft, s. 1581-1605.

Internetové zdroje:

LAZAR, J. a kol.: Legislatívny zámer Občianskeho zákonníka, dostupný na adrese https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2022/02/Legislativny-zamer-OZ_2009.pdf; citované dňa 17.6.2024

VYUŽITIE POZNATKOV RÍMSKEHO PRÁVA PRI VÝUČBE KÁNONICKÉHO PRÁVA

THE APPLICATION OF ROMAN LAW IN THE TEACHING OF CANON LAW

Veronika Pétiová[1]

Abstrakt

V súčasnosti je stále viac náročná výučba kánonického práva na právnických fakultách. Študenti, ktorí si tento predmet zvolia majú stále menšie znalosti v oblasti cirkevných reálií ako študenti pred niekoľkými rokmi. Jedným z nástrojov na riešenie tejto krízy výučby kánonického práva môže byť využitie poznatkov z rímskeho práva, ktoré si už študenti osvojili v počas štúdia. V tomto príspevku sa chceme zamerať na konkrétne možnosti využitia poznatkov z rímskeho práva na pri výučbe kánonického práva a perspektívy prepájania týchto dvoch oblasti vo výučbe na právnických fakultách.

Kľúčové slová

kánonické právo, rímske právo, výučba, Cirkev, recepcia

Abstract

Teaching canon law in law schools is becoming increasingly challenging. Students who choose this subject have less and less knowledge of ecclesiastical realities than students of a few years ago. One tool to address this crisis in the teaching of canon law may be to make use of the knowledge of Roman law that students have already acquired during their studies. In this paper, we want to focus on the concrete possibilities of using the knowledge of Roman law in the teaching of canon law and the perspectives of linking the two fields in the teaching of law schools.

Keywords

canon law, Roman law, teaching, Church, reception

Úvod[2]

Juris iutriusque doctor, titul ktorí chce získať mnoho absolventov právnických fakúlt v našej krajine. No nie všetci z nich si uvedomujú, aké je to právo aj také aj také. V skutočnosti pôvodne išlo o právo svetské a právo kánonické. Existujú však študenti, ktorí ale nechcú počas

[11] JUDr. ICLic. Mgr. Veronika Pétiová, PhD. et PhD., Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, Ústav kánonického práva, odborná asistentka.

[2] Príspevok je výsledkom vedeckého projektu VEGA n. 1/0548/22 s názvom „Kríza dôvery a jej rímsko kánonícke riešenia."

svojich právnických štúdii prísť do kontaktu s kánonickým právom. Často krát je to spôsobené práve tým, že nemajú dostatok náboženských vedomostí na ktorých by bolo možné stavať, a preto sa im zdá táto oblasť príliš náročná. Otázkou pred vyučujúcimi zostáva ako naložiť s týmto faktom a ako sa vysporiadať s istou „krízou výučby“ kánonického práva ktorú aktuálne zažívame.

1. Aktuálna situácia výučby kánonického práva

Študenti sa s výučbou kánonického práva stretávajú ako na právnických, tak aj na teologických fakultách. Kým pedagóg na teologickej fakulte má pred sebou pri výučbe kánonického práva študentov, ktorí majú za sebou niekoľko rokov filozofických a teologických predmetov, na právnickej fakulte je to inak. U študentov teológie tiež vyučujúci predpokladá náboženské vedomosti a aj praktizovanie viery, vo veľkej väčšine ide totiž o kandidátov na prijatie posvätných rádov. Výučba je tak prirodzene viac zameraná na praktické zručnosti a neskoršie využitie poznatkov kánonického práva v pastoračnej praxi.

Na právnickej fakulte stojí vyučujúci pred inými výzvami. Na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave sa predmet Kánonické právo momentálne vyučuje v prvom ročníku magisterského štúdia v letnom semestri. Ide o jeden z povinne voliteľných predmetov a okrem neho majú študenti ešte možnosť absolvovať povinne voliteľné predmety v danom semestri Konfesné právo a Cirkevné právo na Slovensku. Obvykle si študenti volia jeden z týchto predmetov, niektorí z dôvodu záujmu o danú problematiku aj všetky tri. Niektorí, z dôvodu, že sa nestihli prihlásiť na výberové predmety si musia kvôli dostatočnému počtu kreditov zvoliť viac z týchto predmetov ako jeden. Ročne predmet kánonické právo v posledných rokoch absolvovalo cca 150 až 200 študentov. Vyučuje sa v dennej a externej forme štúdia v študijnom programe právo. Okrem neho ešte v tomto študijnom programe je študentom ponúknutý výberový predmet Kánonickoprávna manželská kazuistika. Na Právnickej fakulte UK môžu študenti absolvovať aj magisterský a doktorandský študijný program Kánonické právo.

2. Predpoklady vedomostí využiteľné pri výučbe kánonického práva

Vzhľadom na skutočnosť, že nadpolovičná väčšina populácie na Slovensku sa stále hlási ku Katolíckej cirkvi a významné percentá zastávajú aj iné kresťanské nekatolícke cirkvi, sa stále javí ako možné pri výučbe kánonického práva aj na právnických fakultách stavať na predpoklade existencie nejakých náboženských vedomostí u študentov. Samozrejme nie je možné očakávať, že študenti budú mať teologické vedomostí na úrovni študentov teologických

fakúlt. Stále aj vzhľadom na skutočnosť, že Slovensko je katolícka krajina hlásia sa k cyrilometodskej tradícii je možné predpokladať, že isté základné náboženské vedomosti patria ku všeobecnému rozhľadu a bude možné pri výučbe kánonického práva ich využiť.

Pri našej pedagogickej skúsenosti, ktorá síce nie je rozsiahla sme veľmi skoro zistili, že to tak nebude. Niektorí študenti nemali elementárne znalosti napríklad o tom, že existuje desatoro Božích prikázaní, že Katolícka cirkev má sedem sviatostí, prípadne že kňazi Rímskokatolíckej cirkvi sú viazaní záväzkom celibátu...

Problematické bolo predpokladať vedomosti v tejto oblasti u nábožensky orientovaných študentov. Dokazujú to aj výskumy Doc. Ondreja Štefaňaka, ktoré realizoval v rokoch 2006 a 2016 na území Spišskej diecézy, t.j. v regiónoch Orava, Liptov a Spiš. V prípade Oravy a Spiša ide o oblasti s tradičnej vysokým percentom religiozity, ktoré potvrdzuje aj posledné sčítanie obyvateľstva. Skoro sedemdesiat percent mladých ľudí, ktorí tvorili výskumnú vzorku navštevovalo bohoslužby aspoň raz mesačne, čiže išlo o respondentov, ktorí sú prevažne v kontakte s Katolíckou cirkvou. Pri otázkach na úroveň ich náboženských vedomostí, boli výsledky prekvapivo slabšie ako autor očakával. S jeho výsledkov vyplýva: „Hoci ukazovateľ poznania Osôb Najsvätejšej Trojice bol pomerne vysoký a nachádzal sa v rozmedzí od 82,2% do 82,5%, vedomosti v oblasti poznania mien evanjelistov boli už slabšie – pod 60,0 % a poznatky o jednotlivých sviatostiach boli ešte slabšie – od 37,0% do 56,1%. Najznámejšou sviatosťou bola Sviatosť Birmovania a naj menej známou bola Sviatosť Pokánia. Celkovo takmer polovica skúmanej mládeže dokázala vymenovať aspoň päť zo siedmich sviatostí. Nakoniec, náboženské vedomosti „o aktuálnych záležitostiach“ o menách súčasných cirkevných predstavených – sa situovali v rozmedzí od 39,0% do 86,2%. Najčastejšie mládež poznala meno súčasného pápeža, najzriedkavejšie meno biskupa vlastnej diecézy.“[3] Aj tento výskum potvrdzuje, že ani u praktizujúcich veriacich mladých ľudí dnes nemôžeme predkladať vysokú mieru náboženských vedomostí.

3. Vedomostí študentov, ktoré je možné využiť pri výučbe kánonického práva

Ak nemôžeme stavať na náboženských vedomostiach u študentov, tak na akom základe im môžeme lepšie vysvetliť kánonické právo? Profesor Hrdina uvádza, že tak ako hovoria teológovia (a v tomto zmysle sa vyjadrili aj účastníci II. vatikánskeho koncilu), že kresťanská

[3] Porov. ŠTEFAŇAK, O.: Náboženstvo vo verejnom priestore a v povedomí slovenskej mládeže. In: Sociológia a Spoločnosť 1 / 2 (2016), s. 7

cirkev je v oblasti náboženstva mladšou sestrou židovskej synagógy, analogicky by sa dalo hovoriť o tom, kánonické právo je v oblasti práva mladším bratom rímskeho práva.[4]

Rímske právo ako povinný predmet museli absolvovať všetci študenti ktorých vyučujeme predmet Kánonické právo. Práve znalosti, najmä princípy a zásady a inštitúty, nielen rímskeho alebo pozitívneho práva sa javia ako najbližšie pochopiteľné pre študentov na právnických fakultách. Rímske a kánonické právo majú veľmi veľa spoločného aj dnes. Kánonické právo vzniklo a v mnohom sa inšpirovalo rímskym právom, v niektorých právnych inštitútoch môžeme hovoriť aj recepcii rímskeho práva v kánonickom práve.

4. Konkrétne vedomosti z rímskeho práva nápomocné pre pochopenie kánonického práva

Katolícka cirkev vznikla v prostredí rímskeho práva. Ich vzájomný vzťah bol na začiatku rezervovaný, aj keď prirodzene sa Cirkev cítila byť ohrozená štátnou mocou[5]. To vyplývalo najmä v súvislosti s príkazom priniesť obetu rímskym bohom, ktorý bol pre kresťanov porušením vernosti Trojjedinému Bohu, čo malo za následok prenasledovanie a smrť mnohých kresťanov. Na druhej strane napríklad Pavlovo priznanie sa k rímskemu občianstvu a odvolanie sa na cisára svedčí o akceptácii niektorých nariadení rímskeho práva prvými kresťanmi. Zmena vo vzájomnom vzťahu nastala vďaka Konštantínovskému obratu. Po ňom vzťah predtým ambivalentný, sa zmenil v niekedy až nekritický obdiv.[6] V tom čase do rímskeho práva začali prenikať prvky z kresťanstva, napr. proces pred biskupom *audientia episcopalis*, vyhlásenie pred biskupom ako jeden zo spôsobov prepustenia otroka na slobodu...

Nepochybne rímske a kánonické právo majú mnoho spoločného. Ak by sme začali už tradičným delením historického kánonického práva na predklasické, klasické a poklasické a neskôr kódexové ktoré pochádza od kardinála Pietra Gasparriho, ktorý ho uvádza v predhovore ku Kódexu kánonického práva z roku 1917 sa nápadne podobá na členenie rímskeho právneho poriadku.

Podobnosť môžeme vidieť aj pri manželskom práve. Forma uzatvárania manželstva je prebratá z rímskeho práva, keď už Julián za jeho základ považoval manželský súhlas,[7] samozrejme dnes je už potrebné, aby tento súhlas bol vymenený so zachovaním kánonickej

[4] Porov. HRDINA, A. I.: Ecclesia vivita lege Romana. In: MACH, P.- PEKARÍK, M.-VLADÁR, V.(eds.): Constans et perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám, Trnava: Právnická fakulta TU, 2014, s. 223.
[5] Porov. VLADÁR, V.: Dejiny cirkevného práva. Praha: Leges, *2017*, s. 159.
[6] Porov. HRDINA, I. A.: Římske právo a kanonické právo. In: Studia theologica 20 (1), 2020, s. 76
[7] Porov. Iul. D. 23, 1, 11.

formy. Tiež priniesol koncept sanácie manželstva, aj keď podľa neho manželstvo bolo po zániku prekážky automaticky sanované.[8] Modestinus zase hovorí o manželstve ako o spoločenstve celého života - *consortius totius vitae*. V rímskom práve nájdeme aj viaceré manželské prekážky, ktoré sú aj dnes v platnom kánonickom práve ako príbuzenstvo, vek či od čias Justiniána aj zločin.[9] Impotencia a únos neboli v rímskom práve manželskými prekážkami, ale znamenali dôvod na rozvod. Taktiež sa môžeme stretnúť pri manželskom súhlase s pojmami ako *vis a metus*.

Mnohé pojmy, pôvodne používané k rímskom práve boli prebraté do kánonickoprávnej terminológie. Prijatím vysviacky je kandidát začlenený do posvätného rádu- *ordo (diaconorum, presbyterorum, episcoporum*). Aj v rímskej spoločnosti existovalo takéto zaradenie do rádu, t.j. stavu, napríklad senátorského (*ordo senatorius*), jazdeckého (*ordo equester*) apod.[10]

Inšpirácie našla Katolícka cirkev pri svojom zrode aj pri vlastnom zriadení. Napríklad pápežský dvor (curia) kopíruje usporiadanie cisárskeho dvora,[11] neskôr tento kuriálny spôsob správy nachádzame aj v diecézach ako diecézne kúrie. Taktiež Diokleciánovo rozdelenie ríše na jednotlivé administratívne celky, inšpirovalo cirkev k jej pomenovaniu a deleniu jednotlivých štruktúr. Práve odtiaľto pochádzajú termíny ako diecézy, provincie alebo eparchie, ktorých hlavným mestom bola takzvaná metropola. Tieto termíny boli prevzaté aj do usporiadania Katolíckej cirkvi a mnohé sa používajú dodnes, aj keď ich význam sa značne zmenil.[12]

Inšpirácie v rímskom práve nájdeme aj pre inštitút často používaný východnými katolíckymi cirkvami- cirkev *sui iuris*. Práva táto svojprávnosť jednotlivých cirkví je inšpirovaná. Pozícia patra familias, ktorý bol v klasickom rímskom práve *sui iuris*, tak toto označenie prevzali východné katolícke cirkvi, ktoré uznávajú pápeža za svoju hlavu, ale zachovali si svoj rítus a disciplínu.[13]

A mohli by sme pokračovať ďalej rímske právo poznalo domnienku otcovstva, ktorá sa aj dnes používa v kánonickom práve, pri vade manželského súhlasu z dôvodu podmienky využívame poznatky rímskeho práva, termín litiskontestácia, a asi najviac rímsko-kánonický

[8] Porov. Mod. D. 23, 2, 27.
[9] Porov. FIASSCHETTI, C.: Relazioni tra impedimenti al matrimonio nell´Ordinamento Romano e quelli nel Diritto Canonico. Roma : PUL, 2002, ss. 46-50.
[10] Porov. HRDINA, Římske právo a kanonické právo, s. 78
[11] Porov. SKŘEJPEK, M.: Vedoucí a personál císařských kanceláří za principátu. In: Právněhistorické studie, roč. 33 (1993), s. 15.
[12] Porov. VASIĽ, C.: Patriarchálne cirkvi v Kódexe kánonov východných cirkví. Trnava: Dobrá kniha. 1999, s. 17 – 18.
[13] Porov. ČITBAJ, F.: Základné teoretické premisy kánonického práva. In: THEOLOGOS, č. 2 (2012), s. 108.

proces, ktorý položil základy prakticky všetkých moderných procesov v kontinentálnej právnej kultúre.[14]

Záver

Výrok *Ecclesia vivit iure romano* je stále platným a aktuálnym aj v dnešnej dobe. V pozitívnom kánonickom práve nájdeme mnoho z práva rímskeho. A práve to by bolo možné využiť pri výučbe kánonického práva na právnických fakultách. Bolo by však vhodnejšie upraviť študijný plán, aby ak pri výučbe kánonického práva by sme chceli stavať na poznatkoch z rímskeho práva, bolo by vhodné, ak by študenti nestratili kontakt s rímskym právom. Na našej fakulte je dnes rozdiel niekoľkých rokov medzi absolvovaním rímskeho a kánonického práva. Mnohí študenti, už nemajú v čase keď prichádzajú do magisterského štúdia tak aktuálne vedomosti z rímskeho práva. Preto by bolo prospešnejšie, ak by tieto predmety vzájomne na seba nadväzovali v študijnom pláne. Za vhodné sa nám javí vyučovať kánonické právo v bakalárskom študijnom programe Právo, tak ako tomu bolo pred niekoľkými rokmi. Tiež by to poskytlo možnosť viacerým študentom zaujímajúcim sa o túto problematiku si už bakalárske práce vyberať z oblastí kánonického práva.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ČITBAJ, F.: Základné teoretické premisy kánonického práva. In: THEOLOGOS, č. 2 (2012), s. 103-113. ISSN 1335-5570.

Digesta Iustiniani. (The Digest of Justinian. Volume I. - Volume IV. Translation by A. Watson. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1998.)

FIASSCHETTI, C.: Relazioni tra impedimenti al matrimonio nell´Ordinamento Romano e quelli nel Diritto Canonico. Roma: PUL, 2002, 77 s.

HRDINA, A. I.: Ecclesia vivita lege Romana In MACH, P. - PEKARIK, M. - VLADÁR, V.(eds.): Constans et perpetua voluntas. Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám, Trnava: Právnická fakulta TU, 2014, s. 223-232. ISBN 978-80-8082-764-9.

HRDINA, I. A.: Římske právo a kanonické právo. In: Studia theologica roč. 20, č. 1 (2020), s. 61-88. ISSN 2570-9798.

[14] Porov. NEMEC, M.: Materiálne a procesné princípy rímského práva v právnej úprave kánonického práva. In: Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích, ed. Kamila Stloukalová, Praha: Právnická fakulta UK, 2015, s. 217–224.

NEMEC, M.: Materiálne a procesné princípy rímskeho práva v právnej úprave kánonického práva. In: Soudobé reflexe římského práva. Římské právo v moderních kodifikacích, ed. Kamila Stloukalová, Praha: Právnická fakulta UK, 2015, s. 217–224.
SKŘEJPEK, M.: Vedoucí a personál císařských kanceláří za principátu. In: Právněhistorické studie, roč. 33 (1993), s. 5-32.
ŠTEFANÁK, O.: Náboženstvo vo verejnom priestore a v povedomí slovenskej mládeže. In: Sociológia a Spoločnosť, roč. 1, č. 2 (2016), s. 2-16. ISSN 2644-5980.
VASIĽ, C.: Patriarchálne cirkvi v Kódexe kánonov východných cirkví. Trnava: Dobrá kniha. 1999, 224 s. ISBN 8071412694
VLADÁR, V.: Dejiny cirkevného práva. Praha: Leges, 2017, 605 s. ISBN 978-80-7502-238-7.

VÝZVY MODERNEJ DOBY A RÍMSKE PRÁVO: MÔŽE BYŤ ROBOT OTROKOM?[1]

CHALLENGES OF THE MODERN AGE AND ROMAN LAW: CAN ROBOT BE A SLAVE?

Jana Prnová[2]

Abstrakt

Dynamický rozvoj robotiky vytvára mnohé výzvy aj pre právnu vedu a prax. Jednou z kritických otázok stále zostáva, kto má byť zodpovedný za následky konana umelej inteligencie (UI). Za pomoci analógie s rímskym právom nachádzame pozoruhodný návod akým smerom sa môžu niektoré aspekty právnej regulácie umelej inteligencie uberať. Vychádzame z právneho vzťahu medzi otrokmi a ich pánmi, významným aspektom ktorého bol koncept adjektickej zodpovednosti a pripojených žalôb. Príspevok si kladie za cieľ preskúmať aplikovateľnosť tohto zodpovednostného modelu na umelú inteligenciu.

Kľúčové slová

Rímske právo, umelá inteligencia, otroctvo, adjektická zodpovednosť, pekúlium

Abstract

The dynamic development of robotics presents many challenges for the legal science and practice. Who should be held responsible for the damages caused by artificial intelligence (AI) is one of the critical questions that remains unanswered. Using an analogy with Roman law, a remarkable guide for the legal regulation of AI can be found. Legal relationship between slaves and their masters, a significant aspect of which was the concept of adjective liability and actions, is taken into consideration. The aim of this article is to explore the applicability of this liability model to AI.

Key words

Roman law, artificial intelligence, slavery, adjective liability, peculium

[1] Tento príspevok je výstupom z grantového projektu VEGA č. 1/0548/22 s názvom Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia.

[2] Mgr. Jana Prnová, PhD. pôsobí ako odborná asistentka na Katedre rímskeho práva a cirkevného práva Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave.

Úvod

Umelá inteligencia predstavuje schopnosť počítačových systémov napodobňovať ľudské myslenie. Na výnimočnosti jej pridáva aj možnosť prispôsobovať sa a zlepšovať svoje výkony v závislosti od získaných dát.[3] Aj v právnom prostredí je téma umelej inteligencie zdrojom kontroverzií. Odborníci si kladú nielen otázku, aké je postavenie umelej inteligencie vo vnútroštátnom právnom poriadku,[4] ale predovšetkým, či sú súčasné inštitúty súkromného práva dostatočné pre jej právnu reguláciu, alebo je potrebné vytvárať nové právne konštrukcie.[5] Niektorí chcú zachovať *status quo*, tvrdiac, že všeobecná súkromnoprávna úprava sa dá aplikovať aj na umelú inteligenciu,[6] prípadne, že postačí kreatívne využitie súčasných právnych inštitútov.[7] Vzápätí však treba dodať, že tieto hlasy postupne strácajú na intenzite aj význame, najmä preto, že aktuálna zlatá éra umelej inteligencie, prebiehajúca v podobe rozvoja jej generatívnej formy, prináša aj všeobecné uvedomenie si skutočnosti, že medzi človekom a robotom sa nevyhnutne musí vytvoriť právne regulovaný vzťah ovládajúceho a ovládaného,

[3] Existuje celý rad definícií umelej inteligencie, ktoré vychádzajú viac-menej z definície inteligencie samotnej. Russel a Norvig zhrnuli hneď osem možných definícií AI, ktoré sú zaznamenané v tabuľke nižšie. Definície sú rozdelené podľa toho, či vychádzajú z racionality alebo z porovnania možností AI s možnosťami ľudskými:

Myslieť ľudsky „*Nové vzrušujúce úsilie, aby stroje mysleli… stroje s mysľou, v úplnom a skutočnom zmysle.*" (Haugeland, 1985) "[*Automatizácia činností], ktoré sú spojené s ľudským myslením, činnosti ako je rozhodovanie, riešenie problémov, učenie…*" (Bellman, 1978)	**Myslieť racionálne** „*Štúdium mentálnych schopností pomocou výpočtových modelov.*" (Charniak a McDermott, 1985) „*Štúdium výpočtov, ktoré umožňujú vnímať, uvažovať a konať.*" (Winston, 1992)
Konať ľudsky „*Umenie vytvárania strojov, ktoré vykonávajú funkcie, ktoré vyžadujú inteligenciu v prípade, že sú vykonávané ľuďmi.*" (Kurzweil, 1990) „*Štúdia, ako prinútiť počítače, aby robili veci, v ktorých sú ľudia v tejto chvíli lepší.*" (Rich a Knight, 1991)	**Konať racionálne** „*Výpočtová inteligencia je štúdia dizajnu inteligentných agentov.*" (Poole et al., 1998) „*AI sa zaoberá inteligentným správaním nástrojov.*" (Nilsson, 1998)

Zdroj: RUSSELL, S., NORVIG, P.: Artificial Intelligence: A Modern Approach. New Jersey: Prentice Hall, 2009, s. 2.

[4] PINTÉROVÁ, D.: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). In: Právny obzor. Bratislava, Wolters Kluwer, 2024, roč. 107, č. 4, s. 361-383.

[5] MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia [online]. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, [cit. 2024-05-16] s. 103 a nasl. Dostupné na internete: https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UPITPDV/E-KNIHY/Pravo_a_umela_inteligencia_ucebnica_01.pdf

[6] KRATOCHVÍLOVÁ, K.: Potřebujeme „robotí" právo? Legislativa pro umělou inteligenci je v jednání. In: Právní rádce [online]. 2017, [cit. 2024-05-16]. Dostupné na internete: https://pravniradce.ekonom.cz/c1-65683190-potrebujeme-roboti-pravo-legislativa-pro-umelou-inteligenci-je-v-jednani.

[7] Napríklad návrh na ukotvenie umelej inteligencie ako samostatnej kategórie vecí, podobne ako sú už dnes zvieratá. BAYERN, S.: The Implications of Modern Business – Entity Law for the Regulation of Autonomous Systems. Stanford: Stanford Technology Law Review, 2015, č. 19, s. 93-112.

nakoľko hrozí, že táto zdanlivá symbióza s umelou inteligenciou sa nám v budúcnosti vymkne spod kontroly.

Do popredia sa teda dostávajú najrôznejšie modely právnej regulácie UI. Najkontroverznejšia sa zdá byť úvaha o tom, či umelú inteligenciu, ktorá je v súčasnosti považovaná za objekt právnych vzťahov,[8] povýšiť do roviny subjektu a za akých podmienok by takýto model mohol fungovať.[9] Nemôžeme však zabúdať, že neexistujú žiadne technologické, ontologické či právne dôvody, na základe ktorých by sme mali považovať umelú inteligenciu a robotov za rovnocenných s ľudskými bytosťami. Akademické texty pomerne razantne takúto subjektivizáciu odmietajú, argumentujúc najmä tým, že robot je stále iba vecou a výrobkom ľudského intelektu, a keďže je predmetom vlastníckeho práva, nemal by byť stavený na úroveň subjektov práv a povinností.[10] A práve v tejto súvislosti nachádzame spoločný definičný znak medzi zdanlivo nesúvisiacimi fenoménmi – umelou inteligenciou a rímskym právom. V odbornej literatúre už nie sú ničím kontroverzné názory, že umelá inteligencia by mohla byť zregulovaná práve po vzore rímskeho otroctva.[11]

1. Adjektická zodpovednosť v rímskom práve

Súčasná právna debata o povahe umelej inteligencie sa nesie okolo základného problému vyvodzovania zodpovednosti za jej konanie. Podobnej výzve čelila aj staroveká rímska spoločnosť v súvislosti so zverovaním obchodných činností do rúk otrokov: v

[8] MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol., op. cit., pozn. 5, s. 108.

[9] Pre subjektivizáciu umelej inteligencie existujú dva úplne odlišné argumenty. Prvý vychádza z čisto praktických aspektov – konanie umelej inteligencie je nepredvídateľné, a preto je nutné upraviť pravidlá pre kompenzáciu prípadných škôd ňou spôsobených. Druhý argument vychádza skôr z morálnych pohnútok – v prípade stvorenia humanoidného robota, ktorý bude disponovať aj vlastným vedomím, je priznanie jeho subjektivity nevyhnutným predpokladom pre ochranu jeho základných práv a slobôd. S alternatívou povýšenia robotov na subjekty práva sa počítalo aj v návrhu uznesenia Európskeho parlamentu s odporúčaniami pre Komisiu k normám občianskeho práva v oblasti robotiky, podľa ktorého je potrebné: „*vytvorenie špecifického právneho postavenia pre roboty v dlhodobom horizonte, aby sa aspoň tie najsofistikovanejšie autonómne roboty mohli považovať za elektronické osoby zodpovedné za náhradu akejkoľvek škody, ktorú môžu spôsobiť, a prípadného uplatnenia elektronickej osobnosti na prípady, keď roboty robia samostatné rozhodnutia alebo iným spôsobom nezávisle komunikujú s tretími stranami.*“ Mesarčík a Gyurász však v tejto súvislosti dodávajú, že „*od tejto myšlienky sa pomerne rýchlo opustilo, keďže existoval značný odpor voči nej. Viacerí vytýkali tejto alternatíve, že chýbajú empirické dôkazy, ktoré by podložili potrebu takýchto ustanovení.*“ MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol., op. cit., pozn. 5, s. 108.

[10] MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol., op. cit., pozn. 5, s. 109; BRYSON, J. J.: Robots should be slaves. In: WILKS, Y. Close engagements with artificial companions: key social, psychological, ethical and design issues. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2010, s. 63-74.

[11] PAGALLO, U.: Killers, Fridges, and Slaves: A Legal Journey in Robotics. In: AI & Society. Heidelberg: Springer, 2011, roč. 26, č. 4, s. 347-354; DEYBEL, T.: Back to (for) the Future: AI and The Dualism of Persona and Res in Roman Law. In: European Journal of Law and Technology. Exeter: University of Exeter, 2021, roč. 12, č. 2, dostupné na internete: https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/794/1035; HEINE, K., QUINTAVALLA, A.: Bridging the accountability gap of artificial intelligence – what can be learned from Roman law? In: Legal Studies. Cambridge: Cambridge University Press, 2024; roč. 44, č. 1, s. 65-80; IZUMO, T.: Digital Specific Property of Robots: A Historical Suggestion from Roman Law. In: Delphi – Interdisciplinary Review of Emerging Technologies. Berlin: Lexxion, 2018, roč. 1, č. 1, s. 14-19.

nadväznosti na potenciál otrokov ako „hovoriacich nástrojov“[12] mal *pater familias,* ako nositeľ moci, tendenciu delegovať na nich svoje najrôznejšie obchodné aktivity. Postupne teda otroci začali realizovať transakcie a dojednávať kontrakty v mene svojich pánov.[13] Ide o mimoriadnu ukážku autonómie otroka: právne účinky jeho úkonov sú v súvisiacich vzťahoch postavené na roveň s právnymi úkonmi slobodných osôb.[14] *Ius civile* však vychádzalo zo zásady *alteri stipulari nemo potest,*[15] ktorá znamená, že obligácia bola striktne osobným putom medzi stranami, ktoré ju uzavreli.[16] Pokiaľ sa teda otrok k niečomu svojimi právnymi úkonmi zaviazal, podľa civilného práva nezaväzoval pána, ktorému patril, ale priamo seba. Dochádzalo tak k paradoxnej situácii, keď otrok bol zaviazaná k nejakému plneniu, však sám podľa civilného práva nemal žiadny majetok. Tento prístup znamenal značnú výhodu pre pána otroka, ktorý mohol profitovať z obchodných aktivít svojich otrokov bez zodpovednostného rizika (výnimkou bola noxálna zodpovednosť). Na druhej strane však stála osoba, ktorá s otrokom obchodovala. Táto sa ocitala vo výrazne slabšej kontrapozícii, keďže otroci nemali právnu subjektivitu a nemohli byť žalovaní za porušenie zmluvných povinností, navyše nemajúc nijakú garanciu, že pán otroka dodrží podmienky záväzku. Vznikla tak „medzera v zodpovednosti,“[17] ktorá znamenala, že rozdelenie rizika medzi priamo a nepriamo zúčastnené strany záväzku bolo také asymetrické a stimuly na dosiahnutie efektívnych výsledkov boli také nedostatočné, až sa tretie osoby jednoducho zdráhali s cudzími otrokmi obchodovať.[18]

Postupne sa ediktálnou činnosťou prétora do rímskeho práva zavádzali adjektické žaloby (*actiones adiecticiae qualitatis),*[19] ktorých cieľom bolo zabezpečiť dodatočnú zodpovednosť pre pána za záväzky otroka (aj osôb *alieni iuris*), ako aj nepriamo zabezpečiť určitú formu kontroly nad činnosťou mocensky podriadených osôb a otrokov.[20] Pomocou adjektickej žaloby sa oprávnený domáha uspokojenia svojho nároku priamo voči pánovi otroka, ktorý je za jeho záväzky zodpovedný ako zákonný ručiteľ. Obligácia pána otroka je teda

[12] LEWIS, J. P.: Did Varro Think that Slaves were Talking Tools? In: Mnemosyne, Leiden: Brill, 2013, roč. 66, č. 4-5, s. 634-648.
[13] AUBERT, J.J.: *Business Managers in Ancient Rome: A Social and Economic Study of Institores, 200 BC–AD 250. Leiden: Brill, 1994, s. 3.*
[14] HEINE, K., QUINTAVALLA, A., op cit., pozn. 11, s. 72.
[15] Iust. Inst. 3, 19, 19.
[16] To sa pretavilo do skutočnosti, že rímske právo neuznávalo zmluvy v prospech tretieho ani priame zastúpenie.
[17] Z angl. *accountability gap alebo responsibility gap.* Porovnaj: HEINE, K., QUINTAVALLA, A., op cit., pozn. 11, s. 66.
[18] *Ďalším problémom menšieho rozsahu, ktorý vyplynul z existujúceho regulačného rámca, bolo, že otroci neboli oprávnení prevádzať majetok prostredníctvom mancipatio.* AUBERT, J.J., op cit., pozn. 13, s. 3-4 a 48
[19] *Výraz „adjektické žaloby“ pochádza zo stredovekej doktríny, ktorá vychádza z Digest, kde* právnik Paulus takto označuje špecifickú situáciu, v ktorej nositeľ moci zodpovedá akcesoricky za konanie mocensky podriadených osôb ako ďalší, niekedy však aj ako jediný dlžník. Porovnaj: Paul. D. 14, 1, 5, 1.
[20] HEINE, K., QUINTAVALLA, A., op cit., pozn. 11, s. 73.

k pôvodnej obligácii akcesorická. Podmienkou však je, aby vznikol platný, teda aspoň naturálny hlavný záväzok.[21]

Adjektické žaloby sú pozoruhodné hneď z niekoľkých pohľadov: (1) dogmatického, pretože predstavujú výnimku z pravidla, že obligácia je rýdzo osobný vzťah a nemôže v zásade účinkovať voči tretím osobám, ktoré nie sú na obligačnom vzťahu zúčastnené; (2) zavedením adjektických žalôb prétorom sa narušil teoretickoprávny a politický postulát, že otrok je len vec a nie osoba, schopná na základe svojej vlastnej vôle konať a uzatvárať obchody; (3) existencia adjektických žalôb nám celkom názorne demonštruje, že sociálno-ekonomický vývoj, ktorým antický Rím, založený výlučne na otrokárskej spoločnosti, prechádzal, sa odrážal aj v spoločenskej diferenciácii neslobodných osôb, z ktorých sa postupne stávali podnikatelia, manažéri, správcovia, bankári a pod.[22]

2. „Elektronické otroctvo“

Rímskoprávne riešenie záväzkovej zodpovednosti otrokov je pri hľadaní možnosti právnej regulácie umelej inteligencie pozoruhodné. Pretavilo sa do koncepcie tzv. elektronického otroctva, ktorá vychádza z paralely medzi fungovaním umelej inteligencie a rímskoprávnymi otrokmi: tí, hoci boli považovaní za vec a nemali právnu subjektivitu, stále disponovali pomerne významnou autonómiou, vďaka čomu zohrali kľúčovú úlohu v rámci obchodných vzťahov.[23] Obdobne aj umelá inteligencia je spôsobilá konať s právnymi účinkami, napriek tomu, že nie je nositeľom subjektívnych práv a povinností. Na rozdiel od varianty priznania právnej subjektivity umelej inteligencii nehrozí v prípade elektronického otroctva zneužiteľnosť tohto inštitútu, pretože umelá inteligencia by v konečnom dôsledku stále bola zodpovednosťou nejakej osoby, najskôr jej vlastníka.[24] Malo by sa teda jednať o akúsi novú formu právneho zastúpenia, kedy by vlastník splnomocnil umelú inteligenciu, aby za neho konala s tretími stranami.[25]

Uvedený model však nie je v právnej vede prijímaný bez výhrad. Odporcovia poukazujú najmä na to, že na vlastníka môže dopadať pomerne ťažké zodpovednostné bremeno – ten totiž môže zodpovedať za konanie umelé inteligencia aj v prípade, že chyba bola na strane výrobcu.[26]

[21] HEYROVSKÝ L.: Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha: J. Otto, 1910, str. 826.
[22] JAKUBÍČEK, R.: Actio exercitoria et institoria aneb přímé zastoupení v římském obchodním právu. In: Europenization of the national law, the Lisbon Treaty and some other legal issues. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1055-1065.
[23] PAGALLO, U., op. cit., pozn. 11, s. 351.
[24] BRYSON, J. J., op. cit., pozn. 11, s. 65.
[25] PAGALLO, U., op. cit., pozn. 11, s. 347-348.
[26] PAGALLO, U., op. cit., pozn. 11, s. 351.

Argumentujú aj negatívnou historickou a kultúrnou konotáciou, ktorú môže akákoľvek variácia otroctva prestavovať.[27] Na druhej strane však stúpenci tohto možného riešenia pomerne dôrazne upozorňujú, že sa nemá jednať o žiadne moderné otroctvo, ale iba o aplikáciu starého rímskoprávneho inštitútu na dnešné vzťahy medzi umelou inteligenciou a jej vlastníkom. Významnou výhodou tejto koncepcie je práve to, že v jej prípade nehrozí žiadny morálny hazard prameniaci z prílišnej personifikácie robotov.[28]

2.1 Pekúlium

Čo však robí koncepciu elektronického otroctva a adjektické žaloby príťažlivými je najmä rímskoprávny inštitút pekúlia a s ním spojená *actio de peculio*.[29] Watson definuje pekúlium ako fond, ktorý pán dovolil otrokovi užívať, akoby otrokovi patril, hoci v skutočnosti patril pánovi (keďže otrok nemohol nič vlastniť).[30] Na jednej strane malo udeľovanie pekúlia otrokom za cieľ zabezpečiť ich finančnú nezávislosť, na strane druhej však otrokov pán mohol jeho prostredníctvom vykonávať zárobkovú činnosť, pretože zostával vlastníkom pekuliárneho majetku. Preto čím viac pekuliárny otrok zarobil svojou obchodnou činnosťou, tým viac jeho pán zbohatol. Udelenie pekúlia znamenalo udelenie jeho slobodnej správy (*concessio liberae administrationis*)[31] a rovnalo sa generálnemu súhlasu pána s aktivitami otroka v rámci tohto pekúlia. Tento právny konštrukt podporoval obchodné aktivity otroka a znižoval potrebu, aby ho jeho pán kontroloval. To umožňovalo pánovi podnikať podobným spôsobom, ako funguje dnešná spoločnosť s ručením obmedzeným,[32] pretože zodpovedal iba do výšky pekúlia a zároveň tu existovala určitá istota pre zmluvných partnerov, že ich záväzok bude nejakým spôsobom uspokojený.[33]

Na základe tejto historickej skúsenosti sa v odbornej literatúre môžeme stretnúť s úvahou o vytvorení tzv. digitálneho pekúlia[34] aplikovateľného na umelú inteligenciu. Roboty by mohli *de facto* držať a spravovať určitý kapitál ako digitálne pekúlium, zatiaľ čo vlastník robota by využitím tohto inštrumentu mohol obchodovať s tretími osobami *de iure*.

[27] Zároveň je nutné poznamenať, že tento model prispôsobený pre zmluvné záväzky vzniknuté konaním umelej inteligencie, nie je využiteľný univerzálne. BRYSON, J. J., op. cit., pozn. 11, s. 70.
[28] BRYSON, J. J., op. cit., pozn. 11, s. s. 70.
[29] Ulp. D. 15, 1, 11, 1; Gai. D. 15, 1, 27, pr.; Gai. Inst. 4, 73.
[30] WATSON, A. Roman Slave Law. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1987, s. 13.
[31] Ulp. D. 15, 1, 7, 1.
[32] KURKI, V. A.: A Theory of Legal Personhood. Oxford: Oxford University Press, 2019, s. 185.
[33] Ulp. D. 15, 1, 3, pr.
[34] PAGALLO, U.: The Laws of Robots: Crimes, Contracts and Torts. Heidelberg: Springer, 2013, s. 103-106.

Ako by takéto digitálne pekúlium mohlo vyzerať predostrel Izumo: predstavme si spoločnosť, ktorá podniká s vysoko rozvinutými autonómnymi taxíkmi. Každý taxík sa sám naviguje po meste, jazdí vez vodiča, vyhodnocuje dopyt po taxíkoch ako aj ďalšie informácie potrebné pre poskytovanie taxislužby. Ak taxík zaznamená na sebe nejakú funkčnú poruchu, dostaví sa do autoservisu. Vlastník taxíka aj servis tu majú rozumný dôvod pre využitie digitálneho pekúlia – pre vlastníka je rizikové viazať záväzky taxíku priamo so svojím bankovým účtom (taxík by mohol v servise napríklad uzavrieť zmluvu za veľmi vysokú cenu, aj keď pre vlastníka by v danej situácii mohlo byť vhodnejšie taxík radšej zošrotovať). Situácia je riziková aj pre samotný autoservis, pretože nevie, koľko je vlastník ochotný zaplatiť za servis taxíku. Pomocou digitálneho pekúlia a špeciálnej aplikácie si autoservis skontroluje, či výška pekúlia pokryje cenu opravy. Ak zistí, že pekúlium je síce dostatočné, ale náklady na opravu sú veľmi vysoké, kontaktuje pred samotným výkonom opravy vlastníka, inak riskuje že taxík sa môže stať platobne neschopným predtým ako sa jeho pohľadávka stane splatnou.[35] Inými slovami, digitálne pekúlium by predstavovalo kritérium pre zváženie vhodnosti uzavretia zmluvy s umelou inteligenciou.

Keďže pokročilé umelé inteligencie sa v budúcnosti stanú podnikavejšími a predpokladáme, že budú môcť uzatvárať zmluvy, právna úprava pekúlia sa môže stať zaujímavým východiskom pre lepšiu integráciu umelej inteligencie do záväzkového práva. Identifikovanie umelej inteligencie ako špecifickej právnej entity, so špecifickou autonómiou až do určitej výšky zodpovednosti špecifikovanej vopred, sa zdá byť celkom rozumným návrhom.

2.2 *Actio exercitoria* a *actio institoria*

Zriadenie pekúlia a s ním spojenej *actio de peculio* predstavujú len časť zložitej právnej regulácie, ktorú nám ponúka rímske právo v tejto súvislosti. Nemenej zaujímavé sú i ďalšie z adjektických žalôb, ktoré rímske právo vytvorilo. *Actio exercitoria*[36] a *actio institoria*[37] umožnili veriteľom otroka žalovať pána, aby splnil záväzky, ktoré na seba prevzal jeho otrok. V prípade oboch žalôb bola zodpovednosť pána obmedzená na základe *praepositio*, čo bolo výslovné splnomocnenie pána, ktoré dal otrokovi aby vykonával iba určité činnosti.[38] Pán teda

[35] IZUMO, T., op. cit., pozn. 11, s. 17.
[36] Ulp. D. 14, 1, 4, 2.
[37] Ulp. D. 14, 3, 5, 11-18; Gai. Inst. 4, 71,
[38] Ulp. D. 14, 1, 1, 3; Ulp. D. 14, 1, 1, 7; Ulp. D. 14, 1, 1, 12; Ulp. D. 14, 3, 5, 11.

niesol neobmedzenú zodpovednosť ale len za transakcie spadajúce do rozsahu činností uvedených v *praepositio.* Preniesť túto myšlienku do súvislosti s umelou inteligenciou by znamenalo, že vlastník robota by niesol zodpovednosť len za úlohy, ktoré má umelá inteligencia vykonávať v rámci činností, charakterizujúcich podnikanie jej vlastníka. V ostatných prípadoch by vlastník nebol braný na zodpovednosť, ktorá by sa tým pádom presunula napr. na výrobcu alebo programátora umelej inteligencie. To, ako by skutočné rozdelenie zodpovednosti medzi výrobcu, prevádzkovateľa a vlastníka vyzeralo v praxi, by záviselo od rôznych faktorov, napr. od úrovne automatizácie alebo od konkrétneho sektora, v rámci ktorého by sa UI využívala.

Záver

Nie je cieľom tohto príspevku tvrdiť, že rímske právo ponúka komplexný návod na riešenie súčasných problémov umelej inteligencie. Z právnej histórie je však možné vyvodiť určité ponaučenie pre budúci dizajn práva. To nevyhnutne neznamená opätovné prijatie starých právnych riešení, ale jednoducho chápanie minulých skúseností ako zdroja a inšpirácie pre správny model právnej regulácie umelej inteligencie. Ak vezmeme do úvahy toto upozornenie, zo štúdia rímskeho práva sa môžeme naučiť, že najefektívnejším riešením je koexistencia viacerých možností. Táto úvaha sa stáva ešte aktuálnejšou vzhľadom na to, že umelá inteligencia je progresívne sa rozvíjajúca technológia charakterizovaná rastúcim stupňom autonómie. To znamená, že bude silnieť potreba flexibilného regulačného rámca, pretože nemusí byť vždy možné vopred predvídať jediné najvhodnejšie právne riešenie. V súlade s tým by sa dnešné regulačné diskusie nemali zameriavať na nájdenie jediného optimálneho riešenia na odstránenie medzery v zodpovednosti umelej inteligencie, ale na vytvorenie heterogénneho rámca, v ktorom môžu koexistovať viaceré alternatívy.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV:

Pramene:

Digesta Iustiniani Augusti, recognavit Mommsen, T., Krueger, P., Berlín: Weidmannos, 1870.

GAIUS: Učebnice práva ve čtyřech knihách, preklad Kincl, J., Plzeň: Aleš Čeněk, 2007.

Justiniánske inštitúcie, preklad Blaho, P., Vaňková, J., Trnava: Iura Edition, 2000.

Literatúra:

AUBERT, J. J.: Business Managers in Ancient Rome: A Social and Economic Study of Institores, 200 BC–AD 250. Leiden: Brill, 1994, 520 s., ISBN 90-04-10038-5.

BAYERN, S.: The Implications of Modern Business – Entity Law for the Regulation of Autonomous Systems. Stanford: Stanford Technology Law Review, 2015. č. 19, s. 93-112, ISSN: 1098-4267.

BRYSON, J. J.: Robots should be slaves. In: WILKS, Y. (ed.): Close engagements with artificial companions: key social, psychological, ethical and design issues. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2010, s. 63-74, ISBN 9789027249944.

DEYBEL, T.: Back to (for) the Future: AI and The Dualism of Persona and Res in Roman Law. In: European Journal of Law and Technology. Exeter: University of Exeter, 2021, roč. 12, č. 2, dostupné na internete: https://ejlt.org/index.php/ejlt/article/view/794/1035.

HEINE, K., QUINTAVALLA, A.: Bridging the accountability gap of artificial intelligence – what can be learned from Roman law? In: Legal Studies. Cambridge: Cambridge University Press, 2024; roč. 44, č. 1, s. 65-80, ISSN: 1748-121X.

HEYROVSKÝ L.: Dějiny a systém soukromého práva římského. Praha, J. Otto, 1910, str. 826.

IZUMO, T.: Digital Specific Property of Robots: A Historical Suggestion from Roman Law. In: Delphi – Interdisciplinary Review of Emerging Technologies. Berlin: Lexxion, 2018, roč. 1, č. 1, s. 14-19, ISSN: 2626-3734.

JAKUBÍČEK, R.: Actio exercitoria et institoria aneb přímé zastoupení v římském obchodním právu. In: Europenization of the national law, the Lisbon Treaty and some other legal issues. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1055 – 1065, ISBN 978-80-210-4630-6.

KRATOCHVÍLOVÁ, K.: Potřebujeme „robotí“ právo? Legislativa pro umělou inteligenci je v jednání. In: Právní rádce. [online]. 2017, [cit. 2024-05-16]. Dostupné na internete: https://pravniradce.ekonom.cz/c1-65683190-potrebujeme-roboti-pravo-legislativa-pro-umelou-inteligenci-je-v-jednani.

LEWIS, J. P.: Did Varro Think that Slaves were Talking Tools? In: Mnemosyne. Leiden: Brill, 2013, roč. 66, č. 4-5, s. 634-648, ISSN: 0026-7074.

KURKI, V. A.: A Theory of Legal Personhood. Oxford: Oxford University Press, 2019, ISBN: 9780191879708.

MESARČÍK, M., GYURÁSZ, Z. a kol.: Právo a umelá inteligencia [online]. Bratislava: Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 2024, [cit. 2024-05-16] 244 s., ISBN: 978-80-7160-715-1. Dostupné na internete:

https://www.flaw.uniba.sk/fileadmin/praf/Pracoviska/Ustavy/UPITPDV/E-KNIHY/Pravo_a_umela_inteligencia_ucebnica_01.pdf

PAGALLO, U.: Killers, Fridges, and Slaves: A Legal Journey in Robotics. In: AI & Society. Heidelberg: Springer, 2011, roč. 26, č. 4, s. 347-354, ISSN: 1435-5655.

PAGALLO, U.: The Laws of Robots: Crimes, Contracts and Torts. Heidelberg: Springer, 2013, 200 s., 978-94-007-9804-5.

PINTÉROVÁ, D.: Právna regulácia umelej inteligencie (perspektívy a výzvy). In: Právny obzor. Bratislava: Wolters Kluwer, 2024, roč. 107, č. 4, s. 361-383, ISSN 2729-9228.

RUSSELL, S., NORVIG, P.: Artificial Intelligence: A Modern Approach. New Jersey: Prentice Hall, 2009, 1152 s., ISBN: 978-0136042594.

WATSON, A.: Roman Slave Law. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1987, 157 s., ISBN: 978-0801834394.

REFLEXE MÝTICKÝCH ODRAZŮ ŘÍMSKÉHO DĚDICKÉHO PRÁVA

REFLECTION ON MYTHICAL REFERENCES OF THE ROMAN LAW OF INHERITANCE

Matouš Procházka[1]

Abstrakt

Předkládaný příspěvek se zabývá úvahou na povahou české právní úpravy dědického práva v kontextu její proklamované inspirace římským právem. Dědické právo je velmi specifickou právní kategorií, stojící na pomezí práva majetkového a rodinného, která velmi úzce souvisí s právní tradicí a vnímáním obyvatel daného státu. Je tedy otázkou, zda mají římské právní instituty prostor v současné právní úpravě a zda jejich „recepce" je v souladu s duchem a ideou římského práva.

Klíčová slova

dědické právo, římské právo, reflexe, ležící pozůstalost.

Abstract

The present paper deals with a reflection on the nature of the Czech law of succession in the context of its proclaimed inspiration from Roman law. Inheritance law is a very specific legal category, standing on the borderline between property and family law, which is very closely related to the legal tradition and perception of the inhabitants of a given state. The question is therefore whether Roman legal institutions have a place in contemporary legislation and whether their 'reception' is in line with the spirit and idea of Roman law.

Keywords

inheritance law, Roman law, reflection, lying estate.

Úvod

V rámci tématu konference „*Quo vadis* římské právo" chci nabídnout úvahu nad současnou povahou české právní úpravy dědického práva. Ta nepřímo vychází z práva římského, avšak s odklonem od idejí římského práva, čímž se podle mě stává pouze mýtickým odrazem své inspirace. Dále se pokusím nastínit možný přínos římského práva pro současnou právní vědu.

[1] Autor je notářským kandidátem notáře v Praze a doktorandem na katedře teorie práva a právních dějin Právnické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci.

Současný občanský zákoník[2] dle zákonodárce vychází mimo jiné z faktu, že základem evropské právní kultury je římské právo. Úvodem důvodové zprávy[3] se pojem římského práva vyskytuje na mnoha místech. Zároveň uvádí, že ani k římskému právu nepřistupuje jako k dogmatu a nerecipuje jej bezmyšlenkovitě, nýbrž po předchozím kritickém vyhodnocení a po obsáhlejší komparativní analýze. Bohužel si musíme klást otázku, zda tomu tak bylo i v oblasti práva dědického.

Charakteristika dědického práva

Dědické právo stojí na pomezí práva majetkového a rodinného, a podle mého názoru je rozmanité a především praktické, řešící situace přinesené životem. Zároveň je právní oblastí, se kterou se v průběhu života setká přinejmenším jednou každý z nás. Rozvíjí se proto v důsledku reálné potřeby právní praxe, což dokládají i různorodé případy z římských pramenů i současné judikatury. Dědické právo je součástí kultury dané země a v největší míře by mělo zobrazovat tradice a právní kontinuitu daného státu.

Ačkoliv dle mého názoru existuje pouze málo právních oblastí, jež byly ovlivněny římským právem více než právo dědické, v samotném oddíle dědického práva se důvodová zpráva k římskému právu paradoxně nehlásí a ani jej nikterak nezmiňuje, pouze se aktivně vymezuje proti zákoníkům z období minulého režimu, a v zásadě opisuje ustanovení ABGB počátku devatenáctého století. O to více se však k římskému právu hlásí téměř všechny komentáře a odborné publikace, zabývající se problematikou dědického práva.[4] V civilistice se často uvede institut konstatováním o jeho římském původu či přímo konstatováním, že se do právní úpravy navrátil římský právní institut, ovšem velmi často bez hlubší znalosti nebo širšího rozvedení takové myšlenky.[5]

Každý z nás dokáže charakterizovat tradiční instituty římského dědického práva jako je odkaz, podmínka nebo uložení času, které se do českého právního řádu skutečně navrátily

---

2 Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále v textu pouze „*občanský zákoník*“).

3 ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2, s. 18. Viz dále například SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo a nový občanský zákoník*. Všehrd, dostupné z https://www.vsehrd.cz/clanek/rimske-pravo-a-novy-obcansky-zakonik-i-veci-a-jejich-deleni_b6ab7106-bd6f-4b5a-a882-d7084432f9d9.

4 Například: „*Svěřenské nástupnictví má své kořeny hluboko v minulosti v římském právu*. SVOBODA, Jiří. § 1512 [Svěřenský nástupce jako následný dědic]. In: FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo* (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 101, marg. č. 1.; dále „*Římskoprávní hledání vhodného řešení může být inspirativní také pro současnost*.“ HORÁK, Ondřej. K problematice nabytí odkazu. Ad Notam, dostupné z https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_840-k-problematice-nabyti-odkazu-s-durazem-na-odkaz-jednotlive-veci-nezapsane-ve-verejnem-seznamu.

5 Viz například KMENT, Václav. *Závdavek – návrat již dlouho známého institutu*. Dostupné z https://www.epravo.cz/top/clanky/zavdavek-navrat-jiz-dlouho-znameho-institutu-94262.html?mail

občanským zákoníkem.[6] Ale tyto instituty stojí na určitých základech, které je propojují v rámci systému a dávají mu smysl.

Na straně jedné dědického práva tradičně stojí vůle zůstavitele rozhodnout libovolně o osudu svých práv a povinností pro případ smrti jako to mohl udělat za života, proti které stojí příbuzenské vztahy a jejich určitá ochranná ingerence státu.

Dědické právo se v Římě rozvinulo velmi brzy.[7] Velmi časté zmínky v římských právních pramenech navíc svědčí o velkém zájmu, kterému se toto odvětví těšilo po staletí existence římského státu. Ačkoliv i v Římě byla zprvu preferována intestátní dědická posloupnost, již velmi brzy začali Římané preferovat dispoziční volnost zůstavitele ve volbě dědice, což bylo na danou dobu neobvyklé.[8]

Protože byl život v římské společnosti rozvinutý a zájem o testamenty u římských občanů vysoký, vypracovala se v této oblasti řešení, ke kterým se v jiných oblastech dospělo až mnohem později. Právě tento postoj pak ovlivnil podobu přinejmenším evropského dědického moderního práva.

V římském dědickém právu převažovaly prvky osobností a náboženské. Ačkoliv se římské dědické právo vyvíjelo, dlouhodobě stálo na římských zvycích, kontrole veřejného mínění a principech *pietas, fides* a *humanitas*. Zejména náboženské důvody a úcta k zemřelému vedly k primární úloze dědického práva – nalezení nového patris familias, který s nadsázkou jako jakési alterego reinkarnoval do pozice zůstavitele.[9]

Římské právo dále odlišovalo okamžik úmrtí zůstavitele od okamžiku nabytí dědictví. Římská právní věda začala pracovat s fikcí, jako by zavázána byla pozůstalost sama. Dle této fikce hereditas zaujímala místo zůstavitele, a římskoprávní texty tento stav označovaly obratem hereditas iacet.

Římský dědic se stával univerzálním sukcesorem zůstavitele se všemi právy a povinnostmi, včetně dluhů v neomezené výši. Dluhy však Římané nespojovali s nabýváním majetku, nýbrž jako obligaci zůstavitele, které je třeba dostát. Nakonec i římské prameny hovoří prozaicky o prokletém dědictví, pokud dluhy převážily majetek. A nakonec v době, kdy již začal převažovat majetkový prvek dědictví, císař Justinián zavedl *beneficium inventarii*.

---

6 Zmínit lze určitě odkaz, fideikomisární substituci, vedlejší doložky v testamentu a do určité míry darování pro případ smrti.

7 Problematika je zmíněná například již v zákoně XII. desek.

8 TILSCH, Emanuel. Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2014, s. 11.

9 SKŘEJPEK, Michal. Ius et religio. Právo a náboženství ve starověkém Římě. Pelhřimov : Vydavatelství 999, 1999. ISBN 80-901064-8-X, s. 317. Dále například FRÝDEK, Miroslav. Právní a náboženské aspekty římské rodiny. 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 39.

Dnešní česká právní úprava je silně inspirována především ABGB, neboť i přes proklamovanou inspiraci Osnovou, se v řadě případů přiklonila k úpravě starší a v meziválečném období paradoxně překonané. Proti římskému právu v dědictví výrazně převažuje majetkový charakter. Dřívější termín řízení o dědictví taktéž nahradilo spojení „o pozůstalosti“, které akcentuje právo na pozůstalost a majetkový prvek. I důvodová zpráva uvádí, že dědické právo upravuje přechod majetkových poměrů zemřelého člověka na jiné osoby. Dokonce je možné konstatovat, že současné dědění se týká pouze jmění, a primárně jde o získání majetku, a zároveň se co nejvíce distancovat od všeho ostatního.

Úskalí dědického práva

Úprava zároveň převzala z ABGB výhradu inventáře,[10] respektive výhradu soupisu, s odkazem na inspirační zdroje[11] a vybranou zahraniční úpravu. Účelem soupisu má být zajištění ochrany a právní jistoty některým dědicům, ale také poskytnutí ochrany věřitelům, přičemž tvůrci předpokládali uplatnění výhrady pouze ve výjimečných případech. Lidé, navyklí na šedesát let omezené odpovědnosti, však uplatňují výhradu soupisu preventivně raději téměř vždy.

Výhrada soupisu navíc ještě měla určitý význam při existenci ležící pozůstalosti a dědických přihlášek spolu s dříve převážně hmotnou strukturou majetku, ale v dnešní době, s vynálezem a hromadným užíváním motorových vozidel, ztratila výhrada soupisu zcela svůj smysl. Současný zákon šel navíc ještě hlouběji, a samotná výhrada soupisu neposkytuje zcela jistou záruku pouze omezené odpovědnosti za dluhy, neboť bez konvokace věřitelů, která byla převzata izolovaně z německého modelu, poskytuje pouze částečnou ochranu.

Záhadou zůstává, proč se zákonodárce v této části rozhodl k radikálnímu odklonu o omezené odpovědnosti za dluhy zůstavitele, kromě apriorní ambice odklonit se od všeho, co platilo za minulého režimu. Stejnou záhadou zůstává, proč se zákonodárce rozhodl takto výrazně posílit postavení věřitelů, kteří jinak nesou riziko solventnosti svého dlužníka, a kteří nemají ani povinnost přihlašovat své pohledávky do pozůstalostního řízení, když římské právo spíše stálo na straně dědiců.

Pokud se chtěl zákonodárce navrátit římskému právu, učinil tak proti římskoprávní tradici, nepřevzal ducha římského práva, a nevystihl smysl a účel svých inspiračních zdrojů. Již profesor Vážný ve dvacátých letech konstatoval, že kdyby Římané pojímali zodpovědnost

[10] Ustanovení § 821 ABGB.
[11] Švýcarský, německý a rakouský občanský zákoník, meziválečné osnovy z roku 1931 a 1937.

za dluhy jako zjev, odůvodněný nabytím majetku, jistě by došli k zodpovědnosti, omezené do výše majetku.[12] České právo navíc zůstalo i pro rekodifikaci věrné delačnímu principu. Návrat k adičnímu principu, který byl známý římskému právu, ABGB i Osnově by dával větší smysl s ohledem na návrat řady tradičních institutů, které předpokládají různé okamžiky vzniku dědického práva a nabytí dědictví.

Zákonodárce argumentuje vhodností, moderností a jednoduchostí této koncepce, a za příklad dává opět úpravu německou, která je však od té naší výrazně odlišná. Důvodová zpráva navíc uvádí, že se na pozůstalost hledí jako na zvláštní majetkovou masu, kterou je třeba zejména v zájmu věřitelů podrobit zvláštnímu režimu. Jinými slovy si byl zákonodárce vědom, že pozůstalost je zvláštním souborem majetku, který má specifický majetkový režim, přesto však na jeho speciální regulaci rezignoval a v důsledku ničí práva navíc nechrání.

Zákonodárce má jistě právo uvážit, jaké části předchozí či historické úpravy v našich podmínkách fungovaly a jsou v právním povědomí veřejnosti, nicméně se domnívám, že by takový krok měl zdůvodnit.

Ačkoliv občanský zákoník skutečně do právního řádu navrátil celou řadu institutů majících původ v římském právu, pozapomněl dle mého názoru na vývoj doby, změnu účelu dědického práva, a neuvážil přežití některých institutů. Bohužel při přepisování hotového a prověřeného systému nebyly převzaty určité prvky, které ho činily funkčním, neboť byly považovány, na rozdíl od zbytku, za zastaralé. Bohužel například nepřevzetím ležící pozůstalosti zákonodárce z přejímaného systému dědického práva vyjmul prvek zásadní, který zaručoval plnou a historií ověřenou funkčnost řady institutů. Velká část institutů, předpokládá ležící pozůstalost a navozuje zdání, že tu ležící pozůstalost stále existuje, což vede k aplikačním problémům a výkladovým nejasnostem. Navozením této situace jsme se navíc zbavili i cenných odborných publikací a ustálené a rozsáhlé judikatury. To, že se autoři občanského zákoníku ať již důvodovou zprávou nebo v odborných textech u jednotlivých institutů, hlásí k římskému právu, ještě neznamená, že tomu tak opravdu je.

Stejně tak je paradoxní přistupovat k občanskému zákoníku jako k systému, ve kterém by měly být obsaženy římskoprávní ideje, když jedním z hlavních programových cílů byla právní diskontinuita. Římské právo představovalo s ohledem na dobu svého vzniku nadčasový a vyspělý systém, který dospěl k mnoha řešením, která nebyla do dnešní doby překonána. Je ovšem třeba vždy reflektovat současnou situaci, právní povědomí a kulturu dané země v kontextu celého právního řádu. Přes všechna pozitiva, která římskému právu připisujeme,

[12] VÁŽNÝ, Jan. *Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury*. *Právny obzor*, 6, 1923, s. 100.

jsou ustanovení, která jsou vývojem doby překonána nebo dokonce již byla překonávána v době existence římského státu. Žádné právo není bezchybné a římské právo není výjimkou

Závěr

Římské právo nám ovšem svojí vnitřní logikou a strukturou může i dnes poskytovat zrcadlo a může fungovat ve srovnávání, argumentaci a rozvoji kritického myšlení. Právě kazuistika římského práva nám ukazuje, jak římští právníci přemýšleli, a to nám může být inspirací. I přes prvky formalismu se nejednalo o takové slovíčkaření, chytání za slova a hledání protichůdných předpisů jako dnes, často se jednalo o myšlení postavené na prostém a rozumném uvažování, jak by se měl člověk chovat.

Výuka římského práva by proto podle mého názoru neměla být omezena pouze na římské právo pro první semestry na právnické fakultě a neměla by být vytržena pouze jako pomocná právně-historická věda. Ne vše římské je dobré a aktuální, ale ta vzájemná komparace a logická argumentace by mohla prospět více než stav kdy mezi výukou římského a civilního práva existuje mezera dvou let a přístup na jednotlivých předmětech je diametrálně odlišný a bez vzájemných souvislostí.

Domnívám se, že by prospělo jak budoucí životaschopnosti výuky římského práva, tak i současné civilistice, pokud by se začaly vyučovat předměty typu „římské právo obligační, římské právo dědické, zkrátka komparatistické předměty, které by se v sobě obsahovaly prvky z obou světů ve vzájemném srovnání.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

ELIÁŠ, Karel. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou a rejstříkem*. Ostrava: Sagit, 2012. ISBN 978-80-7208-922-2.

FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo* (§ 1475–1720). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022.

FRÝDEK, Miroslav. Právní a náboženské aspekty římské rodiny. 2009. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Právnická fakulta, s. 39.

HORÁK, Ondřej. K problematice nabytí odkazu. Ad Notam, dostupné z https://www.nkcr.cz/casopis-ad-notam/detail/39_840-k-problematice-nabyti-odkazu-s-durazem-na-odkaz-jednotlive-veci-nezapsane-ve-verejnem-seznamu.

KMENT, Václav. *Závdavek – návrat již dlouho známého institutu*. Dostupné z https://www.epravo.cz/top/clanky/zavdavek-navrat-jiz-dlouho-znameho-institutu-94262.html?mail

SKŘEJPEK, Michal. Ius et religio. Právo a náboženství ve starověkém Římě. Pelhřimov: Vydavatelství 999, 1999. ISBN 80-901064-8-X.

SKŘEJPEK, Michal. *Římské právo a nový občanský zákoník*. Všehrd, dostupné z https://www.vsehrd.cz/clanek/rimske-pravo-a-novy-obcansky-zakonik-i-veci-a-jejich-deleni_b6ab7106-bd6f-4b5a-a882-d7084432f9d9.

TILSCH, Emanuel. Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2014.

VÁŽNÝ, Jan. *Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury*. *Právny obzor,* 6, 1923.

PRÍNOS PROF. PETRA BLAHA K ROZVOJU SLOVENSKEJ PRÁVNEJ ROMANISTIKY[1]

THE CONTRIBUTION OF PROF. PETER BLAHO TO THE DEVELOPMENT OF SLOVAK LEGAL ROMANISTICS

Vojtech Vladár[2]

Abstrakt

Prof. Petra Blaha možno označiť, spolu s prof. Karolom Rebrom, za hlavných predstaviteľov slovenskej právnej romanistiky 20. storočia. Ich prínos bol o to väčší, že značnú časť svojich aktívnych životov a pôsobenia v univerzitnom prostredí prežili za čias socialistického režimu, ktorý zastával k rímskemu právu, jeho vede a výučbe krajne negatívne stanoviská. Peter Blaho sa potom stal hlavnou osobnosťou pri presadzovaní rímskeho práva po nástupe nového demokratického režimu. Hlavným cieľom príspevku je poukázať na prínos Petra Blaha k rozvoju slovenskej právnej romanistiky v kontexte jeho životných reálií, vedeckého a pedagogického prínosu, ako aj súčasného odkazu jeho diela.

Kľúčové slová

Prof. Peter Blaho – prof. Karol Rebro – rímske právo – slovenská právna romanistika – univerzitné prostredie – socialistický režim – vedecký a pedagogický prínos – súčasný odkaz

Abstract

Prof. Peter Blaho may be denoted, altogether with Prof. Karol Rebro, to be the main representatives of the Slovak legal Romanistics of the 20th century. Their contribution was all the more important, because they spent considerable part of their active lives working in the University environment in the times of the socialist regime that maintained to the Roman law, its science and education extremely negative attitude. Peter Blaho became later the main personality while asserting the Roman law education after formation of a new democratic regime. The main goal of the paper is to point out the contribution of Peter Blaho to the development of Slovak legal Romanistics, within the context of his life, scientific and pedagogical contribution, as well as contemporary legacy of his work.

Keywords

Prof. Peter Blaho – Prof. Karol Rebro – Roman law – Slovak legal Romanistics – University environment – socialist regime – scientific and pedagogical contribution – contemporary legacy

---

[1] Článok je výstupom z vedeckého projektu VEGA č. 1/0548/22 s názvom „Kríza dôvery a jej rímsko-kánonické riešenia“.

[2] Prof. doc. JUDr. Mgr. Vojtech Vladár, PhD., Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, Ústav kánonického práva.

Úvod

Dr. h. c. mult. prof. JUDr. Peter Blaho, CSc. bol nielen na univerzitách, na ktorých pôsobil, ale taktiež v širšej právnickej komunite považovaný za jedného z najvýznamnejších predstaviteľov slovenskej právnej vedy. K tomu prispieval nielen svojím vedeckým zápalom, ale taktiež vystupovaním hodným skutočného univerzitného profesora, čo dokazoval prakticky neustále, osobitne najmä pri zastávaní tých najdôležitejších akademických funkcií. Z nich možno spomenúť predovšetkým pozíciu vedúceho katedry, dekana fakulty, respektíve fakúlt a neskôr i rektora univerzity. Pokiaľ ide o vedu, v tej sa od čias svojej mladosti etabloval v odbore Rímskeho práva, ktorému zostal verný prakticky počas celého svojho aktívneho života a ktorému bol doslova ochotný venovať aj posledné sily. V tomto príspevku sa budeme sústrediť najmä na výnimočnosť jeho príspevku k rozvoju slovenskej právnej romanistiky, na ktorej poli rozvinul viacero dôležitých vedeckých, akademických či organizátorských aktivít. Tá si prešla za čias socialistického režimu obzvlášť zložitým obdobím, keď k jej úplnému odmietnutiu a zákazu výučby zo strany vtedajších štátnych predstaviteľov nedošlo predovšetkým vďaka kontaktom a intervencii pána Dr. h. c. prof. JUDr. Karola Rebra, DrSc. Neskôr to bol práve jeho žiak, Peter Blaho, ktorý pokračoval v jeho stopách a robil všetko pre to, aby ani po nastolení nového demokratického režimu nedošlo k zatlačeniu právnej romanistiky do úzadia, na úkor iných vedných odborov či vyučovacích predmetov. O pevné etablovanie rímskeho práva v slovenskej vede sa osobitne usiloval predovšetkým prostredníctvom rozvíjania kontaktov so zahraničnými inštitúciami a kolegami, dobre si uvedomujúc, že práve tento odbor nemôže bez konfrontovania sa a spolupráce s kolegami zo zahraničia jednoducho obstáť.

1 Základné životné a profesijné reálie

Peter Blaho sa narodil 1. januára 1939 v Nitre do rodiny sudcu JUDr. Júliusa Blaha a učiteľky Gertrúdy Blahovej.[3] Základné i stredoškolské vzdelanie získal v rokoch 1945 až

[3] Pri opise životných reálií a profesijných úspechov Petra Blaha vychádzam nielen z predchádzajúcich diel (vrátane mojich nekrológov „Za profesorom Blahom“), ktoré som uverejnil vo všetkých významných právnických česko-slovenských vedeckých časopisoch, ale taktiež zo spomienok jeho príbuzných. V tomto smere za viaceré vzácne informácie osobitne ďakujem jeho pani manželke, JUDr. Eve Blahovej. Porov. VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Acta iuridica Olomucensia*. Vol. 13 (2018), No. 1, s. 101–105; VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Vol. 26 (2018), No. 3, s. 567–571; VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Forum iuris Europaeum*. Vol. 6 (2018), No. 1, s. 71–74; VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Právněhistorické studie*. Vol. 48 (2018), No. 2, s. 187–191; VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Revue církevního práva*. Vol. 24 (2018), No. 4, 97–100; VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Sambucus 13*. Trnava : Filozofická fakulta

1956 v Topoľčanoch. Po úspešnej maturite na tamojšom gymnáziu nasledoval profesijnú dráhu otca a vybral si štúdium práv na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.[4] Absurdnosť doby si vybrala svoju daň a pre nevyhovujúci triedny profil musel štúdium v roku 1960 na základe rozhodnutia fakultnej disciplinárnej komisie nútene zanechať. Napriek tomu, že jeho odvolanie univerzitná komisia zamietla, o dva roky nato sa mu predsa len podarilo dosiahnuť zrušenie pôvodného rozhodnutia a mohol v štúdiu pokračovať. Za ten čas pritom pracoval ako závozník a pomocný robotník v topoľčianskom Okresnom podniku výživy, respektíve brigádoval ako závozník pre cukrársky závod Západoslovenských pekární v Nitre. Popritom zároveň stihol absolvovať povinnú vojenskú službu v Brne.[5] Právnické štúdiá napokon úspešne dokončil v roku 1965 a vďaka vynikajúcemu prospechu mu bol v skrátenom konaní udelený pre romanistu tak dôležitý titul „JUDr." (*iuris utriusque doctor*), znamenajúci „doktor rímskeho a kánonického práva". Práve ten totiž reflektoval majstrovstvo v uvedených tradičných právnych systémoch, označovaných preto aj za klasické, na ktoré sa v tých časoch cielene zabúdalo.[6]

Začiatky profesijnej kariéry Petra Blahu sa spájajú najskôr s prácou podnikového právnika v Západoslovenských mliekárňach so sídlom v Bratislave a potom súdneho čakateľa na bratislavskom krajskom súde. Zároveň sa však nevzdával cieľa nastúpiť dráhu právneho romanistu, a teda pôsobiť v akademickom historickoprávnom prostredí, ktoré nebolo až tak zaťažené dobovou ideológiou.[7] Ten sa mu podarilo dosiahnuť v roku 1967, keď získal pozíciu asistenta na svojej *alma mater*, konkrétne na Katedre dejín štátu a práva, ktorú v tom čase viedol prof. JUDr. Martin Vietor, DrSc. Peter Blaho sa mal na novom pracovisku spočiatku venovať výučbe predmetu „Všeobecné dejiny štátu a práva". O jeho usilovnosti vypovedá i skutočnosť, že rok nato sa stal tajomníkom Predsedníctva a členom pléna Ústrednej vedecko-metodickej rady pre štát a právo pri Socialistickej akadémii Slovenska. Osud mu prial i v tom, že od roku

Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 183–186 a VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Studia iuridica Cassoviensia*. Vol. 6 (2018), No. 2, s. 4–7.

[4] Porov. VESELÁ, D.: Profesor Blaho – jeho život a dielo. In *Bratislavské právnické fórum 2018*. *Vznik Československa v roku 1918 a osobnosti právnej vedy*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 53.

[5] Porov. GREGOR, M.: *Historiografia rímskeho práva na Slovensku*: *Príbehy štyroch profesorov*. Praha : Leges, 2021, s. 249.

[6] Bližšie k tejto problematike pozri napríklad BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington : The Catholic University of America Press, 1995.

[7] Porov. NEMEC, M.: Život a dielo profesora Petra Blaha. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius Romanum schola sapientiae*. *Pocta Petrovi Blahovi k 70*. *narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. IX.

1969 mohol úzko spolupracovať so svojím vzácnym učiteľom Karolom Rebrom.[8] Práve vďaka jeho osobnosti a kontaktom bola v týchto časoch po viac ako dvadsiatich rokoch v Bratislave obnovená výučba rímskeho práva a došlo tiež k presadeniu zriadenia osobitnej Katedry rímskeho práva, ktorá však pretrvala len dva roky. Práve záštita Karola Rebra zároveň Petrovi Blahovi umožnila venovať sa v relatívnom pokoji právnej romanistike.[9]

Peter Blaho tak mal od tých čias možnosť pracovať s rímskym právom aj v pedagogickej rovine, a to konkrétne pri výučbe predmetu „Rímske právo súkromné“, ktorú neohrozilo ani zrušenie spomenutej katedry.[10] Vo vedeckej sfére sa rozbiehal postupne, o čom vypovedá pribúdajúci počet vedeckých výstupov, v ktorých častokrát smelo poukazoval na dôležitosť rímskeho práva aj pre krajiny socialistického bloku. Keď nemohol z dôvodu obmedzení režimu nadväzovať kontakty so zahraničnými romanistami, komunikoval aspoň s najvýznamnejšími československými právnymi romanistami. Z nich možno osobitne spomenúť predovšetkým Prof. Dr. Václava Budila, Prof. Dr. Miroslava Boháčka a Prof. Dr. Jiřího Cvetlera. S Karolom Rebrom sa mu zároveň podarilo v našom prostredí rozvinúť rímskoprávne štúdiá i v Košiciach, kde bola v roku 1973 zriadená Právnická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika a výučbu tohto predmetu na nej zabezpečil práve on. Peter Blaho sa okrem toho v tomto období stal členom, a neskôr i predsedom, právnohistorickej sekcie Historickej spoločnosti pri Slovenskej akadémii vied, ako aj členom Slovenskej jednoty klasických filológov.[11] V roku 1977 navyše s precíznosťou jemu vlastnou publikoval svoju prvú bibliografiu československých vedeckých výstupov z oblasti rímskeho práva, a to konkrétne za roky 1945 až 1975.

Titul kandidáta vied (CSc.) Peter Blaho získal v roku 1978 obhájením kandidátskej dizertačnej práce s názvom „Sociálna a triedna funkcia ochrany držby v antickom Ríme“. Už v nej preukázal nielen schopnosť samostatne vedecky pracovať, ale taktiež svoju záľubu v téme držby. Vynikajúci vedecký rast prispel k tomu, že už v roku 1980 obhájil habilitačnú prácu „Rímskoprávna náuka o držbe a jej vyústenie v súčasnosti“. Poznajúc pravidlá socialistického

---

[8] Porov. GREGOR, M.: *Historiografia rímskeho práva na Slovensku*: *Príbehy štyroch profesorov*. Praha : Leges, 2021, s. 247 a 252.

[9] Porov. VESELÁ, D.: Profesor Blaho – jeho život a dielo. In *Bratislavské právnické fórum 2018*. *Vznik Československa v roku 1918 a osobnosti právnej vedy*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 54.

[10] Porov. NEMEC, M.: Život a dielo profesora Petra Blaha. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius Romanum schola sapientiae*. *Pocta Petrovi Blahovi k 70*. *narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. X.

[11] Porov. GREGOR, M.: *Historiografia rímskeho práva na Slovensku*: *Príbehy štyroch profesorov*. Praha : Leges, 2021, s. 260.

režimu však zároveň veľmi dobre vedel, že získaním titulu docent (doc.) dosiahol jeho kariérny rast vrchol. Keďže nebol členom komunistickej strany, profesorom sa jednoducho stať nemohol.[12] Z toho dôvodu sa ešte viac zameral na kvalitnú vedeckú prácu a nadväzovanie kontaktov s európskou romanistickou elitou, absolvujúc študijné pobyty vo významných univerzitných mestách ako Štrasburg, Rím, Pécs, Halle a Krakov. Okrem toho sa mu podarilo zúčastniť viacerých vedeckých podujatí (spočiatku s Karolom Rebrom) na univerzitách v Lipsku, Rostocku a Varšave.[13] Zatiaľ čo sedemdesiate roky sa niesli v znamení aktivít Karola Rebra, ktorému zdarne drukoval Peter Blaho, v osemdesiatych rokoch si úlohy vymenili a hlavným ťahúňom sa na poli právnej romanistiky stal Peter Blaho. Práve v týchto časoch zároveň spolu pripravili na publikovanie, respektíve publikovali niektoré diela, ktoré sa stali pre vtedajšiu i budúcu výučbu rímskeho práva kľúčovými.[14]

Nové možnosti pre vedeckú prácu a osobnostný i profesijný rozvoj znamenal pre Petra Blahu, známeho svojím slobodným duchom, pád socialistického režimu. V roku 1990 tak bola zriadená osobitná Katedra rímskeho a cirkevného práva, ktorej vedúcim sa stal práve on. Na nej zároveň došlo k obnoveniu kolegiálnej i priateľskej spolupráce s Karolom Rebrom, ktorý bol kvôli tomu bez akéhokoľvek zaváhania ochotný sa vrátiť do práce zo zaslúženého dôchodku.[15] Ďalším aktivitám Petra Blaha osobitne pomohlo jeho vymenovanie do funkcie profesora (prof.) v odbore dejiny štátu a práva – rímske právo, k čomu došlo v roku 1991 na základe iniciatívy vtedajšieho prezidenta Václava Havla.[16] Práve on bol zároveň najskôr poverený vykonávaním funkcie prodekana pre výchovno-vzdelávaciu činnosť Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave a v roku 1991, ako symbol novej slobodnej doby, zvolený na za jej dekana.[17] O úspešnosti jeho pôsobenia v tejto funkcii a rešpekte akademickej obce vypovedá najmä skutočnosť, že v nej nakoniec zotrval až do roku 1998. Výborné vzťahy

---

[12] Porov. NEMEC, M.: Život a dielo profesora Petra Blaha. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius Romanum schola sapientiae*. *Pocta Petrovi Blahovi k 70*. *narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. X.

[13] Porov. VESELÁ, D.: Profesor Blaho – jeho život a dielo. In *Bratislavské právnické fórum 2018*. *Vznik Československa v roku 1918 a osobnosti právnej vedy*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 54.

[14] Na mysli máme predovšetkým cvičebnicu „Praktické cvičenia z rímskeho práva“ a učebnicu „Rímske právo“. Porov. BLAHO, P./REBRO, K.: *Praktické cvičenia z rímskeho práva*. Bratislava : Univerzita Jána Ámosa Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 1985 a REBRO, K./BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava : Obzor, 1991.

[15] Porov. GREGOR, M.: *Historiografia rímskeho práva na Slovensku*: *Príbehy štyroch profesorov*. Praha : Leges, 2021, s. 277.

[16] Porov. NEMEC, M.: Život a dielo profesora Petra Blaha. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius Romanum schola sapientiae*. *Pocta Petrovi Blahovi k 70*. *narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. XII.

[17] Porov. Predstavujeme Vám dekanov fakúlt Univerzity Komenského. In *Naša Univerzita*: *spravodaj Univerzity Komenského*. Roč. 40 (1994), č. 7.

s ďalšími vedeckými pracoviskami Peter Blaho upevňoval aj v tomto období pobytmi na univerzitách v Grazi, Viedni, Regensbrugu a Amsterdame, spolupracujúc s najvýznamnejšími svetovými právnymi romanistami. V priebehu letného semestra akademického roku 1992/1993 bol dokonca vymenovaný dekanom Právnickej fakulty Viedenskej univerzity za hosťujúceho profesora, ktorý mal zabezpečovať výučbu predmetu „Justiniánske Inštitúcie".

V roku 1996 sa Peter Blaho neúspešne uchádzal o post rektora Univerzity Komenského v Bratislave.[18] Po dvoch funkčných obdobiach zároveň už nekandidoval do pozície dekana Právnickej fakulty. Po tom, čo bola v roku 1998 na jeho *alma mater* zrušená Katedra rímskeho práva, rozhodol sa spolu s ďalšími tamojšími profesormi pre opustenie svojho domovského pracoviska, s cieľom obnoviť, spolu s historickou Právnickou fakultou Trnavskej univerzity v Trnave, aj rímskoprávne štúdiá na nej. Smelo a s istotou môžeme povedať, že nebyť jeho osobnostného vkladu, k jej založeniu by určite nedošlo. I z toho dôvodu to bol práve on, kto bol najskôr poverený funkciou štatutárneho orgánu Právnickej fakulty a napokon sa v roku 1999 stal jej vôbec prvým dekanom. Keď sa ešte v tom istom roku volil rektor Trnavskej univerzity, akademická obec preukázala svoje uznanie voči nemu tým, že voľba vyznela jasne v jeho prospech. V tejto funkcii nakoniec vytrval až do roku 2007.[19] Po ukončení funkcie rektora sa Peter Blaho nechal na svojom domovskom pracovisku presvedčiť k pôsobeniu vo funkcii prodekana pre vedeckovýskumnú a edičnú činnosť. V nej zotrval do roku 2014, keď sa rozhodol venovať už len výučbe a vedeckej tvorbe. Dva roky nato zanechal i pedagogickú činnosť, pokračujúc však naďalej v písaní vedeckých článkov a prekladaní najdôležitejších prameňov rímskeho práva do slovenského jazyka. Aj v tomto období tak Peter Blaho patril k najlepším vedcom fakulty. I keď úraz z roku 2016 a rozvíjajúca sa choroba spomalili jeho aktivity, neprestával pracovať na nových vedeckých štúdiách, v čom vytrval prakticky až do konca života.[20]

Význam osobnosti Petra Blahu nielen v akademickom, ale tiež širokom spoločenskom prostredí možno ilustrovať prostredníctvom viacerých ocenení. K tým najvýznamnejším patrí v roku 2004 prezidentom Rudolfom Schusterom priznaný Pribinov kríž I. triedy, ako

---

[18] Porov. Deň, ktorý býva iba raz za tri roky: Priebeh volieb kandidáta na rektora UK. In *Naša Univerzita*: *spravodaj Univerzity Komenského*. Roč. 43 (1996), č. 3, s. 2.

[19] Porov. NEMEC, M.: Život a dielo profesora Petra Blaha. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius Romanum schola sapientiae*. *Pocta Petrovi Blahovi k 70*. *narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. XIII.

[20] Posledným výstupom sa stala kapitola v monografii vydaná pod názvom „Poňatie držby v 19. storočí a jej ochrana v rímskom práve". In BLAHO, P./MLKVÝ, M./VLADÁR, V.: *Držba v rímskom a kánonickom práve*. Praha : Leges 2019, s. 143–173.

vyznamenanie za mimoriadne zásluhy o hospodársky, sociálny a kultúrny rozvoj Slovenska. O celkovej vážnosti jeho osobnosti vo vtedajšej spoločnosti vypovedá aj jeho členstvo v Komisii vlády Slovenskej republiky pre posúdenie kladov a nedostatkov v riadení miestnej samosprávy a štátnej správy, v rámci ktorej začal pôsobiť ešte v roku 1991. O dva roky na to bol zase vymenovaný za člena pracovnej skupiny Ministerstva školstva a vedy Slovenskej republiky pre prípravu návrhu zásad nového zákona o vysokých školách. V tom istom roku bol potom vymenovaný za člena spoločenskovednej sekcie Slovenskej komisie pre UNESCO.[21]

Peter Blaho okrem toho zastával pozíciu vedúceho pracovnej skupiny odborníkov pre prípravu Základnej zmluvy medzi Svätou Stolicou a Slovenskou republikou, ktorá bola napokon úspešne uzavretá v roku 2001, za čo bol v tom istom roku ocenený pápežom Jánom Pavlom II. rádom rytiera commandatora sv. Gregora Veľkého. V roku 2004 bol zase zvolený za sudcu Disciplinárneho súdu Najvyššieho súdu Slovenskej republiky. Zo zahraničných inštitúcií, ktoré mu preukázali svoju česť, možno spomenúť udelenie titulu *Doctor honoris causa scientiarum iuridicarum* v roku 2008 zo strany varšavskej Univerzity kardinála Stefana Wyszyńského, v čom bola v roku 2016 netradične nasledovaná i domovskou Trnavskou univerzitou v Trnave.[22] O mimoriadnej obľúbenosti a uznaní Petra Blahu medzi najbližšími spolupracovníkmi zase vypovedajú tri knižné pocty vydané k jeho sedemdesiatym (*Ius Romanum – schola sapientiae*), sedemdesiatym piatym (*Constans et perpetua voluntas*) a nedožitým osemdesiatym (*Perpauca terrena blande honori dedicata*) narodeninám.[23]

2 Rozvoj rímskeho práva

Ako vyplýva z predchádzajúceho pojednania, Peter Blaho, napriek dobe, v ktorej žil, obdivoval predovšetkým západný akademický svet a jeho metódy, považujúc ich vo vedeckej práci za tie najdôležitejšie. Najmä z toho dôvodu sa vždy usiloval udržať krok s vývojom svojho odboru za západnými hranicami. I preto sa napríklad, na rozdiel od mnohých svojich kolegov, nikdy neobával aktívne vystupovať ani na zahraničných konferenciách, kde dokazoval, že aj na

[21] Porov. VESELÁ, D.: Profesor Blaho – jeho život a dielo. In *Bratislavské právnické fórum 2018*. *Vznik Československa v roku 1918 a osobnosti právnej vedy*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 55.

[22] Porov. NEMEC, M.: Život a dielo profesora Petra Blaha. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius Romanum schola sapientiae*. *Pocta Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. XII.

[23] Porov. MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius romanum schola sapientiae*. *Pocta Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009; MACH, P./PEKARIK, M./VLADÁR, V. (eds.): *Constans et perpetua voluntas*. *Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014 a VLADÁR, V. (ed.): *Perpauca terrena blande honori dedicata*. Pocta Petrovi Blahovi k nedožitým 80. narodeninám. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2019.

Slovensku môže vyrásť výborný právny romanista. Ak by sme sa zamerali na jeho najvýznamnejšie diela, z raného obdobia jeho tvorby možno osobitne spomenúť „Niektoré teórie o držbe a ich kritika“, „Latinské právne definície, citáty a aforizmy“ (v spolupráci s Karolom Rebrom) a „Súčasný stav a ciele právnej romanistiky v Československu“.[24] O ďalší rozvoj a zvýšenie popularity svojho odboru v právnickej komunite sa v rámci československých hraníc zasluhoval publikovaním už spomenutých bibliografických romanistických štúdií. Z neskoršieho bratislavského obdobia možno potom, okrem zmienených dvoch kvalifikačných prác, osobitne vyzdvihnúť diela „Nadobudnutie držby prostredníctvom otrokov v rímskom práve“, „*Lucrum cessans* im römischen und gegenwärtigen tschechoslowakischen Recht“ a „Súdna a mimosúdna ochrana držby v rímskom práve“.[25]

Z vedeckej tvorby nezvoľnil ani v neskoršom období svojho pôsobenia na Trnavskej univerzite v Trnave, pričom za osobitne významné možno označiť najmä vzácne preklady justiniánskych Inštitúcií (r. 2000) a Digest (r. 2008) (v spolupráci s PhDr. Jarmilou Vaňkovou, neskôr s Mgr. Nicol Sipekiovou, PhD.).[26] K jeho ďalším dôležitým dielam z tohto obdobia patria „O vzťahu občianskeho zákonníka k právu rímskemu“, „*Aequitas* ako *correctio iuris* v rímskom súkromnom práve“, prepracovaná učebnica „Rímske právo“ (v spolupráci s Karolom Rebrom), „Základy rímskeho práva“ (v spolupráci s doc. JUDr. Michalou Židlickou, Dr. a JUDr. Ivanom Haramiom, PhD.) a „Držba v dejinách práva“.[27] I keď sa mu druhý diel jeho prekladu Digest kvôli zhoršujúcemu zdravotnému stavu nepodarilo dokončiť a publikovať, o pokračovanie v jeho práci sa postaral jeho žiak Mgr. et Mgr. Peter Mach, PhD., v spolupráci s už spomenutou Nicol Sipekiovou. Vedecká práca Petra Blaha bola v roku 2016 napokon zavŕšená vydaním rozsiahlej bibliografie k problematike justiniánskych Digest

---

[24] Porov. BLAHO, P.: Niektoré teórie držby a ich kritika. In *Právny obzor*. Vol. 55 (1972), s. 759–773; REBRO, K./BLAHO, P.: *Latinské právne definície, citáty a aforizmy*. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1976 a BLAHO, P.: Súčasný stav a ciele právnej romanistiky v Československu. In *Zprávy Jednoty klasických filologů*. Vol. 20 (1978), No. 1–2, s. 33–44.

[25] Porov. BLAHO, P.: Nadobudnutie držby prostredníctvom otrokov v rímskom práve klasikom. In *Právněhistorické studie*. Vol. 22 (1979), s. 153–176; BLAHO, P.: *Lucrum cessans* im römischen und gegenwärtigen tschechoslowakischen Recht. In *Studia Iuridica*. Vol. 12 (1983), s. 221–225 a BLAHO, P.: Súdna a mimosúdna ochrana držby v rímskom práve. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. Vol. 7 (1983), s. 87–96.

[26] Porov. *Corpus iuris civilis*. Justiniánske Inštitúcie. Preložil, úvod a poznámky napísal, register a bibliografiu zostavil Peter Blaho. Trnava : Iura Edition, 2000; *Corpus iuris civilis. Digesta. Tomus 1*. Preložili Jarmila Vaňková a Peter Blaho. Bratislava : Eurokódex, 2008.

[27] Porov. BLAHO, P.: O vzťahu občianskeho zákonníka k právu rímskemu. In *Acta Universitatis Brunensis – Iuridica* (*řada teoretická*). Vol. 112 (1992), s. 17–25; BLAHO, P.: *Aequitas* ako *correctio iuris* v rímskom súkromnom práve. In *Slušnosť v práve. Anständigkeit im Recht*. II. Lubyho dni. Bratislava : Nadácia Štefana Lubyho, 1993, s. 97–109; REBRO, K./BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava : Manz, 1997; BLAHO, P./HARAMIA, I./ŽIDLICKÁ, M.: *Základy rímskeho práva*. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1997 a BLAHO, P.: *Držba v dejinách práva*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015.

v renomovanom nemeckom vydavateľstve, ktorú spracoval so svojimi žiakmi Mgr. Matejom Pekarikom, PhD. a spomenutým Petrom Machom.[28]

Vzory západnej romanistiky sa Peter Blaho usiloval sledovať aj pri spracovávaní učebných pomôcok pre študentov, a to či už vo forme skrípt alebo cvičebníc. Prakticky celá výučba predmetu rímske právo zostávala po celé desaťročia, a napokon i dodnes zostáva, postavená na učebnici „Rímske právo", pôvodne v roku 1980 vydanú Karolom Rebrom, na ktorej neskorších, spolu štyroch vydaniach spolupracoval s Petrom Blahom. V nich sa konkrétne zhostil úlohy spracovania svojej najobľúbenejšej matérie o vecných právach a držbe. Keďže, v duchu univerzitných tradícií, mali cvičenia právnych inštitútov spočívať nielen v opakovaní (*repetitio*), ale tiež v analytickej práci s právnymi prameňmi (*lectura*) a rozvíjaní syntetizujúcich úvah (*disputatio*), páni profesori si obzvlášť dávali záležať na príprave cvičebníc. Peter Blaho konkrétne vytvoril dva takéto diela: prvé v spolupráci s Karolom Rebrom, keď išlo o cvičebnicu „Praktické cvičenia z rímskeho práva" z roku 1985; a druhé v podobe cvičebnice „Praktické prípady z rímskeho práva" z roku 1993, spracované v spolupráci s viedenským univerzitným profesorom Prof. Dipl. Dom. Dr. Dr. h. c. Herbertom Hausmaningerom.[29] Zatiaľ čo prvú z nich spracovali Peter Blaho a Karol Rebro prakticky celú spoločne (s výnimkou častí o rímskej jurisprudencii a justiniánskej rímskoprávnej kodifikácii), druhú spomenutú si páni profesori podelili tak, že zatiaľ čo Peter Blaho spracoval oblasť rodinného, procesného a záväzkového práva, Herbert Hausmaninger sa zameral na oblasť vecných práv.

Z jeho dôležitých vedecko-organizátorských aktivít možno spomenúť v roku 1991 založenú tradíciu konania významnej medzinárodnej konferencie Lubyho právnických dní a v roku 1992 zriadenie Vydavateľského oddelenia Právnickej fakulty Univerzity Komenského.[30] V snahe o prehĺbenie spolupráce medzi slovenskými a českými právnymi romanistami zase v roku 1994 inicioval konanie pravidelných romanistických konferencií, ktoré sa na platforme striedania slovenských a českých právnických fakúlt realizuje od roku 1998 dodnes. S cieľom posunúť česko-slovenskú romanistiku ešte ďalej a zamedziť jej

[28] Porov. BLAHO, P./MACH, P./PEKARIK, M.: *Iustiniani Augusti Digesta seu Pandectae*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2015.

[29] Porov. BLAHO, P./REBRO, K.: *Praktické cvičenia z rímskeho práva*. Bratislava : Univerzita Jána Ámosa Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 1985 a BLAHO, P./HAUSMANINGER, H.: *Praktické štúdie z rímskeho práva*. Wien – Bratislava : Manz, 1993.

[30] Porov. NEMEC, M.: Život a dielo profesora Petra Blaha. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius Romanum schola sapientiae. Pocta Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. X.

izolovaniu zriadil v roku 1995, v spolupráci s kolegami z Českej republiky, konkrétne z Právnickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, časopis *Orbis iuris Romani* – Journal of Ancient Law Studies, ktorý vychádzal do roku 2009.[31] O ďalší rozvoj medzinárodnej spolupráce na akademickej úrovni sa Peter Blaho zaslúžil prácou v Európskej akadémii pre vedy a umenie (Salzburg) a koordináciou medzinárodného vedeckého projektu Európskej únie Normdurchsetzung in osteuropäischen Nachkriegsgesellschaften, na ktorom spolupracoval s Inštitútom Maxa Plancka pre európske právne dejiny (Frankfurt nad Mohanom).[32]

V roku 1995 bol Peter Blaho vymenovaný za člena redakčného kruhu odborného časopisu Justičná revue. Okrem toho sa stal predsedom Združenia pre rozvoj medzinárodnej spolupráce slovenských vysokých škôl, ktorý podporoval na svojich pracoviskách prakticky počas celej svojej kariéry. V roku 1996 bol zase vymenovaný za člena Vedeckého kolégia SAV pre vedy o štáte a práve. Úspešné bratislavské projekty sa snažil rozvinúť aj na svojom trnavskom pôsobisku, keď napríklad v roku 2001 založil na tamojšej univerzite vydavateľstvo s názvom *Typi Universitatis Tyrnaviensis*, ktoré funguje ako spoločné pracovisko s Vydavateľstvom Slovenskej akadémie vied VEDA dodnes.[33] Jeho zásluhou bol zároveň v tom istom roku zriadený Ústav dejín Trnavskej univerzity a v roku 2004 ako univerzitné pracovisko Trnavskej univerzity Slovenský historický ústav v Ríme. Snahy Petra Blahu o živé prepojenie rímskeho práva so slovenskou právnou praxou možno ilustrovať aj jeho dlhoročným členstvom v komisii pre rekodifikáciu slovenského Občianskeho zákonníka, čo len vypovedá o jeho snahách prepájať právnu romanistiku so súdobou praxou.[34]

Záver

Niet pochybností, že Peter Blaho patril k elite európskej právnej romanistiky, a to nielen na poli vedy, ale i pedagogiky. Spolu s Karolom Rebrom ho zároveň možno označiť za osobnosť, ktorá rozhodujúcou mierou prispela k zachovaniu rímskoprávneho dedičstva v našej krajine v ťažkých časoch socialistického režimu, ako aj po nastolení nového demokratického

---

31 Ten už v súčasnosti, na škodu právnej romanistiky, nevychádza vôbec. Porov. ŽIDLICKÁ, M.: *Orbis iuris Romani*. In SCHELLE, K./TAUCHEN, J. (ed.): *Encyklopedie českých právních dějin*. *Sv. 4. N–O.* Plzeň – Ostrava : Aleš Čeněk – Key Publishing, 2016.

32 Porov. GREGOR, M.: *Historiografia rímskeho práva na Slovensku*: *Príbehy štyroch profesorov*. Praha : Leges, 2021, s. 290.

33 Porov. VESELÁ, D.: Profesor Blaho – jeho život a dielo. In *Bratislavské právnické fórum 2018*. *Vznik Československa v roku 1918 a osobnosti právnej vedy*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 54.

34 Porov. NEMEC, M.: Život a dielo profesora Petra Blaha. In MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius Romanum schola sapientiae*. *Pocta Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009, s. XII.

režimu. Sám sa pritom neobmedzoval len na jednu oblasť pôsobenia (napríklad byť najlepším vedcom), ale k rozvoju právnej romanistiky pristupoval doslova systematicky. Podľa západných vzorov vedel vždy presne, čo má robiť, a ako to prispôsobiť reáliám doby tak, aby jeho odbor napredoval a jeho odkaz zostal zachovaný v generáciách súčasných i budúcich. Najmä vďaka jeho vedeckým výstupom a organizátorským či iným spoločenským aktivitám sa rímske právo začalo považovať za jeden z najvýznamnejších vedeckých odborov, a to v spoločnosti poznačenej na celé desaťročia socialistickým režimom. To všetko sa podarilo vďaka jeho elánu, organizátorskému talentu a zahraničným kontaktom, ktoré počas desaťročí postupne získaval a poctivo budoval, s cieľom zabezpečiť svojmu odboru čo najširšiu možnú internacionalizáciu. Pokiaľ ide o odbornú i laickú verejnosť, tej sprostredkoval myšlienkové bohatstvo rímskych právnikov prostredníctvom prekladov pôvodných latinských textov do slovenského jazyka, inšpirujúc k podobným prekladom do českého jazyka aj kolegov z Českej republiky. Nezmazateľnú pečať vtlačil aj do spôsobov realizácie výučbového procesu rímskeho práva, do ktorého sa mu podarilo zaviesť viacero tradičných i moderných foriem, z ktorých sú viaceré dodnes ctené a uplatňované.[35]

Popri presadzovaní nadčasových ideálov však Peter Blaho neváhal ani vtedy, keď si mal sám vyhrnúť rukávy a pokúsiť sa zachrániť staršie exempláre kníh z rímskeho práva. K tomu došlo začiatkom osemdesiatych rokov, keď sa predstavitelia Študijného a informačného strediska na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave rozhodli integrovať všetky knihy z čiastkových knižníc a vyradiť tie „nepotrebné".[36] Čo sa týka jeho prístupu k riadiacim funkciám, aj keď by sa dalo prirodzene očakávať, že ako dekan či rektor bude raziť politiku centralizácie, Peter Blaho postupoval presne opačne. Jednotlivým organizačným útvarom sa snažil dopriať čo najviac slobody a samosprávy, delegujúc im potrebné právomoci i zodpovednosti a k zásahom pristupujúc vždy až vtedy, keď si daná zložka nevedela poradiť alebo ho o to výslovne požiadala. Jedným z posledných cieľov, ktoré si Peter Blaho stanovil

[35] Svoje osobné pedagogické kvality pritom rozvíjal nielen ako samouk, ale taktiež doplnkovým štúdiom pedagogiky. Sledovanie tradícií a vzorov štúdia spred roku 1948 možno ilustrovať skutočnosťou, že štúdium práva bolo za jeho éry rozdelené do troch blokov: historickoprávny, štátovedecký a judiciálny, pričom každý z nich mal končiť zložením predpísaných štátnych skúšok. Porov. BEŇA, J.: Dejiny Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1921–1996). In VLKOVÁ, E. (ed.): *Právnici na Univerzite Komenského v Bratislave*: *75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK* (*1921–1996*). Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1996, s. 142.

[36] Peter Blaho sa vtedy každodenne zastavoval pri zhromaždisku starých kníh na voľne prístupnom mieste pod schodiskom na prvom podzemnom podlaží starej budovy Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, a postupne v príručnej tašky odnášal najvzácnejšie knihy z rímskeho práva. Tie sa neskôr stali základom pre knižnicu Katedry rímskeho práva v deväťdesiatych rokoch a využívané boli i ďalšími organizačnými útvarmi predstavujúcich jej nástupkyňu. Porov. GREGOR, M.: *Historiografia rímskeho práva na Slovensku*: *Príbehy štyroch profesorov*. Praha : Leges, 2021, s. 271.

bolo vytvorenie slovníka rímskeho práva, ktorého prvá verzia vznikla ako výstup z projektu VEGA s názvom „Justiniánske *Digesta* a ich sprístupňovanie vo vedeckej a odbornej komunite“. Jeho blízki spolupracovníci predpokladajú, že jeho podstatne rozšírená a revidovaná verzia by sa mohla dočkať vydania tlačou v roku 2025, z čoho by mal Peter Blaho určite nesmiernu radosť. Za jeden z jeho najkrajších odkazov možno v závere označiť ním založenú tradíciu pravidelných konferencií právnych romanistov Slovenskej republiky a Českej republiky, na ktorých sa stretávajú viacerí jeho žiaci, ale i neskorší nasledovníci. Najmä v tomto kontexte možno smelo vyjadriť presvedčenie, že jeho odkaz bude žiť ďalej, a to nielen na pracoviskách, na ktorých pôsobil.

ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BELLOMO, M.: *The Common Legal Past of Europe, 1000–1800*. Washington : The Catholic University of America Press, 1995;

BEŇA, J.: Dejiny Právnickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave (1921–1996). In VLKOVÁ, E. (ed.): *Právnici na Univerzite Komenského v Bratislave*: *75 rokov činnosti Právnickej fakulty UK* (*1921–1996*). Bratislava : Vydavateľské oddelenie Právnickej fakulty UK, 1996, s. 19–149;

BLAHO, P.: Niektoré teórie držby a ich kritika. In *Právny obzor*. Vol. 55 (1972), s. 759–773;

BLAHO, P.: Súčasný stav a ciele právnej romanistiky v Československu. In *Zprávy Jednoty klasických filologů*. Vol. 20 (1978), No. 1–2, s. 33–44;

BLAHO, P.: Nadobudnutie držby prostredníctvom otrokov v rímskom práve klasikom. In *Právněhistorické studie*. Vol. 22 (1979), s. 153–176;

BLAHO, P.: *Lucrum cessans* im römischen und gegenwärtigen tschechoslowakischen Recht. In *Studia Iuridica*. Vol. 12 (1983), s. 221–225;

BLAHO, P.: Súdna a mimosúdna ochrana držby v rímskom práve. In *Acta Facultatis Iuridicae Universitatis Comenianae*. Vol. 7 (1983), s. 87–96;

BLAHO, P./REBRO, K.: *Praktické cvičenia z rímskeho práva*. Bratislava : Univerzita Jána Ámosa Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 1985;

BLAHO, P.: O vzťahu občianskeho zákonníka k právu rímskemu. In *Acta Universitatis Brunensis – Iuridica* (*řada teoretická*). Vol. 112 (1992), s. 17–25;

BLAHO, P.: *Aequitas* ako *correctio iuris* v rímskom súkromnom práve. In *Slušnosť v práve*. *Anständigkeit im Recht*. II. Lubyho dni. Bratislava : Nadácia Štefana Lubyho, 1993, s. 97–109;

BLAHO, P./HAUSMANINGER, H.: *Praktické štúdie z rímskeho práva*. Wien – Bratislava : Manz, 1993;

REBRO, K./BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava : Manz, 1997;

BLAHO, P./HARAMIA, I./ŽIDLICKÁ, M.: *Základy rímskeho práva*. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1997;

Corpus iuris civilis. Justiniánske Inštitúcie. Preložil, úvod a poznámky napísal, register a bibliografiu zostavil Peter Blaho. Trnava : Iura Edition, 2000;

Corpus iuris civilis. *Digesta*. *Tomus 1*. Preložili Jarmila Vaňková a Peter Blaho. Bratislava : Eurokódex, 2008;

BLAHO, P.: *Držba v dejinách práva*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis, 2015;

BLAHO, P./MACH, P./PEKARIK, M.: *Iustiniani Augusti Digesta seu Pandectae*. Frankfurt am Main : Peter Lang, 2015;

BLAHO, P./MLKVÝ, M./VLADÁR, V.: *Držba v rímskom a kánonickom práve*. Praha : Leges 2019;

Deň, ktorý býva iba raz za tri roky: Priebeh volieb kandidáta na rektora UK. In *Naša Univerzita*: *spravodaj Univerzity Komenského*. Roč. 43 (1996), č. 3, s. 2;

GREGOR, M.: *Historiografia rímskeho práva na Slovensku*: *Príbehy štyroch profesorov*. Praha : Leges, 2021;

MACH, P./NEMEC, M./PEKARIK, M. (eds.): *Ius romanum schola sapientiae. Pocta Petrovi Blahovi k 70. narodeninám*. Trnava : Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2009;

MACH, P./PEKARIK, M./VLADÁR, V. (eds.): *Constans et perpetua voluntas*. *Pocta Petrovi Blahovi k 75. narodeninám*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2014;

Predstavujeme Vám dekanov fakúlt Univerzity Komenského. In *Naša Univerzita*: *spravodaj Univerzity Komenského*. Roč. 40 (1994), č. 7, s. 4;

REBRO, K./BLAHO, P.: *Latinské právne definície, citáty a aforizmy*. Bratislava : Právnická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave, 1976;

REBRO, K./BLAHO, P.: *Rímske právo*. Bratislava : Obzor, 1991;

VESELÁ, D.: Profesor Blaho – jeho život a dielo. In *Bratislavské právnické fórum 2018*. *Vznik Československa v roku 1918 a osobnosti právnej vedy*. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta, 2018, s. 53–56;

VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Acta iuridica Olomucensia*. Vol. 13 (2018), No. 1, s. 101–105;

VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Časopis pro právní vědu a praxi*. Vol. 26 (2018), No. 3, s. 567–571;

VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Forum iuris Europaeum*. Vol. 6 (2018), No. 1, s. 71–74;

VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Právněhistorické studie*. Vol. 48 (2018), No. 2, s. 187–191;

VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In Revue církevního práva. Vol. 24 (2018), No. 4, 97–100;

VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Sambucus 13*. Trnava : Filozofická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave, 2018, s. 183–186;

VLADÁR, V.: Za profesorom Petrom Blahom. In *Studia iuridica Cassoviensia*. Vol. 6 (2018), No. 2, s. 4–7;

VLADÁR, V. (ed.): *Perpauca terrena blande honori dedicata*. Pocta Petrovi Blahovi k nedožitým 80. narodeninám. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Právnická fakulta, 2019;

ŽIDLICKÁ, M.: *Orbis iuris Romani*. In SCHELLE, K./TAUCHEN, J. (ed.): *Encyklopedie českých právních dějin*. *Sv. 4. N–O*. Plzeň – Ostrava : Aleš Čeněk – Key Publishing, 2016.

QUO VADIS RÍMSKE PRÁVO

XXIV. ročník medzinárodnej vedeckej konferencie právnych romanistov Českej republiky a Slovenskej republiky

Autor:	Kolektív autorov
Vedecký redaktor:	doc. JUDr. Adrián Vaško, PhD.
Predseda edičnej komisie:	doc. JUDr. Vieroslav Júda, PhD.
Recenzenti:	prof. JUDr. Matúš Nemec, PhD. prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc. doc. JUDr. Pavel Salák, PhD.
Zostavovatelia:	prof. Dr. iur. JUDr. Ing. Michal Turošík, PhD. Mgr. Lucia Horváthová
Vydavateľ:	Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
Návrh obálky:	Mgr. Ján Humaj
Rok vydania:	2024
Počet strán:	133

„Príspevky neprešli jazykovou korektúrou.“

ISBN 978-80-557-2212-2

EAN 9788055722122

https://doi.org/10.24040/2024.9788055722122

ISBN 978-80-557-2212-2